

Principy a metody mravní výchovy v mateřské škole

Jitka Kučerová

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jitka Kučerová**
Osobní číslo: **H128026**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Principy a metody mravní výchovy v mateřské škole**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů.

Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovo-
ního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím
bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na specifikaci procesu mravní výchovy s ohledem na předškolní věk dítěte;
- na možnosti aplikace procesu výchovy, metod výchovy na děti v předškolním věku;
- na vlastní rozpracovaný návrh metod a činností se zaměřením na mravní výchovu dětí v mateřské škole.

Součástí práce bude empirické šetření zaměřené na analýzu činností ve vybrané mateřské škole.

[Handwritten signature]

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

EYRE, L., EYRE, R., A KOL. Jak naučit děti hodnotám. Praha: Portál, 2000.

HAIDT, J. Morálka lidské mysli. Dybbuk: 2013.

HEIDBRINK, H. Psychologie morálního vývoje. Praha: Portál 1997.

HENDL, J. Kvalitativní výzkum. Praha: Portál, 2012.

HUMPOLÍČEK, P. Diagnostika a terapie hrou. Psychologie dnes, Praha: Portál, 2005.

KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika. Praha: Portál, 2001.

KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J. Respektovat a být respektován, Kroměříž: Spirála, 2006.

KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2012.

SKUTIL, M., A KOL. Základy pedagogicko - psychologického výzkumu pro studenty učitelství. Praha: Portál 2011.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

15. prosince 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlině dne 15. prosince 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen přípouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 24. 4. 2015

JITKA KUČEROVÁ *Jitka Kučerová*
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Ve své bakalářské práci se zabývám mravní výchovou v předškolním zařízení. V teoretické části charakterizuji předškolní období. Zabývám se začleňováním dítěte do společnosti, tedy jeho socializací. Rozlišuji vliv prostředí na výchovu v rodině a v mateřské škole. Popisuji roli učitele v předškolním vzdělávání. V praktické části zkoumám, jak dalece jsou metody mravní výchovy zapracovány do školního vzdělávacího programu v konkrétní mateřské škole. Popisuji a analyzuji metody a postupy mravní výchovy pro děti v předškolním období na základě vlastních zkušeností, praxe a studia odborné literatury. Dále zkoumám pomocí metody řešení morálních situací, jestli dokáže dítě ve věku 5-6 let posoudit morální situace autonomně, tedy na základě vnitřního morálního vědomí nebo heteronomně za pomoci dospělého.

Klíčová slova: mravní výchova, předškolní období, metody a principy mravní výchovy, mateřská škola, role učitele, heteronomní a autonomní morálka

ABSTRACT

The topic of my bachelor thesis explores the field of moral education in preschool environment. Theoretical part characterizes the preschool period along with child integration into society, i.e. socialization. The thesis compares the impact of family based environment versus kindergarten environment and describes the role of teachers in a preschool education. Practical part is dedicated to examination of to what extent moral education methods are implemented in school education of a specific school. Various methods and approaches of moral education of preschool children are analyzed and described using author's own experience as well as vocational praxis and academic literature. Furthermore, ability to assess various moral situations autonomously (i.e. based on their own inner moral consciousness) or heteronymously (i.e. based on adult's guidance) has been examined among children 5-6 age using the inner moral consciousness method.

Key words:

Moral education, preschool period, methods and principles of moral education, kindergarten, role of teachers, heteronymous and autonomous morals

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce Mgr. Petru Sýkorovi, Ph.D. za vedení a pomoc při zpracování bakalářské práce. Dále pak celé mé rodině za trpělivost a pomocnou ruku při mém studiu, zvláště pak Bc. et Bc. Ivaně Kučerové. V neposlední řadě mým spolužákům za podporu, kolektivu zaměstnanců mateřské školy Jedovnice za shovívavost a vstřícnost Bc. Janu Korčákovi za anglické texty.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto: *„Takový je příští věk, jak jsou vychováváni příští jeho občané.“*

Jan Amos Komenský

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 CHARAKTERISTIKA PŘEDŠKOLNÍHO OBDOBÍ	11
1.1 MOTORICKÝ VÝVOJ	11
1.2 KOGNITIVNÍ VÝVOJ	13
1.3 EMOČNÍ A SOCIÁLNÍ VÝVOJ	14
1.4 SOCIALIZACE.....	16
2 MRAVNÍ VÝCHOVA	18
2.1 NORMY	20
2.2 ZÁKLADNÍ MORÁLNÍ TEORIE	21
2.3 PRINCIPY MRAVNÍ VÝCHOVY.....	24
2.3.1 Respekt k přirozeným lidským potřebám jednotlivce v celku společnosti a světa.....	24
2.3.2 Rozvíjení komunikace a spolupráce.....	25
2.4 METODY MRAVNÍ VÝCHOVY	26
3 VLIV PROSTŘEDÍ NA VÝCHOVU	30
3.1 RODINNÉ PROSTŘEDÍ	30
3.2 MATEŘSKÁ ŠKOLA	32
3.2.1 Role učitele.....	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 VLASTNÍ VÝZKUM	36
4.1 ANALÝZA ŠVP PV	37
4.1.1 Oblast neformálního kurikula	38
4.1.2 Oblast formálního kurikula	42
4.2 OVĚŘOVÁNÍ AUTONOMNÍ MORÁLKY U DĚTÍ METODOU ŘEŠENÍ MORÁLNÍCH SITUACÍ	47
4.2.1 Interpretace výzkumu ověřování autonomní morálky	59
4.3 POPIS A ANALÝZA METOD MRAVNÍ VÝCHOVY POUŽÍVANÝCH V PRAXI	60
4.4 ZÁVĚR VÝZKUMU	75
ZÁVĚR	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	83
SEZNAM TABULEK	84
SEZNAM PŘÍLOH	85

ÚVOD

Již od malička nás naše okolí nabádá k tomu, co můžeme, co nesmíme a co naopak rozhodně musíme udělat v dané situaci. Každý z nás se potom rozhoduje, jak se v určité okolnosti zachová. Morální vývoj, při kterém si osvojujeme základy morálního uvědomování, chování a jednání, nám pomáhá ke správnému řešení situace, avšak rozlišovat mezi správným a špatným, dobrem a zlem bývá složité. Obzvláště pak, v období předškolního věku.

Jak popisuje V. G. Bělinskij, ruský revoluční demokrat, který se zabýval výchovou dětí, „Žádný člověk nepřichází na svět hotový, v definitivně vykrystalizované podobě. Ve svém životě, ať už je jakýkoli, se pak neustále rozvíjí, nepřetržitě dotváří vlastní osobnost“. Dítě je odrazem sociálního rodinného prostředí. Potomci vidí vzor nejen v rodičích, ale i v učitelích a celkově čerpají vzorce chování ze svého okolí. Rodiče si většinou přejí pro svoje děti jen to nejlepší. Chtějí pro ně kvalitní vzdělání, platí nemalé částky za volnočasové aktivity svých dětí, aby svůj volný čas děti trávily smysluplně. Sami často pracují do večera. Chtějí finančně zabezpečit sebe a svoji rodinu. Zamysleme se nad tím, jestli se z výchovy nevytrácí lidskost, vzájemnost, respekt a úcta, ochota pomoci, a umění odpustit. To jsou hodnoty mnohdy důležitější než vzdělání a bohatství.

Velice dobře si uvědomuji zranitelnost dítěte v mateřské škole, zranitelnost ve smyslu ovlivnitelnosti a tendenci důvěřovat dospělým lidem. Moje povolání učitelky může velkou měrou ovlivnit osobnost mých svěřenců a zároveň si uvědomuji, že právě v mateřské škole je dán základ pozdějšího úspěchu či neúspěchu, který je spojen s interiorizací morálky.

Jak jsem již zmínila, pracuji v mateřské škole a téma bakalářské práce spojené s morální výchovou u předškolních dětí bylo pro mě jasnou volbou. Kdy by se děti měly začít učit morálním hodnotám? Jaké máme vůbec hodnoty? Kdo a kde by měl děti učit hodnotám? Tyto otázky a mnohé další jsem si pokládala při psaní této práce a snažila jsem se je také objektivně zodpovědět.

S morálkou se setkáváme na každém kroku, aniž si to uvědomujeme. Do jisté míry nám totiž morálka usnadňuje život. Například v běžných situacích každého dne. Morálku chápeme jako předpoklad společenského života a zároveň nám ukazuje, co máme od druhých lidí očekávat. Téma vývoj morálního usuzování zpracovalo detailně několik autorů a mezi nejvýznamnější řadíme J. Piageta či L. Kohlberga. Právě myšlenka J. Piageta mě oslovila natolik, že ve své praktické části zkoumám pomocí metody řešení morálních situací, jestli

dokáže dítě ve věku 5 – 6 let posoudit situace autonomně, tedy na základě vnitřního morálního vědomí.

Ve své bakalářské práci analyzuji vybrané metody a postupy mravní výchovy pro děti předškolního věku v mateřské škole Jedovnice, které používám v praxi. Dále analyzuji, zda jsou metody mravní výchovy dostatečně zapracovány v ŠVP PV mateřské školy Jedovnice.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA PŘEDŠKOLNÍHO OBDOBÍ

Přívlastek „předškolní“ je svým způsobem zavádějící. Jak uvádí Matějček (2012, s. 47), se školou tato etapa vývoje nemá nic moc společného. Na člověka to spíše působí, že se jedině celé toto období připravuje na školní docházku.

Jako příčinu pojmenování této etapy „předškolní období“ uvádí Matějček kulturní a civilizační tlak. „*Ve skutečnosti však vývojové potřeby dítěte v tomto období, a následkem toho naše výchovné úkoly, se vyvinuly v dlouhých stásečích, kdy o nějaké škole nebylo ani potuchy.*“¹ Bylo by tedy velké nedorozumění chápat předškolní vzdělávání a s ním spojené mateřské školy jako jakýsi přípravný stupeň základních škol (Matějček, 2012, s. 47). Jakou roli sehrává mateřská škola, a nejen ta, ve vývoji dítěte budu dále rozebírat v následující kapitole.

Dítě v předškolním věku se tedy v širším slova smyslu nachází od narození až do vstupu do školy (Langmeier, 2006, s. 87). V užším slova smyslu je to přímo věk v mateřské škole. Musíme však brát v potaz, že mnoho dětí mateřskou školu nenavštěvuje, proto je výchova rodiny stále základem, na které mateřská škola dále staví (Langmeier, 2006, s. 87). „*Zejména pro děti s nižším výchovným standardem a menší psychosociální podnětností rodinného prostředí představuje předškolní příprava významnou pomoc.*“²

V následujících podkapitolách bych ráda popsala nejvýznamnější změny, ať už biologické či psychosociální, které u dítěte v předškolním věku probíhají. Pro účely této práce budu popisovat dítě od 3 do 6 let.

1.1 Motorický vývoj

„*Motorický vývoj souvisí s celkovou aktivitou dítěte mezi třetím a šestým rokem, s možností pohybu a podmínkami, které dítěti vytváříme pro rozvoj motorických schopností a dovedností.*“³ Od tří let nastává období, ve kterém jsou změny méně nápadné. Dítě se naučilo chodit, běhat, zřídka padá (Langmeier, 2006, s. 88). Jedná se nyní spíše o změny silně ovlivňující místo ve společnosti vrstevníků dítěte, které dítě zaujme svou pohybovou ob-

---

¹ MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 2012. s. 47.

² SEDLÁČKOVÁ, H.; SYSLOVÁ, Z.; ŠTĚPÁNKOVÁ, L. *Hodnocení výsledků předškolního vzdělávání*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. s. 51.

³ ŠULOVÁ, L. Repetitorium vybraných poznatků vývojové psychologie. In MERTIN, V. GILLERNOVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha : Portál, 2010. s. 14.

ratností ve hrách. „Vcelku bychom **motorický vývoj** mohli označit jako stálé zdokonalování, zlepšenou pohybovou koordinaci, větší hbitost a eleganci pohybů.“⁴

S tímto názorem souhlasí i Šulová (2010, s. 13), která uvádí, že kvalita pohybové koordinace bezpochyby roste. Při společných aktivitách s dospělými dokáže dítě odpozorovat a napodobovat aktivity. V tomto věku je vhodné zahájit sporty, jako jsou lyžování, plavání či jízda na kole (Šulová, 2010, s. 13).

„Zvláštní pozornost je potřeba věnovat vývoji jemné motoriky (včetně grafomotoriky) a senzomotorické koordinace, která má významný vztah k nácviku čtení a psaní.“⁵ Kolem čtvrtého roku se vyhraňuje laterality⁶ (Šulová, 2010, s. 14). Dítě si rádo hraje s plastelínou, knoflíky, korálky, kamínky a dalšími rozmanitými tvary, které porovnává a řadí. S rozvojem jemné motoriky se rozvíjí kresba, při které dochází k rychlejšímu růstu rozumového pochopení světa (Langmeier, 2006, s. 88). „Od spontánního čarání (kolem dvou let), kdy je čára či „kolečko“ mnohoznačné a často dítětem popisováno pokaždé jinak (provedení je vázáno na momentální vyladění dítěte či na používaný materiál), až ke schopnosti dobře napodobit základní tvary a spontánně malovat postavu člověka, nejprve v podobě hlavonožce.“⁷ Hlavonožec, tedy postava tvořená hlavou a nohama, odpovídá vidění tříletého dítěte. V úrovni očí totiž vidí dítě nohy dospělého a obličej, hlava se k němu neustále sklání.

Čtyřleté dítě již podá realističtější obraz, i když začíná kreslit s nějakým úmyslem a svůj výtvar pak nazve zcela jinak (Langmeier, 2006, s. 88). „Kresba pětiletého dítěte však odpovídá již předem stanovené představě, je mnohem detailnější a také prozrazuje lepší motorickou koordinaci – „pán“ má hlavu, trup, nohy, ruce, ústa, oči, nos, i když paže jsou většinou dosud znázorňovány pouhými čarami a proporce jsou víceméně nahodilé.“⁸ Kresba šestiletého dítěte je již po všech stránkách vyspělejší i značně kreativní. Rodiče

---

⁴ LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie.2., aktualizované vydání.* Praha : Grada-Publishing, 2006. s. 88.

⁵ SEDLÁČKOVÁ, H.; SYSLOVÁ, Z.; ŠTĚPÁNKOVÁ, L. *Hodnocení výsledků předškolního vzdělávání.* 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. s. 52.

⁶ Druhy laterality jsou leváctví, praváctví a nevyhraněná laterality (ambidextrie). Násilné potlačování laterality může nepříznivě ovlivnit vývoj dítěte (Průcha, 1998, s. 120).

⁷ ŠULOVÁ, L. Repetitorium vybraných poznatků vývojové psychologie. In MERTIN, V.; GILLERNOVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy.* Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha : Portál, 2010. s. 14.

⁸ LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie.2., aktualizované vydání.* Praha : Grada-Publishing, 2006. s. 88.

a učitelky umělecký projev dítěte mohou podpořit vhodným pracovním prostředím, materiálem a dostatkem podnětů (Šulová, 2010, s. 14).

1.2 Kognitivní vývoj

Pojem kognitivní pochází z latinského „cognito“ (poznání) a označuje všechny duševní schopnosti související s myšlením a poznáváním (Koťátková, 2005, s. 20). Kognitivní rozvoj je brán jako součást a důsledek dětské hry. Spatřujeme ho ve složitosti daných úkonů, které provázejí hru (Koťátková, 2005, s. 20).

„Mezi třetím a šestým rokem dochází k uzavření fáze symbolického, předpojmového myšlení, jejímž těžištěm je osvojování mateřštiny, postupné ujasňování rozdílu mezi pojmy jeden, někteří, všichni – zkrátka dále postupuje vzhled do světa znaků.“⁹ Otázka „Co je to?“ se mění na otázku „Proč?“, dítě začíná vnímat souvislosti okolí a rodina či dospělí sehrávají velmi důležitou roli v uspokojování zvědavosti dítěte (Šulová, 2010, s. 15).

Langmeier (2010, s. 13) uvádí, že právě kolem čtvrtého roku vývoje se dítě dostává z úrovně předpojmové na úroveň názorového (intuitivního) myšlení. Dítě uvažuje v celostních pojmech na základě toho, co vidí či vidělo.¹⁰ *„Už sice umí vyvozovat závěry (např. usuzovat, čeho je víc a čeho méně), ale tyto úsudky jsou zcela závislé na názoru – zpravidla na vizuálním tvaru.“¹¹*

Samotné dítě stojí v centru vlastního světa představ a myšlenek a s obtížemi zaujímá hledisko jiné osoby (Šulová, 2010, s. 15). Tento postoj nazýváme **egocentrismus**, který je ve své podstatě krajní forma vystupňování egoismu (sobectví) a individualismu (Špaňhelová, 2006, s. 22). Jak ale Špaňhelová popisuje, u dítěte je egocentrismus zcela logický. Dítě dělá to, co mu vyhovuje a co se mu líbí. *„Není dobré, když v tomto věku dospělý naprosto ignoruje ego dítěte a není také dobré, pokud ho naprosto respektuje a dělá pro dítě všechno, co si přeje.“¹²*

---

⁹ ŠULOVÁ, L. Repetitorium vybraných poznatků vývojové psychologie. In MERTIN, V.; GILLERNOVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha : Portál, 2010. s. 15.

¹⁰ Celou řadu pokusů uvádí J. Piaget, ve kterých dokazuje, jak je dítě ve svých úsudcích vázáno na názorové myšlení (Langmeier, 2006, s. 91).

¹¹ LANGMEIER, J.; KREJČÍROVÁ, D. *Vývojová psychologie.2., aktualizované vydání*. Praha : Grada-Publishing, 2006. s. 90.

¹² ŠPAŇHELOVÁ, I. *Slovník dětského světa aneb Rozumíme si?*. Praha : Mladá fronta, 2006. s. 22.

Koťátková (2005, s. 21) popisuje egocentrismus ve hře, kdy dítě vnímá situaci z pozici nejen svého zájmu, ale svoji pozornost soustřeďuje na jeden pro něj významný znak. Tyto znaky pak ve hře dominují a vše se točí kolem nich.

„Mezi další charakteristiky myšlení tohoto období patří **antropomorfismus** (tendence po-lidšřovat předměty), **prezentismus** (chápaní všeho ve vztahu k přítomnosti), **fantazijní přístup** (vliv fantazie převládá nad respektováním logických skutečností).“¹³ Langmaier (2006, s. 92) tomuto období dodává ještě přívlastek artificialistické (všechno se „dělá“).

Mezi třetím a šestým rokem dochází také ke zkvalitnění řečových dovedností a k rozšíření slovní zásoby. S tím je spojen i nárůst poznatků a zkušeností, dítě dokáže lépe vyjádřit své pocity i prožitky (Šulová, 2010, s. 16).

Paměť je spíše krátkodobá a konkrétní. Jedinec si lépe bude pamatovat konkrétní situaci než její slovní popis. Mezi pátým a šestým rokem nastupuje dlouhodobá paměť, avšak z předchozích let je dítě schopno zapamatovat si zejména citově zabarvené situace (Šulová, 2010, s. 16).

1.3 Emoční a sociální vývoj

Předškolní věk je pro emoční a sociální výchovu vhodný. I později se samozřejmě jedinec může v těchto oblastech mnohému přiučit a díky změněnému přístupu k emocím vybudovat nové návyky a vzorce chování (Pfeffer, 2003, s. 16). Celkově je však předškolní období velmi důležité pro formování základních citových projevů. Tyto projevy se dítě učí ovládat, dokáže být i kritické samo k sobě, umí se litovat či zlobit se samo na sebe (Šulová, 2010, s. 18). Emoční a sociální schopnosti označuje Pfeffer (2003, s. 12) za důležité, protože podle nich člověk rozhoduje v různých životních situacích – například strach při zkoušce způsobí tzv. „okno“ tedy výpadek paměti.

Kromě výrazné potřeby být aktivní, je pro dítě důležitý pocit stability, jistoty, zázemí a bezpečí. (Šulová, 2010, s. 17). „Dítě předškolního věku tedy potřebuje více než kdy jindy stabilní zázemí, které mu dává energii a chuť do zkoumání, zvědavosti, do samostatného

---

¹³ ŠULOVÁ, L. Repetitorium vybraných poznatků vývojové psychologie. In MERTIN, V.; GILLERNOVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha : Portál, 2010. s. 16.

*odpoutávání od této jistoty a zázemí. Odpoutávání však musí mít pod kontrolou dítě.*¹⁴ Mezi další významné potřeby řadíme citové vztahy, sociální kontakt, seberealizaci a uznání identity (Šulová, 2010, s. 17).

Sociální vývoj souvisí s rozvojem vztahů mezi jedinci a jedincem k určitému společenství. Dítě si uvědomuje, že musí udělat něco proto, aby bylo skupinou přijato a respektováno (Kofátková, 2005, s. 22). Rozvíjí se schopnost spolupracovat, pomáhat slabším, řešit kompromisem konflikt, ale také vážně soupeřit (Šulová, 2010, s. 18).

*„S vývojem emocí a s rozvojem sociálních vztahů souvisí **morálně-etický vývoj předškoláka**. Již kolem třetího roku mají české děti zvnitřněny základní sociální normy.*¹⁵ Tento proces nazýváme interiorizací, při kterém dochází k rozvoji svědomí. Interiorizace je obecně popisována jako zvnitřňování sociálních norem do psychiky jednotlivce. Ve vývojové psychologii tento pojem vystihuje přechod od vnější manipulace dítěte s předměty k vnitřnímu procesu při řešení problémových situací, ke zrodu myšlenkových operací (Průcha, 1998, s. 97). Pokud dítě samo ví, co se smí a co naopak nesmí, nepotřebuje přímý dohled dospělého a stává se sám sobě průvodcem (Šulová 2010, s. 18). *„Většina šestiletých dětí dokáže vyvodit přiměřený morální úsudek, pokud je morální jednání jednoznačné. Dítě se však zaměřuje pouze na samotný skutek, motivy jednání nebere v úvahu.*¹⁶

V rámci experimentování však dítě občas pravidla porušuje a čeká, co se stane. Často má natolik přísné svědomí, že dospělému svůj čin raději požaluje, než aby pracovalo samo s pocitem viny (Šulová, 2010, s. 18). S touto problematikou úzce souvisí heteronomní a autonomní morálka, kterou se zabýval J. Piaget a jeho žák L. Kohlberg, a budu se jí věnovat podrobněji v dalších kapitolách.

---

¹⁴ ŠULOVÁ, L. Repetitorium vybraných poznatků vývojové psychologie. In MERTIN, V.; GILLERNOVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha : Portál, 2010. s. 17.

¹⁵ ŠULOVÁ, L. Repetitorium vybraných poznatků vývojové psychologie. In MERTIN, V.; GILLERNOVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha : Portál, 2010. s. 18.

¹⁶ SEDLÁČKOVÁ, H.; SYSLOVÁ, Z.; ŠTĚPÁNKOVÁ, L. *Hodnocení výsledků předškolního vzdělávání*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. s. 57.

1.4 Socializace

Socializací rozumíme postupné začleňování dítěte do celé společnosti. Jako prostředek slouží nápodoba a identifikace. Dítě dělá podobné věci jako jeden z rodičů. Tím se více začleňuje do rodiny a následně získává větší míru sebevědomí, které je zapotřebí k začlenění do kolektivu dětí i dospělých (Špaňhelová, 2006, s. 96). Ztotožnění se skupinou probíhá v rámci identifikace, kdy se dítě dostane do skupiny, která je mu příjemná a dokáže přijmout její pravidla a cíl (Špaňhelová 2006, s. 96).

Slovníkový výklad označuje socializaci jako celoživotní proces, „*v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu, a začleňuje se tak do společnosti.*“¹⁷

Socializace má počátek v rodině, kde dítě žije a dále pokračuje v kolektivu, do kterého se dítě dostane (Špaňhelová, 2006, s. 96). Podle Langmeiera (2006, s. 93) zahrnuje proces socializace tři vývojové aspekty: vývoj sociální reaktivity, sociálních kontrol a sociálních rolí. Stejný názor zastává i Šulová (2010, s. 20) a dodává, že s procesem socializace je důležité dbát na významné sociální vztahy.

První rovina, vývoj sociální reaktivity, probíhá od narození a dítě se v ní identifikuje s matkou a nachází tak stabilní místo ve společnosti (Průcha, 1998, s. 225). Předškolní období poskytuje prvně jedinci odlišné vztahy s vrstevníky, s rodiči, celkově s rodinou a s dospělými (Šulová, 2010, s. 19).

V druhé rovině, vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací, jde především o postupně se vytvářející normy, které si dítě osvojí na základě příkazů a zákazů od dospělých (Šulová, 2010, s. 93). Chování jedince je však usměrňováno nejen hranicemi, ale i cíli, ke kterým je úsilí jedince usměrňováno (Langmaier, 2006, s. 93). Jak dále uvádí Šulová (2010, s. 19), jedná se o postupný proces, se kterým se prvně můžeme setkat přibližně ve třetím roku dítěte, avšak v návaznosti na rodinné prostředí jsou značné rozdíly.

Třetí rovinou je osvojování sociálních rolí, tedy takových vzorců chování a postojů, které jsou od dítěte očekávány (Langmaier, 2006, s. 93). „*Nejde tu tedy pouze o jednotlivou povolenou či zakázanou činnost, ale o celek navzájem souvisejících, smysluplných činností*

---

¹⁷ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník / Průcha. Walterová, Mareš.* Praha : Portál, 1998. s. 225.

určených postavením ve skupině. ¹⁸ V předškolním období by dítě mělo být schopno vymenovat několik svých rolí – syn, vnuk, kamarád, lyžař a podobně (Šulová, 2010, s. 20).

Podle Keřkové a Palatinové (1989, s. 12) je jednoznačně prokázáno, že socializace dítěte začíná jeho narozením. Zkušenosti dítěte budují jeho povahové, mravní a společenské rysy. „*Prostřednictvím prožívání pozitivních společenských vztahů a zážitků, vztahů k životnímu prostředí už od útlého věku, se dítě dostává později k jasnějšímu poznání, že existují určité normy, zásady, hodnoty a principy, které regulují jeho chování.*“ ¹⁹ Dítě tedy získává představu o tom, jestli se chová či nechová správně (Keřková, Palatinová, 1989, s. 12).

Na druhou stranu Kučerová (1990, s. 44) uvádí kritiku procesu socializace, ve kterém dítě přijímá hodnoty jiných lidí, přestává důvěřovat vlastním zážitkům, jedná podle toho, jestli jej druzí pochválí, odmění či uznávají (Kučerová, 1990, s. 44). Může docházet ke ztrátě kontaktu s vlastní moudrostí jedince a ke ztrátě důvěry v sebe sama. Záchranou každého z nás je vnitřní zralost, která určí základní všelidské platné hodnoty (Kučerová, 1990, s. 44).

---

¹⁸ LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie.2., aktualizované vydání.* Praha : Grada-Publishing, 2006. s. 94.

¹⁹ KEŘKOVÁ, A.; PALATINOVÁ, A. *Mravní výchova v mateřské škole – dílčí metodická příručka k programu výchovné práce pro mateřské školy.* Praha : Naše vojsko, 1989. s. 12.

2 MRAVNÍ VÝCHOVA

Dříve než začnu definovat slovní spojení „mavní výchova“, nadefinuji nejdříve samotný pojem „výchova“. Průcha (1998, s. 286) uvádí asi neznámější formulaci, že výchova je proces záměrného působení na osobnost člověka, který si za cíl klade dosáhnout pozitivních změn v jejím rozvoji. Jeřábková (1993, s. 30) ve své publikaci nahlíží na výchovu v užším a neširším slova smyslu. „*Výchovou v neširším smyslu rozumíme rozvoj osobnosti, a to jednak působením druhých (tj. mezi dospělými a dětmi či mladistvými), jednak vlastní snahou (tzv. sebevýchovou).*“²⁰ V užším slova smyslu chápeme výchovu jako plánovaná opatření s hluboce působícími účinky (Jeřábková, 1993, s. 30). Špaňhelová (2006, s. 116) k pojmu výchova dodává, že se při výchově u dítěte vytvářejí jeho postoje a způsob chování.

Již Jan Amos Komenský, učitel národů, ve svém díle *Informatorium školy mateřské* zdůraznil potřebu výchovy dětí od narození: „*Jak mnohem snáze strůmek, aby tak neb tak rostl, ohnut a nastrojen býti může, nežli strom odrostlý: tak mnohem snáze v tomto prvním věku mládež ke všemu navedena býti může, nežli potom: jen toliko pravých k tomu prostředků užívaje, jenž jsou: I. Příklad ctností a mravů ustavičný. ...*“²¹ Na první místo Komenský staví ctnosti a mravy a k tomuto bodu popisuje dále „opičí“ sklony tedy sklony dětí k napodobování toho, co vidí a slyší.

Mavní výchova dle Kučerové (1990, s. 42) obrací jedince k sobě samému, pomáhá mu najít v sobě řád a rozvíjí kladné stránky jedince.

Předškolní období je důležitou etapou při utváření mavního profilu dítěte. Právě v této etapě života se vytváří první morální představy, city, návyky a vztahy určující další rozvoj osobnosti dítěte (Nečejevová, 1976, s. 10). Mavní výchovou rozumíme výchovné působení na jedince, jeho rozum, představy, postoje, city, vůli a jednání, aby byly v jednotě s obecně uznávanými principy etiky²² (Průcha, 1998, s. 136-137).

---

²⁰ JEŘÁBKOVÁ, B. *Mateřská škola jako životní prostor I.* Brno : Masarykova univerzita, 1993. s. 30.

²¹ KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 34.

²² Etika je systém mavních norem, které vymezují postavení člověka ve společnosti a poskytujících kritéria jeho morálního jednání. Etikou je chápáno mavní chování jedince, soulad jeho rozhodování a chování s etickými principy (Průcha, 1998, s. 66).

Mravnost neboli morálka je úzce spjata s danou kulturou, zvyky, tradicemi a je její neodmyslitelnou součástí. „*Morálka je súhrn hodnôt, ktoré:*

- *určitá komunita preferuje, o ktoré sa vo svojom živote usiluje,*
- *vyjadrujú dôležitosť a významnosť určitého vybraného konania,*
- *vedú jej jednotlivých členov ku kladným hodnotám,*
- *vystríhajú pred negatívnym konaním (komunitou neakceptovateľným),*
- *prezentujú sociohistorickú skúsenosť ľudstva a danej komunity.*“²³

Je důležité, aby dítě dokázalo své jednání kontrolovat a řídit v souladu s morálním poznáním. Morální poznání²⁴ zprostředkovává dítěti škola, rodina a rodiče, sociální komunita a každodenní situace (Kolláriková, 2001, s. 97). Na základě těchto informací si dítě postupně vybuduje individuální morálku, jakýsi vlastní hodnotový systém. Dítě tedy prochází během života morálním vývojem, který je ovlivněn věkem dítěte, zvláštnostmi osobnosti, výchovou, již zmiňovaným sociálním prostředním a normami dané společnosti (Průcha, 1998, s. 135).

Kučerová (1990, s. 46) uvádí, že morálka není násilnou adaptací. „*Morálka není návod k odříkání a k vypěstění soustavy zábran v člověku pro situaci, v níž není pro všechny dost materiálních statků nebo svobody.*“²⁵

Svobodová (2014, s. 70) popisuje morálku jako celkovou představu o správném jednání ve společnosti. „*Morálka se dotýká obvykle věcí závažných a podstatných, ale nelze ji soudně vymáhat a za její porušení ukládat právní tresty. Za základní pravidlo lidské morálky můžeme považovat známé zlaté pravidlo „Nedělej druhým to, co nechceš, aby oni dělali tobě.“*“²⁶ Dále uvádí, že ustálené způsoby chování v dané situaci, vycházejí ze zvyklostí společnosti a nazývá je společenskými pravidly (Svobodová, 2014, s. 71). Přímo o společenských pravidlech pojednává etika například, jak se máme chovat při jídle, kdo vejde první do místnosti a podobně (Svobodová, 2014, s. 71).

---

²³ KOLLÁRIKOVÁ, Z.; PUPALA, B. (eds). *Předškolní a primární pedagogika = Predškolská a elementárna pedagogika*. Praha : Portál, 2001. s. 96.0

²⁴ Pod pojmem „morální poznání“ rozumíme celkové poznání civilizace, dané komunity (Kolláriková, 2001, s. 97).

²⁵ KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*. Brno : rektorát Masarykovy univerzity, 1990. s. 46.

²⁶ HAZUKOVÁ, H.; PEHELOVÁ, M.; RAUCHOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, E. *Objevujeme s dětmi kulturu a společnost*. Praha : Raabe s.r.o., 2014. s. 70.

Svobodová (2014, s. 69) se zabývá pojmem lidské normality, který popisuje jako pozitivní opak deprivanství. Deprivanství znamená nedostatek volní síly, nerespektování odlišností a neschopnost spolupráce. Naopak lidská normalita znamená jednoduše řečeno „*schopnost žít v souladu s morálními pravidly společnosti, rozlišovat dobro a zlo, přiklánět se na stranu dobra a neškodit druhým lidem.*“²⁷

A jak tedy rozumět morálnímu jednání? Nejčastější odpovědí je jednání ve shodě s dobrem. Odpověď se jeví na první pohled srozumitelná, nicméně ve skutečnosti je vymezení tohoto pojmu problematické. V následující kapitole se budu tomuto pojmu věnovat.

2.1 Normy

„*Normy chování jsou sociálně vymezená pravidla, rozlišující žádoucí, tolerované a zakázané projevy; slouží jako regulační mechanismus.*“²⁸ Normální charakterizujeme jako očekávané a správné. Nenormální jako nepřijatelné a nedovolené. Z velké části jsou normy sociálním produktem, proto se mezi různými kulturami liší (Průcha, 1998, s. 146). Kučerová (1990) charakterizuje normu jako stabilizovanou etickou hodnotu. „*Přispívá k integraci skupiny i jedince, inspiruje jak činnost celku, tak individua, stává se i prostředkem manipulace s lidmi.*“²⁹

V každé společnosti jsou po jejích členech vyžadována určitá pravidla, k jejichž osvojení je nutná i osobní motivace. Pokud normy známe a dodržujeme je, uspokojují potřebu orientace - dávají světu řád, který je obecně platný. Uspokojují také potřebu jistoty - určují jaké chování je vhodné a jaké není. Člověk se cítí jednoduše jistěji, když ví, co může očekávat a zároveň má nastavenou hranici lidské svobody (Vágnerová, 2010, s. 329).

Většinou se chováme tak, jak ukládají normy. Jednak z důvodu toho, že jsme nuceni společností, jednak z důvodu touhy přijetí do sociální skupiny a následné hodnocení naší osoby. Ti, kteří normy dodržují, jsou oceňováni. Ti, kteří se jimi naopak neřídí, jsou trestáni (Vágnerová, 2010, s. 330). „*Může se tak zvýšit jeho osobní pocit jistoty, který vyplývá*

---

²⁷ HAZUKOVÁ, H.; PEHELOVÁ, M.; RAUCHOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, E. *Objevujeme s dětmi kulturu a společnost*. Praha : Raabe s.r.o., 2014. s. 69.

²⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha : Karolinum, 2010. s. 329.

²⁹ KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*. Brno : rektorát Masarykovy univerzity, 1990. s. 13.

z potvrzení vlastní přijatelné pozice v různých sociálních skupinách (největší význam má pozice v rodině). S tím souvisí i rozvoj sebehodnocení. ³⁰

I Vágnerová (2010, s. 330) zastává názor, že se normy v jednotlivých sociálních skupinách mohou lišit, i když většinou dodržují základní pravidla společnosti. Autorka uvádí, že ve středoevropském kulturním kontextu vychází základní platné normy z křesťanské morálky, zásad desatera (Vágnerová, 2010, s. 330). Kučerová (1990, s. 15) uvádí, že základem evropské kultury je nejen výše zmiňovaná židovsko-křesťanská tradice náboženství, ale i tradice antického racionalismu.

Eyre (2000, s. 11) se zabývá otázkou, jestli existují univerzální hodnoty a pravidla chování, která budou vždy správná a přijatelná. Ve své publikaci pojednává o dvanácti hodnotách, které rozděluje do hodnot bytí (poctivost, odvaha, mírumilovnost, samostatnost a výkonnost, sebekázeň a střídmost, věrnost a zdrženlivost) a hodnot dávání (oddanost a spolehlivost, respekt a úcta, láska, nesobeckost a citlivost, vlídnost a srdečnost, spravedlnost a odpuštění), které považuje za nejdůležitější pro dítě (Eyre, 2000, s. 11). Hodnotu přitom definuje jako: *„Respektovaná a univerzálně „přijatelná“ hodnota prospívá jak člověku, který ji uznává, tak lidem, s nimiž v duchu této hodnoty jedná.* ³¹

Pokud je jedinec schopen řídit se příslušnými normami chování, splňuje jeden z předpokladů sociální zralosti. *„Je to schopnost regulovat svoje chování na základě přijatých hodnot, norem, a z nich vyplývajících postojů. Projevuje se v chování, je vyjádřena tím, co člověk dělá. Tyto kompetence bývají označovány jako morální vlastnosti.* ³²

2.2 Základní morální teorie

Morální vývoj bývá různým způsobem definován. Rozvojem morálního uvažování se zabýval Jean Piaget a jeho žák Lawrence Kohlberg.

Autorem významné teorie morálního vývoje je **J. Piaget**, jehož jméno je spjato s **teorií kognitivního vývoje**. Pojem kognice znamená „poznávání“. Kognitivní teorie odpovídá tedy teorii týkající se poznání (Heidbrink, 1997, s. 31). Z hlediska kvalitativního vývoje operací rozeznává čtyři úrovně (Lietavcová, 2014, s. 12):

³⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha : Karolinum, 2010. s. 330.

³¹ EYRE, L. *Jak naučit děti hodnotám / Linda a Richard Eyrovi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. s. 12.

³² VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha : Karolinum, 2010. s. 331.

1. Senzomotorickém období (0 – 2 roky), ve kterém je důležitá motorická aktivita, vnímání a experimentování. Dítě se začíná vnímat a odlišovat od ostatních i objektů. Tvoří se u něj pojem stálosti objektu a na konci období se začíná rozvíjet schopnost něco si představit.
2. Druhé, pro tuto práci nejdůležitější období, nese název předoperační (2 – 7 let), proto jej rozeberu o něco více. Důležité procesy pro toto období jsou řeč, tvoření představ a jednodušší myšlení. Rozvíjí se sémiotická neboli symbolická funkce, kdy dítě začíná chápat symboly a znaky. Dítě dokáže napodobit předlohu (pohyb, úkon) i při její absenci a začíná si hrát symbolicky, fiktivně. Kresba představuje přechod mezi hrou a obraznou představou, přičemž dítě kreslí to, co o zobrazovaném ví (tzv. intelektový realismus). Dítě se učí využívat jazyka a rozvíjející řeč dítěti umožňuje vybavovat si události.
3. V období konkrétních operací (7 – 12 let) jsou důležitými procesy logické myšlení a operování s abstraktními pojmy. Nastupuje tzv. realismus zrakový, tedy dítě kreslí to, co vidí.
4. Dítě v období formálních operací (12 let a více) je schopno samostatně usuzovat, nemusí se opírat o smyslovou skutečnost.

„Piaget ovšem studoval morálku dětí v první řadě empiricky, a to jednak z hlediska jejich vztahu k autoritám, jednak z hlediska jejich pojetí spravedlnosti. Rozlišil období heteronomní (cca od 5 – 11 let) a autonomní morálky (cca od 11 let). V heteronomním období se děti řídí pravidly, která jsou stanovena vnější autoritou.“³³ Ve stádiu autonomním je myšlení jedince již abstraktní.

Vágnerová (2010, s. 331) uvádí, že Piaget rozdělil morální vývoj do dvou fází. Míra morálního vývoje je určována stupněm zvnitřnění sociálních hodnot a norem. Při heteronomní fázi závisí chování dítěte na vnější kontrole, na odměnách a trestech. V druhé, autonomní fázi se s normami chování dítě natolik ztotožní, že je schopné podle nich jednat i bez kontroly okolí. Jedná na základě svého vnitřního, morálního přesvědčení. *„Počátky morální autonomie se objevují již v předškolním věku, ale vývoj v této oblasti trvá dost dlouho.“³⁴*

Na Piagetovo dílo navazuje svojí teorií vývojových stádií **L. Kohlberg**. Ten rozšířil Piagetova stádia autonomie a heteronomie o důraz na sociální vztahy. Zdůraznil propojenost

---

³³ TYRLÍK, M. *Morální jednání*. Brno : Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně, 2004. s. 16.

³⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha : Karolinum, 2010. s. 331.

vývojových stádií morálky na kognitivní vývoj. Kohlberg popisuje morální vývoj jako tři úrovně rovnováhy ve vývoji struktury, přičemž každá úroveň má dvě stadia/stupně (Tyrlík, 2004, s. 18).

V premorální neboli prekonvenční úrovni³⁵ závisí morálka na kladném či záporném hodnocení osoby, která je autoritou. V této fázi je třeba vnější kontroly a dítě považuje za správné vše, za co je odměněno. Premorální fáze trvá přibližně celý předškolní věk (Vágnerová, 2010, s. 332). První stupeň je orientován na trest a poslušnost. „*Správné nebo špatné jednání je určeno jeho fyzickými důsledky bez ohledu na to, jakou hodnotu tyto důsledky mají.*“³⁶ Druhý stupeň se zabývá instrumentálně – relativistickou orientací, tedy jednání je správné, pokud zprostředkuje uspokojení vlastní potřeby dítěte a někdy také potřeby jiných lidí (Tyrlík, 2004, s. 19).

Na druhé – konvenční úrovni³⁷ morálky je správné takové jednání, které hájí zájmy rodiny, skupiny nebo národa (Tyrlík, 2004, s. 19). Bez ohledu na obsah norem, se dítě řídí tím, co koresponduje s běžnými normami a co způsobí obecný souhlas. Konvenční fáze trvá přibližně do 12 – 13 let. Opět se tato úroveň dělí na dva stupně. První se orientuje na interpersonální soulad aneb „hodný chlapec, milé děvčátko.“ Za dobré chování dítě chápe takové, které pomáhá a těší ostatní. Nad chováním dítě usuzuje na základě úmyslu (Tyrlík, 2004, s. 20). Druhá úroveň hovoří o orientaci na autoritu, zákon a řád. Správně se chová jedinec, pokud plní povinnosti a prokazuje úctu autoritám (Tyrlík, 2004, s. 20).

Poslední postkonvenční úroveň³⁸ je charakterizována úsilím vymezit si hodnoty a principy (Tyrlík, 2004, s. 21). „*Z obecného hlediska jde o to, že si vytvoří vlastní morální pravidla, která obvykle bývají v souladu s obecně platnými normami.*“³⁹ První úroveň popisuje orientaci na zákony, které platí na základě sociální úmluvy. V druhé úrovni se klade důraz na univerzální etické principy například zlaté pravidlo. V podstatě se jedná o principy spravedlnosti a rovnosti lidských práv (Tyrlík, 2004, s. 20). Konkrétně k principům se vy-

---

³⁵ V této fázi zůstávají například recidivisté, kteří jsou opakovaně trestáni. Většinou nerespektují ani základní sociální normy a nedosahují ani na druhou konvenční úroveň morálky (Vágnerová, 2010, s. 332).

³⁶ TYRLÍK, M. *Morální jednání*. Brno : Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně, 2004. s. 19.

³⁷ Znáмым příkladem je nacistické i komunistické jednání stoupenců, kteří sice jednali v souladu s normami své společnosti, ale konali tím zlo (Vágnerová, 2010, s. 332).

³⁸ Většina lidí se do této fáze nedostane ani v dospělosti. Zůstanou na pouhém přijetí obecných norem, které respektují, ale nemají potřebu o nich uvažovat (Vágnerová, 2010, s. 333).

³⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha : Karolinum, 2010. s. 333.

jádrům v následující kapitole, ve které se budu opírat právě o Kohlbergova stádia morálního vývoje.

2.3 Principy mravní výchovy

*„Jako každý rozumný člověk věříme v platnost všeobecných morálních principů a cítíme se jimi osobně vázáni. Principy jsou všeobecné představy o spravedlnosti, stejně jako názor, že pro všechny lidi platí stejná práva a my musíme ctít lidskou důstojnost.“*⁴⁰ Tyrlík (2004, s. 20) dále dodává dva druhy principů - abstraktní a univerzální (například kategorický imperativ či již výše zmiňované zlaté pravidlo), přičemž nejde o konkrétní morální pravidla jako je například desatero. *„V jádru jde o univerzální principy spravedlnosti, reciprocity a rovnosti lidských práv a ohled na lidskou důstojnost jednotlivce.“*⁴¹

Tyrlík (2004, s. 85) se zabývá i opačným názorem, kritikou Gilliganové, která uvádí, že orientování se podle principů odebírá člověku jeho individualitu. Stává se z něj tak člověk bez potřeb, bez osobnosti a svého já.

Pro výchovně vzdělávací činnost v mateřských školách je stěžejní dokument RVP PV. Školy si mohou zvolit i jiný program, který však musí být v souladu s tímto dokumentem. Jedním z nich je modelový program podpory zdraví pod názvem KPZ, který se řídí dvěma integrujícími principy – respekt k přirozeným lidským potřebám jednotlivce v celku společnosti a světa a princip rozvíjení komunikace a spolupráce.

2.3.1 Respekt k přirozeným lidským potřebám jednotlivce v celku společnosti a světa

Potřeby jsou motivací člověka a zároveň nárokem jednotlivce vůči okolí (Havlinová, 2006, s. 27). Neuspokojování některé z potřeb vede k narušení výměny hodnot a následný negativní citový prožitek alias frustraci. Každodenní potřeby dítěte jsou přenášeny i do mateřské školy, kterou dítě navštěvuje (například toaleta, jídlo, pití, hra). *„Na druhé straně se některé z náročnějších potřeb dítěte mohou uspokojit právě díky tomu, že pobývá podstat-*

---

⁴⁰ HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*. Praha : Portál, 1997. s. 84.

⁴¹ TYRLÍK, M. *Morální jednání*. Brno : Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně, 2004. s. 20.

nou část dne v MŠ, např. kulturně hygienické návyky, hra ve společnosti dětí, podnětné prostředí, láska a respekt dospělých lidí mimo rodinu, pocit bezpečí v cizím prostředí.“⁴²

V odborné literatuře můžeme nalézt více modelů lidských potřeb. Pro účely této bakalářské práce jsem si vybrala model A. Maslowa. Díky jeho univerzálnosti můžeme přistupovat jak k dítěti, tak rodičům či učitelkám (Havlínová, 2006, s. 28). Na nejnižší úrovni se nachází fyziologické potřeby, dále pak potřeby bezpečí, potřeba sounáležitosti, potřeby uznání a na vrcholu stojí potřeby seberealizace. Hierarchický model funguje tak, že pro uspokojení potřeb ve vyšším patře, je zapotřebí uspokojit potřeby na nejnižších úrovních. „*Zvláště v dětském věku se frustrace z neuspokojených potřeb v nižších patrech prosazují a znesnadňují uspokojení vyšších potřeb, kam pedagogické úsilí často nesprávně směřuje.*“⁴³

Z hierarchie potřeb podle A. Maslowa tedy vyplývá, že při uspokojení všech přirozených potřeb, lze dosáhnout efektivního vyučování. „*Škola sama se většinou považuje za zainteresovanou převážně na vyšších potřebách, jako je rozvíjení poznání a hledání pravdy a mravnosti.*“⁴⁴ Jelikož mravnost patří do nejvyšších potřeb, musíme se v mateřské škole snažit o ideální podmínky pro komplexní uspokojování dětí. Z výše uvedeného lze vyvodit, že nejdůležitější pro děti v mateřské škole je uspokojení základních potřeb a navození pocitu bezpečí a důvěry. Teprve potom nastupuje úloha vzdělávací.

2.3.2 Rozvíjení komunikace a spolupráce

Princip rozvíjení komunikace a spolupráce zastává v KPZ dvě funkce. První z nich je výchovně vzdělávací práce, kdy dochází k rozvíjení řeči, hledání a nalézání vztahů a poznávání sebe samého. Druhou funkcí je myšlen prostředek poznávání světa a vytváření postojů a kompetencí (Havlínová, 2006, s. 35).

Jednou z podmínek učení a spolupráce je komunikace, bez které se dítě nemůže rozvinout plnohodnotným způsobem (Havlínová, 2006, s. 33). Komunikací rozumíme typ sdělování a dorozumívání mezi lidmi, přičemž základními typy jsou verbální a neverbální (Špaňhelová, 2006, s. 48). Jako další formu komunikace uvádí Havlínová (2006, s. 33) formu činu

---

⁴² HAVLÍNOVÁ, M. et al. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole - rozšířený a aktualizovaný modelový program (dokument a metodika)*. 2. vyd. Praha : Portál, 2006. s. 27.

⁴³ HAVLÍNOVÁ, M. et al. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole - rozšířený a aktualizovaný modelový program (dokument a metodika)*. 2. vyd. Praha : Portál, 2006. s. 28.

⁴⁴ HAVLÍNOVÁ, M. et al. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole - rozšířený a aktualizovaný modelový program (dokument a metodika)*. 2. vyd. Praha : Portál, 2006. s. 29.

(například dodržení dohod, pečlivost). „*Dítěti dávají slova dospělého jistotu a celému životu obsah.*“⁴⁵

Učitelka znamená pro dítě první autoritu mimo rodinu (Havlíňová, 2006, s. 33). „*Její význam pro vývoj dítěte v sociální bytost je téměř takový jako komunikace s matkou v raném dětství.*“⁴⁶ Komunikace by měla být pro dítě srozumitelná (například bez cizích slov), přímá a jednoznačná (Špaňhelová, 2006, s. 48). Smyslem je dítěti něco sdělit, vzájemné porozumění, přenášet a vyměňovat myšlenky, postoje, cíle hodnoty či emoce. Právě sdělování emocí je součástí uspokojení základních lidských potřeb (Havlíňová, 2006, s. 34).

„*Bylo zjištěno, že celkovou vnímavost, citlivost, mravnost podmiňuje úroveň rozvoje řeči. Schopnost dorozumívát se pomocí řeči má celoživotní dosah, je dokladem zdravého vývoje dítěte a znakem vyzrálosti dospělého člověka.*“⁴⁷

Komunikace je podmínkou pro spolupráci. Spolupráci chápeme jako společnou práci dvou a více osob na určité věci, která směřuje ke společnému cíli (Havlíňová, 2006, s. 34). Lidé postupem doby přišli na to, že soupeření není výhodné, stejně jako zaměřit se pouze na sebe samého. Podobně je to i v mateřské škole, kdy si děti sice hrají vedle sebe, ale každé s jinou představou o hře. Postupně se u dětí začíná utvářet jednoduchá kooperace a děti předškolního věku mají schopnost spolupracovat s představou konkrétního cíle (Havlíňová, 2006, s. 34).

2.4 Metody mravní výchovy

Při výchovném působení používá učitelka různých metod. V této práci se samozřejmě zaměřím na metody mravní výchovy pro děti předškolního věku. Nejdříve však vymezím pojem „metoda“ jako takový. Podle Průchy (1998, s. 130) metodami výchovy rozumíme záměrné a systematické způsoby, postupy a prostředky směřující k výchovnému cíli. Jak uvádí Keřková a Palatinová (1989, s. 18) metody výchovy jsou variabilní a mnohotvárné pracovní postupy, jejichž znalost je nutno prohlubovat a zdokonalovat v praxi.

---

⁴⁵ KEŘKOVÁ, A.; PALATINOVÁ, A. *Mravní výchova v mateřské škole – dílčí metodická příručka k programu výchovné práce pro mateřské školy*. Praha : Naše vojsko, 1989. s. 9.

⁴⁶ HAVLÍŇOVÁ, M. et al. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole - rozšířený a aktualizovaný modelový program (dokument a metodika)*. 2. vyd. Praha : Portál, 2006. s. 33.

⁴⁷ HAVLÍŇOVÁ, M. et al. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole - rozšířený a aktualizovaný modelový program (dokument a metodika)*. 2. vyd. Praha : Portál, 2006. s. 34.

Podle Keřkové a Palatinové (1989, s. 18) používání pozitivních metod, které děti motivují a stimulují pro činnost, vedou k plnění úkolů mravní výchovy. Podle výchovného záměru učitelka může zvolit metodu vysvětlení, povzbuzení, příkladu, pochvaly či trestu, který je však metodou tlumivou (Keřková, Palatinová, 1989, s. 18 – 19). Jůzl (2012, s. 12) jako nejčastější metody mravní výchovy uvádí metodu vysvětlování, přesvědčování a stavění názorů, jako neúčinnější pak metodu osobního příkladu, cvičení v mravním jednání, chování i v jejich hodnocení a metodu povzbuzení i trestání.

Metoda vysvětlování je využívána převážně v nácviku etických návyků při seznamování dětí s úkolem. Při vysvětlování musí dbát učitelka na stručnost, srozumitelnost, přitažlivost, a aby neunavovalo příliš dětskou pozornost (Keřková, Palatinová, 1989, s. 19). Při vysvětlování musí tedy učitelka dbát na zásady, které popisují v kapitole 2.3.2.

Metoda povzbuzení děti motivuje, posiluje sebevědomí a dodává víru ve své schopnosti (Keřková, Palatinová, 1989, s. 19). Obzvláště u dětí nesmělých, bojácných nebo málo vytrvalých je to zapotřebí. Jedná se také o „hodné děti“, které nepůsobí výchovné potíže a učitelka je tedy může leckdy přehlédnout (Keřková, Palatinová, 1989, s. 19).

Obzvláště účinnou metodou považuje Keřková a Palatinové (1989, s. 19) **metodu příkladu**. „*Dítě je značně ovlivňováno tím, jak se chová hrdina dětské četby, divadla, filmu, nebo i některá dítěti blízká osoba z jeho okolí.*“⁴⁸ Učitelka může tyto citové vztahy dobře využít, jelikož je dítě prožívá velmi silně a snaží se podobat svému vzoru. Na druhou stranu si musí učitelka dávat pozor, aby se dítěti příliš často nepředkládal pozitivní příklad třeba sourozence, kamaráda či dospělého. Mohlo by to vést k negativním výsledkům (Keřková, Palatinová, 1989, s. 20). „*Metoda příkladu nachází v mravní výchově rozsáhlé uplatnění, a to zejména při pěstování základů povahových vlastností, jejichž podstatu ani jemné rozdíly nelze dětem přijatelným způsobem vysvětlit, ani jinak přiblížit.*“⁴⁹

V kapitole 2 se zmiňují o jedné z metod Jana Amose Komenského „**příklad ctnosti a mravů ustavičný**“. Komenský (1983) popisuje u dětí tu vlastnost, že opakují po dospělých všechno, co vidí. Proto je zapotřebí v dětském prostředí, aby dospělí dodržovali ctnos-

---

⁴⁸ KEŘKOVÁ, A.; PALATINOVÁ, A. *Mravní výchova v mateřské škole – dílčí metodická příručka k programu výchovné práce pro mateřské školy*. Praha : Naše vojsko, 1989. s. 19-20.

⁴⁹ KEŘKOVÁ, A.; PALATINOVÁ, A. *Mravní výchova v mateřské škole – dílčí metodická příručka k programu výchovné práce pro mateřské školy*. Praha : Naše vojsko, 1989. s. 20.

ti, jakými jsou střídmost, čistotnost, šetrnost jeden k druhému, poslušnost, pravdomluvnost a další. Komenský uvádí, že pokud by tomu tak ve skutečnosti bylo, nebylo by potřeba tolik slov k vyučování a k udržení kázně (Komenský, 1983, s. 34 - 35). Ale protože tomu tak není a dospělí se nechovají vždy ctnostným způsobem, musíme používat k výchově také poučování. Další metodou podle Komenského je tedy **metoda poučování včasná a rozšafná**. Tuto metodu používáme tehdy, když se dítě nechová podle dobrého příkladu. Aby tyto dvě metody byly posíleny, uvádí Komenský (1983) **metodu kázně**. V prvním stupni se jedná o napomenutí (okřiknutí) dítěte, avšak takovým způsobem, aby se dítě nezaleklo. Jako druhý stupeň Komenský připouští „... přemrštiti metličkou neb rukou pleštiti, pro ten cíl, aby se dítě upamatovalo, zahanbilo a napotom pozornější bylo.⁵⁰

V dnešní době výchovná **metoda trestu** musí být velmi uvážene a výjimečně používána. Jak uvádí Keřková a Palatinová (1989, s. 21) dospělý nesmí trestat v afektu, ve zlosti a v rozčilení. V ideálním případě učitelka potrestá dítě kárným pohledem nebo tónem hlasu, popřípadě důraznými slovy. V určitých případech je trestem vyřazení ze hry či odnětí hračky (Keřková, Palatinová, 1989, s. 21). Tělesný trest je nepřijatelný.

Metoda pochvaly znamená pro dítě projev souhlasu dospělého s jeho chováním a o uznání, které je důležité zvláště při výchově sebedůvěry (Keřková, Palatinová, 1989, s. 20). Učitelka musí rozlišovat mezi dětmi, které plní její požadavky s lehkostí a snadno, a dětmi, které plní úkoly se zvýšeným úsilím a s obtížemi, a zvažovat míru pochvaly. Tato metoda pozitivně ovlivňuje jak chování dítěte, tak jeho socializační proces (Keřková, Palatinová, 1989, s. 21).

„Základním požadavkem při volbě metodických postupů je otázka přiměřenosti, poutavosti, zajímavosti a úspěšnosti výchovného procesu.“⁵¹ Výchova dětí vyžaduje jak skupinový, tak individuální přístup (Keřková, Palatinová, 1989, s. 21).

Eyre (2000, s. 15) uvádí vyzkoušené metody, které jsou vhodné při učení morálními hodnotám. Jako první uvádí metodu **hraní rolí a různé druhy slovních her**, při kterých se děti vžijí do situace a představí si důsledky svého chování (Eyre, 2000, s. 15).

⁵⁰ KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 35.

⁵¹ KEŘKOVÁ, A.; PALATINOVÁ, A. *Mravní výchova v mateřské škole – dílčí metodická příručka k programu výchovné práce pro mateřské školy*. Praha : Naše vojsko, 1989. s. 21.

Při rozhovoru s dospělým na dítě působí hodnoty, které sami zastáváme. **Dospělé diskuze** na téma morálka a konkrétní hodnoty jsou tedy další uvedenou metodou (Eyre, 2000, s. 15). „*Psychologické studie prokázaly, že existuje významná souvislost mezi odpovědným chováním dětí a množstvím času, které strávily rozhovory se svými rodiči.*“⁵²

Za důležité Eyre (2000, s. 15) považuje **chválu a povzbuzování** dětí, aby se naučily soustavně se chovat podle určité hodnoty. Pokud dospělý poukáže na chybu, neznamená to automaticky její nápravu. Častěji se jedinec cítí vinen (Eyre, 2000, s. 16). Děti mají rády, když jsou viditelně odměněny například ve formě medaile či diplomu, jejichž předání může být vrcholem diskuze o hodnotách (Eyre, 2000, s. 16 – 17). S tím souvisí i přílišné všímání si špatného chování a naopak nedoceníení dobrého. Je třeba zaměřit se na to, abychom děti „přistihli“, když dělají něco dobře a ocenili je za to (Eyre, 2000, s. 17).

Další z metod je **druhá šance**. „*Když dáte svému dítěti, poté co selhalo, možnost začít znovu, umožníte mu napravit jeho chování a zachovat se správně bez zbytečného vyčítání a kritizování.*“⁵³

Jako další metody uvádí Eyre (2000) **učení výstižných citátů** poukazujících na význam dané hodnoty a nalézání protikladů pro hodnoty – co pomáhá a co zraňuje?

„*Naše děti zjistí metodou pokusů a omylů, že mezi životem založeným na hodnotách a pocitem štěstí skutečně existuje vzájemná souvislost. Selhání a nepříjemné pocity ze špatného chování je mohou přivést k poznání základních hodnot a naučí je čestnému přístupu k životu – tato cesta je ovšem hodně tvrdá a bolestná.*“⁵⁴

---

⁵² EYRE, L. *Jak naučit děti hodnotám / Linda a Richard Eyrovi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. s. 15.

⁵³ EYRE, L. *Jak naučit děti hodnotám / Linda a Richard Eyrovi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. s. 17.

⁵⁴ EYRE, L. *Jak naučit děti hodnotám / Linda a Richard Eyrovi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. s. 9.

3 VLIV PROSTŘEDÍ NA VÝCHOVU

Prostředí, které každého z nás obklopuje, nás zároveň ovlivňuje. „*Některé prostředí dává dítěti více příležitostí se uplatnit a rozvíjet, podněcuje je k činnosti, rozvíjí více jeho vlohy, kdežto jiné jeho zdravý rozvoj naopak brzdí, působí zcela opačně.*“⁵⁵ Podle Prchala (1976, s. 43) působí na dítě nejvíce sociální prostředí, tedy lidé, se kterými se stýká. Díky lidské společnosti se dítě rozvíjí rozumově, citově a mravně. Prchal (1976, s. 43) uvádí příklady dětí, které vyrůstali například v džungli, mezi vlky, gazelami a podobně. Chovaly se stejně jako zvířata a bez styku s lidmi zůstaly na nízké úrovni. Příklad nepolidštěného dítěte uvádí i Helus (1987, s. 24), který vyvozuje závěr, „*že k rozhodujícímu ovlivnění lidského organismu společností a kulturou dochází v dětství, dokonce už v raném dětství.*“⁵⁶

Z výše uvedeného vyplývá, že na rozvoj osobnosti má velký vliv prostředí, ve kterém se dítě nachází. A příklady prostředí budou předmětem následujících podkapitol.

3.1 Rodinné prostředí

První společenské prostředí pro dítě vytvářejí rodiče (Prchal, 1976, s. 44). Jak už jsem uvedla v kapitole 1. 4., právě v rodině začíná proces socializace a také uvedení do kulturního života. Dítě se učí soužití s lidmi, získává vzory chování a postoj k autoritě (Prchal, 1976, s. 44).

Podle Eyre (2000, s. 10) má daleko hlubší vliv na dítě cokoli, co se naučí doma spíše než ve škole nebo v kterékoli jiné instituci. Ať už se jedná o pozitivní či negativní zkušenosti. „*Rodina je pro dítě nejdůležitější skupinou a rodiče mají největší odpovědnost za jeho výchovu. Odměnou jim je, že naučili dítě správnému vztahu k základním morálním hodnotám.*“⁵⁷

Základní otázka, kterou si Eyre (2000, s. 8) klade, je proč vlastně chceme dítě učit morálnímu chování a hodnotám. Odpovědi jsou různé – protože je to správné, je to tradice, protože jim věříme či protože to tak dělali naši rodiče. Podstatné je, že díky morální výchově přispějeme tomu, aby se v životě děti cítily šťastně (Eyre, 2000, s. 8).

---

⁵⁵ PRCHAL, J. *Vychováváme děti*. 2. vyd. Praha : nakladatelství ROH, 1976. s. 42.

⁵⁶ HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*. 2. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 25 - 26.

⁵⁷ EYRE, L. *Jak naučit děti hodnotám / Linda a Richard Eyrovi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. s. 11.

Eyre (2000, s. 9) popisuje jako rodičovskou povinnost naučit děti tomu, co se sami v průběhu života naučili. I když se rodiče o předávání vlastních hodnot nesnaží, dítě předškolního věku je i přesto, ať už vědomě či nevědomě, získává (Eyre, 2000, s. 10). I Vágnerová (2010, s. 31) zastává názor, že rodina poskytuje základní zkušenosti, podle kterých bude dítě chápat různé informace, následně si je bude interpretovat a reagovat na ně. „*Pro dítě je rodina důležitým zdrojem informací, které zobecňuje a očekává, že se stejným způsobem budou chovat všichni lidé.*“⁵⁸

Podle Vágnerové (2010, s. 31) rodinné prostředí určuje, jaké schopnosti a dovednosti budou oceněny a naopak, co je považované za neúčelné. V dítěti se odráží hodnotový systém rodiny, celková úroveň rodičů a dospělých členů rodiny (Vágnerová, 2010, s. 31).

Kast – Zahn (2008, s. 11) popisuje lásku, jako to nejdůležitější, co může dítěti rodič dát. Hned na druhém pomyslném stupni stojí dávání dobrého příkladu dítěti. Na těchto dvou pilířích můžeme postavit správnou výchovu (Kast – Zahn, 2008, s. 11). Jak sama autorka uvádí, někdy ani to nestačí a rodič se musí obrnit pevnými nervy a dobrou strategií (Kast – Zahn, 2008, s. 12).

Také Helus (1987, s. 31) hovoří o dobré výchově, kterou označuje za výchovu láskyplnou, chápající, zaměstnávající a důsledně vyžadující. Autor se zde odkazuje na J. A. Komenského, na jeho dílo *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, kde můžeme mimo jiné číst: „*Budou tedy rodiče zvykat své potomky... Trpělivosti a mravnosti; proto je musí pokárat; dopustí-li se nějakého poklesku, a nesmějí snášet jejich odmlouvání.*“⁵⁹

Eyre (2000, s. 10) se domnívá, že se děti mohou učit uznávat morální hodnoty v každém věku a zastává názor, že naučit děti životní hodnoty je podobné jako je naučit přecházet silnici. Tedy pro život stejně důležité. K výchově samozřejmě přispívají, rozvíjí a upevňují ji, učitelé, poradci nebo vedoucí různých kroužků. Ale základní odpovědnost spočívá stále na rodičích (Eyre, 2000, s. 11).

Aby byl celý výchovný proces efektivní, je nutné navázat spolupráci rodičů/rodiny s mateřskou školou (Sedláčková, 2012, s. 69). Je zapotřebí vyměňovat si informace o tom,

---

⁵⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha : Karolinum, 2010. s. 31.

⁵⁹ HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*. 2. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987. s. 31.

co se děje s dítětem v nepřítomnosti rodičů, aby mohl pedagog naplánovat to nejvhodnější vzdělávání a podporu dítěti.

3.2 Mateřská škola

Mateřská škola je organizace, kde se uskutečňuje předškolní vzdělávání. Je legislativně zařazena do systému vzdělávání v rámci vzdělávací soustavy jako druh školy. (RVP PV, 2004, s. 7) „*Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je **doplňovat rodinnou výchovu** a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených **podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení.***“ (RVP PV, 2004, s. 7).

Kolláriková (2001, s. 139) uvádí, že výchova nejmladší generace je spojována s očekáváním obnovy základních duchovních a kulturních společenských hodnot. Přičemž hlavní cíle předškolního vzdělávání by měly být (Kolláriková, 2001, s. 138):

- pomoc emociálnímu a sociálnímu rozvoji a přizpůsobení jedince
- podpora vztahu k poznávání a učení a poskytnutí podmínek k samostatnému učení a poznávání okolního světa
- příprava v oblasti řečových a intelektových dovedností
- pěstování a rozvoj individuálních vyjádření a tvořivých schopností v oblasti emociální, etické a estetické.

Jak uvádí Keřková, Palatinová (1989, s. 4) mravní výchova v předškolním věku patří k nejvýznamnějším a nejnáročnějším součástem výchovy, ať už v mateřské škole nebo v rodině. „*Mateřská škola je po rodině dalším sekundárním socializačním zařízením, do kterého dítě přichází, aby rozšířilo dosavadní a získalo nové důležité poznatky, dovednosti a zkušenosti potřebné ke svému tělesnému, duševnímu, mravnímu a sociálnímu rozvoji.*“⁶⁰

Pobyt v mateřské škole přispívá k rozvoji všestranné osobnosti jedince díky orientaci na hodnoty, zprostředkování prožitků potřebných k utváření celé jejich sociální osobnosti a otevírání možnosti poznání (Jeřábková, 1993, s. 56). Základním pedagogickým prostředkem však musí zůstat hra, která je pro rozvoj jedince nenahraditelná (Jeřábková, 1993, s. 56).

---

⁶⁰ JEŘÁBKOVÁ, B. *Mateřská škola jako životní prostor I.* Brno : Masarykova univerzita, 1993. s. 47.

Přímo mravní výchova je podle Keřkové, Palatinové (1989, s. 4) významnou integrující složkou a prostupuje veškerými výchovnými pracemi. Klade si za cíl vypěstovat a rozvíjet mravní vlastnosti jedince.

„Dobré výsledky mravní výchovy jsou z velké části podmíněny soustavnou spoluprací předškolních zařízení s rodinou, která je pro dítě citovou základnou, zázemím, domovem, tedy místem, kde by se mělo cítit dobře a kam by se mělo vždy rádo vracet.“⁶¹

3.2.1 Role učitele

Základní formou vzdělávání v mateřské škole je interakce učitelky s dítětem či dětmi (Svobodová, 2007, s. 63). Všechno dění slouží jako prostředek vzdělávání, a tak je dítě vzděláváno stále a průběžně. Jsou to běžné situace jako volná hra, řešení konfliktu, jídlo a podobně, ve kterých má učitelka možnost vytvořit prostor pro schopnost morálního úsudku, schopnost empatie, porozumění, vnímání a v neposlední řadě i znalost sociálních norem a pravidel (Svobodová, 2007, s. 63-64). Podle Svobodové (2007, s. 67) by měla učitelka také v rámci řízených činností vést děti k nahlížení na problémy z různých úhlů pohledů a měla by využívat příležitostí i ke spoluvytváření norem a pravidel ve třídě.

„Učitelka by si měla stále uvědomovat, že vychovává dítě nejen příkazy, zákazy, vysvětlováním, praktickou činností a vybranými příklady, ale i svým zjevem, chováním, celým svým životním stylem. Měla by si zároveň uvědomovat, že dítě se neučí jen proto, aby bylo co nejlépe připraveno na školu, ale i proto, aby se u něj rozvinulo vše lidské.“⁶²

Předškolní dítě potřebuje k paní učitelce cítit jistotu (Štefánková, 2014, s. 62). Dítě se má cítit přijato takové, jaké je, a rádo se s paní učitelkou identifikuje a následně přijímá její chování a postoje v různých situacích. *„Takto si však děti utvářejí svoje hodnoty, morální postoje, vzorce regulace emocí a sociální chování, tj. formují si svoji osobnost...“⁶³*

Pokud se díváme na formování dítěte z pohledu socializace, je podle Keřkové, Palatinové (1989, s. 13) důležité uvědomit si důležitost odborného vzdělání, správně zaměřeného po-

---

⁶¹ KEŘKOVÁ, A.; PALATINOVÁ, A. *Mravní výchova v mateřské škole – dílčí metodická příručka k programu výchovné práce pro mateřské školy*. Praha : Naše vojsko, 1989. s. 5.

⁶² KEŘKOVÁ, A.; PALATINOVÁ, A. *Mravní výchova v mateřské škole – dílčí metodická příručka k programu výchovné práce pro mateřské školy*. Praha : Naše vojsko, 1989. s. 12 - 13.

⁶³ KAPUCIÁNOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, E.; ŠTEFÁNKOVÁ, Z.; VÁCHOVÁ, A.; *Pomáháme dětem s orientací v dnešním světě*. Praha : Raabe, s. r. o., 2014. s. 62.

jetí výchovy a charakterové rysy učitelky. Co řekne paní učitelka, bývá někdy bráno dítětem jako konečné rozhodnutí (Keřková, Palatinová, 1989, s. 152). Měla by proto svá slova zvažovat, reagovat citlivě a trpělivě. Předpokladem úspěchu při plnění požadavků mravní výchovy je totiž dle Keřkové, Palatinové (1989, s. 152) navázání kontaktu s dítětem.

Z osobních vlastností učitelky jsou důležité především tyto (Keřková, Palatinová, 1989, s. 152 -153): rozvážnost a klid při řešení situací, vlídná důslednost při pracovních a kázeňských požadavcích, svědomitost, spravedlnost, veselá mysl, zdrženlivost a vyváženost při řešení sporů, upřímnost a živost v jednání s dětmi, nepředstíraný zájem o děti, úcta a šetrnost k dětským schopnostem a shovívavost k nedostatkům, pokud nejsou způsobeny nedbalostí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VLASTNÍ VÝZKUM

V této kapitole popíši cíle výzkumu, výzkumné otázky a použité metody pro praktickou část mé bakalářské práce. Budu stručně charakterizovat místo uskutečnění výzkumu a výzkumný vzorek. Popíši vlastní výzkum dle stanovených cílů. Pokusím se dát odpovědi na stanovené výzkumné otázky.

Cíle praktické části a výzkumné otázky

Cílem práce je analyzovat ŠVP PV v konkrétní mateřské škole, zjistit zapracování principů a metod mravní výchovy v tomto dokumentu. Dalším cílem je ověřit dosažení autonomní morálky u dětí předškolního věku metodou řešení morálních situací. Třetím cílem práce je popsat a analyzovat vybrané metody mravní výchovy, které používám v praxi.

- Jsou metody mravní výchovy dostatečně zapracovány ve ŠVP PV v mateřské škole Jedovnice?
- Dokáže dítě v předškolním období posoudit morální situace autonomně, tedy na základě vnitřního morální vědomí?

Výzkumná metoda

Pro výzkum jsem zvolila metodu **analýzy dokumentů**. *„Analýza dokumentů patří k standardní aktivitě jak v kvalitativním, tak v kvantitativním výzkumu. Dokumenty – všechno napsané nebo prostě zaznamenané – mohou být podrobeny analýze z různých hledisek. V dokumentech se projevují osobní nebo skupinové, vědomé nebo nevědomé postoje, hodnoty a ideje. Dokumenty jsou knihy, novinové články, záznamy projevů funkcionářů, deníky, plakáty obrazy. Za dokumenty se však mohou obecně považovat veškeré stopy lidské existence.“*⁶⁴

Pomocí této metody jsem se snažila zjistit, zda jsou metody a principy mravní výchovy dostatečně zapracovány do ŠVP PV v konkrétní mateřské škole.

Další metodou, kterou jsem použila je **popis a analýza činností**. Jedná se o popis a analýzu metod mravní výchovy, které používám v praxi učitelky mateřské školy. Poslední metodou je **polostrukturovaný rozhovor**. Ten podle Švaříčka a Šed'ové (2014, s. 160) může

---

⁶⁴ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. s. 132.

být založen na pouhé jedné předem připravené otázce. Dále se pak tazatel doptává na základě poskytnutých informací od dotazovaného.

Já osobně, jsem si připravila dvě základní otázky a podle odpovědi respondentů jsem se blíže doptávala na zvolené morální situace.

Charakteristika mateřské školy Jedovnice a popis výzkumného vzorku

Mateřská škola Jedovnice je příspěvkovou organizací s právní subjektivitou. Kapacita školy je 102 dětí.

Děti jsou umístovány do čtyř tříd, kolektiv každé třídy je heterogenní. Na škole působí osm pedagogických pracovníků, tři kuchařky, dvě uklízečky, školník a účetní. V letošním školním roce je na mateřské škole celkem 28 předškoláků, to znamená dětí, které od příštího školního roku nastoupí povinnou školní docházkou.

Areál mateřské školy tvoří dvě oddělené budovy, školní dvůr, kotelna a vlastní školní kuchyně. Obě budovy školy jsou jednopodlažní. Vnitřní prostory jsou po rekonstrukci a jsou vybaveny nábytkem odpovídajícím věkovým zvláštnostem dětí předškolního věku. Ve třídách je dostatek didaktických pomůcek a her.

Součástí areálu mateřské školy je prostorná zahrada v přírodním stylu, která je plně využívána k pobytu venku, sezónním činnostem, pořádání akcí pro rodiče a děti. Je vybavena aktivními hracími prvky.

Od roku 2008 působí při mateřské škole Klub rodičů, který vznikl, za účelem zlepšení komunikace a bližší spolupráce mezi rodiči a mateřskou školou.

Rozhovor jsem vedla s osmi dětmi ve věku 5-6 let. Všechny děti od školního roku 2015/2016 nastoupí povinnou školní docházkou. Výběr účastníků jsem provedla formou náhodného výběru.

4.1 Analýza ŠVP PV

Jak jsem již uvedla v kapitole 2.3, pro výchovně vzdělávací činnost v mateřských školách je stěžejní dokument RVP PV. Školy si mohou zvolit i jiný program, který však musí být v souladu s tímto dokumentem. Jedním z nich je modelový program podpory zdraví pod názvem KPZ v mateřské škole „*je rámcovým kurikulem a předpokládá tudíž dvou-*

stupňovou implementaci: na základě KPZ si MŠ musí udělat své školní kurikulum, z něhož posléze vzniknou třídní kurikula;“⁶⁵

„Školní vzdělávací program je dokument, podle něhož by se mělo uskutečňovat vzdělávání dětí v konkrétní mateřské škole. Mateřská škola jej zpracovává v souladu s RVP PV a v souladu s obecně platnými právními předpisy. Školský zákon ustanovuje školní vzdělávací program jako povinnou součást dokumentace mateřské školy. ŠVP PV je dokumentem veřejným.“ (RVP PV, 2004, s. 41)

ŠVP PV mateřské školy Jedovnice⁶⁶, který jsem si vybrala, jako dokument pro výzkum, nese název **Putování časem** a je zpracován podle Kurikula podpory zdraví. Mottem programu se stal název knihy od amerického spisovatele Roberta Fulghuma: „Všechno, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské škole.“ Morální výchova je důležitou integrující složkou výchovy, a jak uvádím již v úvodu práce, v mateřské škole je dán základ pozdějšího úspěchu či neúspěchu, který je spojen s interiorizací morálky.

Při zjišťování zapracování mravní výchovy v ŠVP PV budu vycházet z cílových kompetencí, „*kte*ré by mohlo mít dítě na konci předškolního vývojového období (ve věku 6-7 let).“⁶⁷ Tyto jsou odvozeny od klíčových kompetencí pro dospělého člověka pečujícího o zdraví (Havlínová, 2006, s. 94), tak zvané formální kurikulum. Dále budu vycházet ze dvou principů a dvanácti zásad – neformální kurikulum.

4.1.1 Oblast neformálního kurikula

Jedná se o soubor všeho, co se ve škole odehrává, co působí mimo plánované vzdělávání, a co spoluvytváří školu jako celek (prostředí pro výchovně vzdělávací činnost, vztahy uvnitř školy a vztahy s dalšími partnery školy).

Kvalita těchto podmínek má zásadní význam pro naplnění cílů, obsahu vzdělávání a ovlivňuje procesy a další činnosti v mateřské škole. Proto tyto podmínky dětem poskytujeme závazně a denně. Radíme sem všechny spontánní činnosti předškolního věku. Některé cíle a záměry nelze splnit jinak než tím, že si je dítě v daném ohledu přímo zažije.

---

⁶⁵ HAVLÍNOVÁ, M. et al. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole - rozšířený a aktualizovaný modelový program (dokument a metodika)*. 2. vyd. Praha : Portál, 2006. s. 10.

⁶⁶ Viz PŘÍLOHA P1.

⁶⁷ HAVLÍNOVÁ, M. et al. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole - rozšířený a aktualizovaný modelový program (dokument a metodika)*. 2. vyd. Praha : Portál, 2006. s. 94.

- Respekt k přirozeným lidským potřebám

Dítě může kdykoliv použít toaletu a podle potřeby se napít. Snažíme se vytvořit pro dítě bezpečné a klidné prostředí, podpořit jeho seberealizaci, má možnost hrát si podle své nálady. Poskytnutím konkrétní zpětné vazby podporujeme zdravé sebevědomí dítěte.

- Rozvíjení komunikace a spolupráce

Učíme děti schopnosti porozumět, jednat společně s ostatními a samostatně se rozhodovat. Vytváříme prostor pro řešení konfliktů formou komunikace v mezích dohodnutých pravidel. Při praktických činnostech, žádat o pomoc staršího kamaráda.

- Učitelka podporující zdraví

Naší snahou je vytvořit takové prostředí, ve kterém se budou cítit děti, rodiče, ale i ostatní zaměstnanci příjemně. Máme pozitivní postoj ke zdravému životnímu stylu a ke zdraví. Snažíme se být dětem v tomto vzorem. Zajišťujeme dětem hygienické, bezpečné a zdravé prostředí.

- Věkově smíšené třídy

Přirozeným sociálním prostředím dítěte jsou smíšené třídy, které mu umožňují různé činnosti, role. Děti zde mají přirozené prostředí pro socializaci, získávají základ pravidel soužití pro další život. Formují se základy společensky významných postojů a schopností jako je souhra, soucit, součinnost, soucítění, spolupráce, solidarita, vzájemnost, které se mnohdy projeví až v dospělém věku. Na děti klademe nároky, přiměřené jejich věku a předpokladům.

- Rytmičtý řád života a dne

Mateřská škola zabezpečuje pravidelný řád dne (v případě potřeby program umožňuje přizpůsobit činnosti aktuální situaci), který dokáže uspokojit individuální a vývojové potřeby dětí a přispět k pozitivní atmosféře třídy. Ve třídách jsou vytvořeny rituály.

-Tělesná pohoda a volný pohyb

Zabezpečujeme během celého dne spontánní pohybové aktivity dětí jak ve třídě, tak při každodenních vycházkách a pobytu na školní zahradě. Přispívá k pohodě dětí, uspokojení základní potřeby pohybu.

- Zdravá výživa

Vytváří subjektivní pocit pohody a podílí se na stavu současného i budoucího zdraví. Je základním předpokladem pro zdravý tělesný a duševní vývoj. Děti si mohou říkat o velikost porce, na jídlo mají dostatek času.

- Spontánní hra

Hra je pro děti předškolního věku hlavní činností a tím je v jeho rozvoji nezastupitelná.

Jedná se o podmínku KPZ i samotnou metodu mravní výchovy.

- Podnětné věcné prostředí

Kvalita věcného prostředí MŠ má vliv na pohodu, chování a prožívání všech, jichž se týká. Prostor v naší škole se snažíme organizovat tak, aby bylo vnímáno jako zabydlené, útulné a harmonické.

- Bezpečné sociální prostředí

Sociální klima se v naší mateřské škole vytváří na základě vzájemné spolupráce, komunikace a empatie. V mateřské škole vládne dobrá spolupráce mezi zaměstnanci navzájem, mezi zaměstnanci a vedením, stejně tak mezi naší školou a provozovatelem. V dětském kolektivu máme ve všech třídách vytvořena společně dohodnutá pravidla chování, pomocí kterých řešíme vzniklé problémy. Respektujeme individuální zvláštnosti dětí.

Dlouhodobý cíl: zbavovat děti ostychu z činnosti a obav z chyb, místo pochval a trestů poskytnout dětem věcnou zpětnou vazbu o jejich chování a činnostech, spolu s dítětem hledat řešení tak, aby pocítilo a uvědomilo si následky svého chování a společně si stanovit pravidla, přijmout je a dodržovat.

- Participativní a týmové řízení

Naše mateřská škola se snaží o vytvoření sociálně zdravého prostředí. Je to proces dlouhodobý a na jeho realizaci se podílí všichni ti, kteří život školy ovlivňují. Snažíme se o vytvoření takového prostoru, který umožňuje tvořivost a samostatnost při rozhodování i realizaci svých nápadů každému spolupracovníkovi a poskytuje mu pocit respektu, důvěry a bezpečí. V kolektivu pracovníků mateřské školy jsme si navzájem rovnocennými partnery. Snažíme se konstruktivně spolupracovat a různou měrou se podílíme na řešení společných úkolů. Život školy bereme jako důležitou součást svého života.

- Partnerské vztahy s rodiči

Rodinnou výchovu chápeme jako základ, na kterém dál škola staví a rodiče vnímáme jako naše partnery. Vztahy mateřské školy k rodičům podmiňují úspěšnost výchovně-vzdělávací práce. Snažíme se pěstovat si vztahy s rodinami dětí na principech vzájemné tolerance, otevřené komunikaci a vstřícnosti. Pracujeme na rozvoji vzájemných vztahů s rodiči a zvyšování podílu rodičů na životě školy. Organizujeme rodičovská setkání, akce určené pro rodiny dětí, osvětovou činnost, rodiče mají možnost konzultace svých názorů o svém dítěti (konzultační hodiny) a každoročně si od rodičů zajišťujeme zpětnou vazbu formou dotazníku. Dlouhodobý cíl: spolupracovat s rodiči a využívat jejich znalostí a profesních dovedností, které mohou dětem rozšířit poznatky z různých oblastí; nabízet rodičům odbornou literaturu o výchově; získávat informace vstupním dotazníkem, osobním pohovorem

- Spolupráce mateřské školy a základní školy

Naším cílem je vytvářet co možná nejlepší podmínky pro nestresující, plynulý přechod dětí z Mateřské školy do 1. ročníku Základní školy, bez adaptačních potíží.

- Začlenění mateřské školy do života obce

Kvalita vztahů uvnitř školy i vztahů s rodiči se odráží na celkovém sociálním klimatu obce. Uplatňujeme otevřenou a vstřícnou komunikaci při zajišťování plynulého chodu školy a řešení různých situací, či případných problémů.

Shrnutí hodnocení zapracování metod mravní výchovy do spontánních činností – neformální kurikulum

Metody mravní výchovy jsou velice dobře zapracovány do neformálního kurikula ŠVP PV. Z analýzy je patrné, že je mravní výchova integrována do všech spontánních činností. Jako stěžejní bych označila dva principy respekt k přirozeným potřebám a rozvíjení komunikace a spolupráce. Aby výchova dětí v mateřské škole byla efektivní, je třeba vzájemná spolupráce zejména s rodiči. V ŠVP PV je spolupráce jednou z podmínek, ze které je patrné, že mateřská škola na ni klade velký důraz. Při mateřské škole také aktivně pracuje spolek Klubu rodičů, o kterém hovořím v kapitole 4.

Spontánní hra je zde podmínkou a metodou mravní výchovy. Patří mezi nejdůležitější metody, a jak uvádím dle Keřkové, Palatinové v kapitole 3.2, klade si za cíl rozvinout mravní vlastnosti jedince.

Další důležitou metodou mravní výchovy je sociální učení, které je zapracováno zejména v podmínce věkově smíšených tříd. Ovšem za nejdůležitější metodu mravní výchovy považují metodu vzoru učitelky. Protože všechny spontánní činnosti, které probíhají v mateřské škole, se dějí na základě spolupráce mezi učitelkou a dětmi nebo mezi dětmi, za jejího dohledu. Učitelka má obrovský prostor pro utváření správného chování, jednání, pro utváření morálních hodnot u dětí. Děti vnímají, jak učitelka vypadá, jak se chová, co jí. Proto záleží na celkovém způsobu životního stylu, nejen na jejích morálních vlastnostech. KPZ upřednostňuje zdravý životní styl, který, jak uvádím v podmínce zdravé výživy, vytváří subjektivní pocit pohody a je základním předpokladem pro zdravý duševní vývoj.

4.1.2 Oblast formálního kurikula

Formální kurikulum je systematické a promyšlené plánování výchovně vzdělávací činnosti, které učitelka připravuje pro rozvoj jednotlivých dětí na základě jejich dobrého poznání. Všechna témata školního vzdělávacího programu jsou vzájemně propojena a uspořádána do pěti integrovaných celků.

Jejich průběžné naplňování směřuje k dosahování dílčích cílů, které jsou základem pro postupné budování klíčových kompetencí.

1. integrovaný celek - Poznáváme sami sebe

Zahrnuje následující sdružené ukazatele⁶⁸ dosaženého vzdělání a k nim přiřazené kompetence, které se vztahují k morální výchově:

Všimá si problémů ve svém okolí, hledá a navrhuje jejich řešení. Řeší problémy v mezích pravidel. Pokud si neví rady, požádá o pomoc.

- Ví, že když řešení problémů přesahuje jeho síly, má se obrátit o pomoc na osobu ze svého nejbližšího okolí.

- K problémům přistupuje aktivně, organizuje své činnosti, nečeká, že jeho problémy bude řešit někdo jiný.

Dává najevo společensky přijatelným způsobem svoje city. Pojmenovává pocity svoje i druhých. Raduje se s druhými, utěšuje je.

---

⁶⁸ Ukazatele dosaženého vzdělání jsou hodnotící kritéria cílových kompetencí dětí. (Havlinová, 2006, s. 102).

- Snaží se ovládat intenzitu emocí, které by škodily jemu nebo okolí.
- Chápe, že lidé mají různé pocity, emoce a city, dovede je rozpoznávat a pojmenovat.

Návrhy činností ve vztahu k utváření základů morálních hodnot u dětí: budeme si opakovat způsob řešení konfliktů pomocí pravidel, budeme se snažit dokončit společně započatou práci, pomáhat si, budeme si všímat, zda vše kolem nás je v pořádku, pokud ne, snažit se o nápravu, zjistíme, čím uděláme radost kamarádům.

Hodnocení zapracování mravní výchovy:

Dle mého názoru je do první části velice dobře zpracováno uvědomování si svého já, identity a osobních rolí, které dítě prožívá, a se kterými se setkává nebo může setkávat v budoucnu. Je zde zahrnuta aktivita, samostatnost, ale i řešení otázky pomoci, co má dítě dělat, když si neví rady. Učí se pracovat se svými city a emocemi. V této části je velice dobře zapracována metoda příkladu, vzoru učitelky, komunitního kruhu, rituálů, prožitkového učení, metoda spontánní hry. Podle RVP PV patří tato část do oblasti Dítě a psychika.

2. integrovaný celek neboli podtéma „Rosteme a žijeme zdravě“

Zahrnuje následující sdružené ukazatele dosaženého vzdělání a k nim přiřazené kompetence, které se vztahují k morální výchově:

Přijímá následky svého i nesprávného chování.

- V běžných životních situacích předvídá následky a přijímá konkrétní důsledky svých činů, svého chování.

Používá svoje smysly, vyjadřuje svoje potřeby

- Dovede označit svoje potřeby (tělesné, psychické, sociální, etické) a přizpůsobit jim své chování.
- Poznáváním sebe sama vytváří pravdivý obraz o sobě, své identitě, vlastnostech (temperament), sklonech a schopnostech.

Návrhy činností ve vztahu k utváření základů morálních hodnot u dětí: společně se budeme snažit vytvářet příjemné a harmonické prostředí, budeme si vytvářet pravidla chování ve skupině, budeme si povídat o tom, co je pro nás příjemné i o tom, co nás trápí na těle i na duši.

Hodnocení zapracování mravní výchovy:

Ve druhém integrovaném celku děti poznávají svoje potřeby, učí se je pojmenovat, chovat se podle nich, nést odpovědnost za svoje chování. Učí se pečovat o tělesnou i duševní pohodu. Uspokojení základních lidských potřeb je podle A. Maslowa předpokladem pro další rozvoj osobnosti. V této části je velice dobře zpracována metoda příkladu, vzoru učitelky, prožitkového učení, metoda hry (zejména spontánní, a prosociální). Podle RVP PV, je tato oblast nazvaná Dítě a jeho tělo.

3. integrovaný celek Objevujeme a zkoumáme

Zahrnuje následující sdružené ukazatele dosaženého vzdělání a k nim přiřazené kompetence, které se vztahují k morální výchově:

Zkoumá vzájemné vazby mezi přírodním a společenským prostředím. Ptá se na to, čemu nerozumí.

- Rozlišuje dobro a zlo a dovede obě etické kategorie vidět i ve vztahu ke zdraví.
- Má zájem pochopit jevy kolem sebe, ptá se.

Návrh činností: budeme dětem předávat tradiční morální hodnoty seznamováním se zlatým fondem dětské literatury, dárkem a koledou potěšíme naše spoluobčany v domě s pečovatelskou službou, budeme se snažit chovat k sobě vstřícně, pomáhat si a spolupracovat, budeme se snažit pomáhat tam, kde je třeba (přírodě, rodičům, kamarádům), budeme využívat pohádky a příběhy, hrát námětové hry.

Hodnocení zapracování metod mravní výchovy:

Ve třetím integrovaném celku děti objevují a zkoumají svět. V RVP PV se tato oblast nazývá Dítě a společnost. Pochopit dobro a zlo učít se tradičním morálním hodnotám se nejlépe děje metodou vyprávění příběhů, předčítáním pohádek nebo hraním námětových a prosociálních her. Tyto metody jsou v návrhu činností a kompetencí plně zapracovány. Jedním z prostředků pro utváření kladného vztahu ke starým lidem je přímý kontakt s nimi a předání vlastnoručně vyrobených dárků. Jedná se o metodu prožitkového učení a vzor učitelky. Dítě, které se chová vstřícně, pomáhá a spolupracuje s ostatními, se chová prosociálně. Je zde tedy uplatněna metoda sociálního učení.

4. integrovaný celek Spolu nás to baví

Zahrnuje následující sdružené ukazatele dosaženého vzdělání a k nim přiřazené kompetence, které se vztahují k morální výchově:

Sděluje své zážitky, aktivně naslouchá, vyjadřuje svůj názor, domlouvá se s ostatními, neprosazuje se na úkor druhých.

- Umí vyjádřit, co se mu líbí, co ne, vysvětlit proč.
- Dovede sdělovat události a příhody, které se mu staly.
- Je ochotno vysvětlovat svůj názor i naslouchat druhým.
- Komunikuje, dokáže se dohodnout i v případě problémové situace.
- Dovede se vyjádřit, domluvit s dětmi i dospělými.

Podílí se na vytváření pravidel společného soužití, snaží se je dodržovat. Označuje, které pravidlo bylo porušeno, upozorňuje i ostatní na jeho porušení.

- Má zvnitřněnou potřebu řádu, aktivně se podílí na tvorbě pravidel.
- Chápe, že svým chováním a skutky nemá omezovat druhého, dbá pravidel soužití.
- Uvědomuje si, že svým chováním může spoluvytvářet prostředí pohody.
- Uvědomuje si, že každý má nějaká práva a povinnosti.

Pomáhá a nabízí svoji pomoc druhým. Aktivně se zapojuje do péče o nejbližší prostředí.

- Je schopno elementární spolupráce ve dvojici, skupině, chová se vstřícně, nabízí pomoc tam, kde je třeba.
- Chová se vstřícně a nabízí pomoc tam, kde je třeba.
- Zvládá jednoduché činnosti v péči o nejbližší prostředí a potřeby druhých.

Návrh činností: budeme se učit využívat různé způsoby komunikace, připomeneme si jak řešit konflikty, budeme se snažit být pro děti vzorem v chování, společně budeme vytvářet pravidla soužití a snažit se o jejich dodržování, budeme pomáhat novým dětem seznámit se s tím, jak to chodí v naší školce

Hodnocení zapracování metod mravní výchovy:

Ve čtvrtém integrovaném celku se děti učí řešit vzniklé situace, vnímat a respektovat druhého člověka, komunikovat a spolupracovat s ním. Z obsahu uvedených kompetencí i návrhu činností vnímám v této části velmi důsledně zapracované následující metody mravní výchovy: vysvětlování, komunitní kruh, prožitkové učení, sociální učení, metoda příkladu, metoda vzoru učitelky, vyprávění příběhů a pohádek, kooperativní komunikace, praktické

činnosti a hra. Dále pak princip respektu a komunikace.

5. integrovaný celek neboli podtéma „Poznáváme okolní svět“.

Zahrnuje následující sdružené ukazatele dosaženého vzdělání a k nim přiřazené kompetence, které se vztahují k morální výchově:

Dovede najít podrobnosti a rozlišnosti u lidí, respektuje je, neodmítá kontakt s nimi.

- Uvědomuje si, že lidé jsou různí, prožívá k nim vztah.

- U druhých respektuje a toleruje potřeby a individuálně odlišné způsoby jejich uspokojování.

Návrh činností: budeme se věnovat tématu moje maminka, budeme hrát divadlo, budeme sdělovat své pocity z přečteného textu. Budeme navštěvovat místo bydliště našich kamarádů.

Hodnocení zapracování metod mravní výchovy:

V pátém integrovaném celku děti poznávají okolní svět, pozorují společenské jevy a jejich dopad na prostředí a obyvatele. V RVP PV se tato oblast nazývá Dítě a svět. Metody mravní výchovy zapracované v této části jsou zejména komunitní kruh, já – výrok, empatický přístup, vzor učitelky, předčítání příběhů a pohádek, sociální učení, respekt k přirozeným lidským potřebám podle A. Maslowa, hra.

Shrnutí hodnocení zapracování metod mravní výchovy do výchovně vzdělávací činnosti – formální kurikulum

Metody a principy mravní výchovy jsou dostatečně zapracovány také ve formální části ŠVP PV mateřské školy Jedovnice. Z analýzy je patrné, že nejvíce používanou metodou mravní výchovy v této části je vzor učitelky, prožitkové učení, hra a sociální učení. V hodnocení zapracování metod mravní výchovy uvádím takové metody, na jejichž zapracování usuzuji z uvedených kompetencí a návrhů činností, ale také mého osobního názoru.

4.2 Ověřování autonomní morálky u dětí metodou řešení morálních situací

Polostrukturovaný rozhovor jsem tematicky vytvořila pomocí didaktické vzdělávací pomůcky. Pro svůj výzkum jsem si vybrala oblast mezilidských vztahů. Pomůcka je určena pro mateřské školy⁶⁹. Zvolila jsem celkem pět rozdílných situací, které se váží k morálním dilematům⁷⁰. U každé situace jsou dva možné způsoby řešení: morálně správné řešení situace a dosažení morálně autonomního uvažování nebo morálně nesprávné řešení situace a nedosažení morálně autonomního uvažování.

Popíšu dětem, co se na obrázcích přihodilo. U každé situace položím dítěti 2 stejné otázky:

1. Jak by ses zachoval/a ty v dané situaci?
2. Proč bys ... (následuje popsání chování)?

U každého z účastníků používám citace z rozhovoru, abych přiblížila rozmanitost odpovědí. Rozhovor s jedním dítětem trval v průměru 10 minut. Rozhovory jsem nahrávala na diktafon a přepsala. Po každé otázce následuje analýza, a vyvození, zda se jedná o morální usuzování s prvky autonomie.

Zda se jedná o autonomii v usuzování, zhodnotím podle bodů, které vychází z teorie morálního vývoje Jeana Piageta (Piaget, Inhelderová, 2001), a které popisují autonomii v chování u dětí:

- Dítě začne chápat nové morální vztahy, které jsou založeny na vzájemné úctě a vedou k jisté autonomii.
- Dítě již nepřejímá hotová pravidla podle mechanismů vyplývajících z jednostranného respektu (například od dospělých), vidí v nich výsledek dohody a připouští, že je možné je měnit, pokud se na tom zúčastnění dohodnou.
- Nad poslušností se stává ústřední normou spravedlnost jako hlavní výsledek vzájemného respektu a reciprocit.

---

⁶⁹ Asociace záchranného kruhu. *Desková hra – Osobní bezpečí*.

⁷⁰ Viz PŘÍLOHA P2.

- Nastává odklon od egocentrismu a dítě si začíná uvědomovat, jak situaci může vnímat druhá osoba.

Popis situací:

a) Úcta x neúcta

Stará paní veze nákupní tašku a opírá se o hůl. Hůl jí upadne na zem.

- 1) Chlapec, který jde kolem, to vidí a podává hůl staré paní.
- 2) Chlapec, který jde kolem, to vidí a hůl staré paní nepodá.

Zhodnocení situace z hlediska prvků autonomie morálky: dítě by mělo vědět, že starým lidem máme pomáhat. Nemají již tolik síly.

b) Pomoc x ublížení

Tři chlapci jsou venku, hrají si spolu.

- 1) Jeden z nich podráždí druhému nohy a směje se mu. Chlapec upadne na zem. Třetí chlapec se zlobí a pomáhá chlapci vstát.
- 2) Chlapec, který podrazil druhému nohy, se otáčí zády a zlobí se, že se spolu s ním ten třetí chlapec nesměje, ale naopak ležícímu kamarádovi pomáhá vstát.

Zhodnocení situace z hlediska prvků autonomie morálky: dítě by mělo vědět, že si navzájem neubližujeme, chováme se k sobě přátelsky, pomáháme si.

c) Zastání x posmívání

Dvě starší děti, chlapec a děvče, jsou na chodbě ve škole. Kolem nich prochází mladší školák s aktovkou na zádech.

- 1) Starší chlapec dělá rohy mladšímu a děvče se tomu směje.
- 2) Starší chlapec dělá rohy mladšímu a děvče se na něj mračí.

Zhodnocení situace z hlediska prvků autonomie morálky: dítě by mělo vědět, že mladším kamarádům se neposmíváme. Naopak je chráníme a zastáváme se jich, když se jim někdo posmívá.

d) Štědrý x lakomý

Chlapec a děvče sedí venku na trávníku. Děvče drží v ruce tabulku čokolády.

1) Chlapec prosí děvče o kousek čokolády. Děvče se k němu otočí zády a nechce se o čokoládu rozdělit.

2) Chlapec prosí děvče o kousek čokolády. Děvče se o čokoládu dělí.

Zhodnocení situace z hlediska prvků autonomie morálky: dítě by mělo vědět, že je kamarádké se s ostatními podělit.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Dva chlapci a jedno děvče jsou kamarádi.

1) Všichni dohromady si spolu povídají, jsou veselí.

2) Jeden z chlapců a děvče odhání třetího pryč. Ten potom sedí sám v koutě.

Zhodnocení situace z hlediska prvků autonomie morálky: dítě by mělo vědět, že když vyloučíme kamaráda ze hry, bude smutný. Máme se spolu domlouvat.

Výhodou pro účastníky rozhovoru bylo, že rozhovor probíhal ve známém prostředí. Velkou výhodou vidím také v tom, že mě děti znají, proto odpadla prvotní obava z rozhovoru s cizí osobou. Snažila jsem se o empatický přístup. První otázky se netýkaly výzkumu, ale navození pohodové atmosféry a prostředí důvěry a bezpečí. Byly zaměřené na oblečení, účes (například: máš pěkné tričko nebo jsem se zeptala, jak se mu dnes daří, co ve školce dělal a podobně). Oslovovala jsem děti jménem. Motivovala jsem je samotnými příběhy a žádostí o pomoc s vyřešením těchto příběhů. Na ukončení našeho rozhovoru jsem dětem položila otázku, zda bylo pro ně těžké pomoci mi s řešením příběhů a poděkovala jsem jim.

EVA, 5,8 let⁷¹

Eva je velice pečlivá předškoláčka, je kamarádká a k zadaným úkolům přistupovala velmi svědomitě. Stále se na mě usmívala.

a) Úcta x neúcta

---

⁷¹ Desetinná čísla u věku dětí znamenají měsíce.

Analýza a vyvození prvků autonomie: Eva vyřešila situaci velmi dobře, pomohla by staré paní. Na otázku proč? Odpovídá: „Aby se nemusela takto skrčit a podat to.“ Tuto situaci vyřešila morálně autonomním usuzováním.

b) Pomoc x ublížení

Analýza a vyvození prvků autonomie: Eva by se zachovala morálně správně, pomohla by chlapci vstát, zde jsou prvky autonomního usuzování. Motiv pomoci není v souladu s autonomním usuzováním. Neprojevila zde dostatek empatie s chlapcem, kterému podrazili nohy. Pomohla by mu, aby tam nemusel ležet zbytečně.

c) Zastání x posmívání

Analýza a vyvození prvků autonomie: bylo patrné, že pro Evu je těžké vyřešit tuto situaci. Přemýšlela a nakonec se rozhodla, že se děti nechovají správně, když dělají mladšímu chlapci rohy. Dokázala se vcítit do pocitů chlapce a správně popsat jeho pocity: „Protože by se ten chlapeček mohl cítit smutně.“ Projevila empatii. Jedná se o řešení situace formou autonomního usuzování.

d) Štědrý x lakomý

Analýza a vyvození prvků autonomie: Eva správně řekla: „kdyby mě někdo poprosil“, o čokoládu by se rozdělila. Zde vidím autonomní usuzování. Ale motiv jejího činu spadá spíše do heteronomního usuzování, kde převládá egocentrismus: „Protože jsem hodná“.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Analýza a vyvození prvků autonomie: Eva se rozhoduje morálně správně, vnímá vzájemné kamarádské vztahy: „Nelíbí se mi, že ho odehnali, já bych nikoho tak neodehnala.“ Dokáže se vcítit do pocitu odehnaného chlapce – projevuje empatii, říká, že se cítí: „...smutně a opuštěně.“ Podle mého mínění se jedná o morální usuzování s prvky autonomie.

Závěrečná otázka: Evičko, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů? „Bylo a nejtěžší bylo s těma rohami. My totiž někdy s mamkou děláme taťkovi rohy a taťka se tomu směje, ale ten chlapeček se nesmál.“

LENKA, 5,8 let

Lenka se chovala neklidně, stále poposedávala na židli. Ptala jsem se jí, zda je vše v pořádku, jestli něco nepotřebuje. Odpověděla, že nepotřebuje, ale že se už těší, co jí budu vyprávět.

a) Úcta x neúcta

Analýza a vyvození prvků autonomie: Lenka se rozhodla morálně správně, ví, že stará paní hůlku potřebuje: „Protože je ta paní stará, kdyby se ohla, tak by spadla. Oni ty hůlky mají, aby se mohly opřít. Dělal jí problém, zpočátku, určit motiv svého jednání, ale spíše to přisuzuji jejímu neklidu, než morální nevědomosti. Dle mého názoru se jedná o řešení situace s prvky autonomního usuzování.

b) Pomoc x ublížení

Analýza a vyvození prvků autonomie: Lenka se opět rozhodla morálně správně, pomohla by chlapci vstát, zde jsou prvky autonomního usuzování, ale motiv (například vcítění se a používání abstraktního usuzování) pomoci nezná: „Protože je to správné.“ Na otázku co, je správné?, odpovídá: „To já právě nevím.“ Tady se nejedná o autonomní usuzování.

c) Zastání x posmívání

Analýza a vyvození prvků autonomie: Lenka po prvotním zaváhání (které opět přičítám jejímu neklidu) se rozhodla morálně správně. V řešení situace vychází z osobní zkušenosti: „Asi neudělala, protože to je posmívání.“ (vypráví příhodu, kdy se jí její starší sestra posmívá a ubližuje, a jí se to nelíbí). Vidím zde reciproční chování. Myslím, že zde je řešení situace s prvky autonomního usuzování.

d) Štědrý x lakomý

Analýza a vyvození prvků autonomie: Lenka řeší situaci na základě jednostranného respektu k matce, což charakterizuje heteronomii. Lenka se rozdělí o čokoládu, zde je prvek autonomního usuzování, ale: „Protože je to správné“ a správné je to, co jí říká maminka. Hodnota je určována příkazem dospělého. Motiv jejího řešení situace podle mého názoru ještě nespadá do autonomního usuzování.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Analýza a vyvození prvků autonomie: Lenka se v tomto případě rozhodla morálně dobře. Hrála by si se všemi dětmi. Dokázala se vcítit do pocitů druhých – projevila empatii:

„Když někdo někoho vyhání, tak by byl smutný“. Zde se jedná o prvky autonomního usuzování

Závěrečná otázka: Leničko, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů? „Jó, bylo. Něco ještě nevím.“

KATKA, 5,9 let

Katka odpovídala nesměle a tiše, dívala se bokem. Soustředí se na odpovědi.

a) Úcta x neúcta

Analýza a vyvození prvků autonomie: Katka vyřešila první situaci morálně správně, podala by hůlku staré paní. Její řešení situace vychází z vlastní zkušenosti: „moji babičku taky bolí záda.“ Z rozhovoru je znát, že Katka ví, že starý člověk potřebuje pomoc. Zde se jedná o autonomní usuzování.

b) Pomoc x ublížení

Analýza a vyvození prvků autonomie: Katka se rozhodla morálně správně, pomohla by chlapci vstát. Zde jsou prvky autonomního usuzování. Motiv svého konání ovšem neví. Tady se nejedná o autonomní usuzování.

c) Zastání x posmívání

Analýza a vyvození prvků autonomie: Katka morálně správně rozhodla, že dělat rohy je nesprávné a zde je prvek autonomního usuzování. Ale již se nedokázala vcítit do chlapce a popsat, jak se cítí. Řekla jen: „Protože se to nesmí“. Dle mého mínění Katka usuzuje na základě objektivního pravidla, hodnota je určována příkazem dospělého. Tady se nejedná o autonomní usuzování.

d) Štědrý x lakomý

Analýza a vyvození prvků autonomie: Katka se o čokoládu rozdělí a dokáže se vcítit do pocitů prosícího: „Aby jí to nebylo líto“, projevuje empatii. Myslí na ostatní, chce se podělit. Dle mého názoru se jedná o řešení situace se znaky autonomního usuzování.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Analýza a vyvození prvků autonomie: Správné řešení situace, hrála by si s dětmi společně. Katka ví, že kamarád, kterého odeženeme je smutný. Dokáže se vcítit do toho, co prožívá druhý – projevuje empatii: „Aby nebyli smutní“. Zde se jedná o autonomní usuzování.

Závěrečná otázka: Katuško, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů? „Trochu bylo.“

NATÁLKA, 6 let

Natálka byla trochu neklidná i přesto, že chodí do třídy, ve které vyučují, takže se spolu každý den vidáme. Její neklid mohl být způsoben tím, že je velice ambiciózní, v kolektivu je vůdčí osobností a nemá ráda neúspěch.

a) Úcta x neúcta

Analýza a vyvození prvků autonomie: Natálka ví, že se staří lidé těžko ohýbají: „Aby se nemusela ohýbat, je stará“. Vcítla se do situace, jakou prožívá stará paní a vyřešila ji morálně správně. Podala by jí hůlku. Zde se jedná o prvky autonomního usuzování.

b) Pomoc x ublížení

Analýza a vyvození prvků autonomie: Natálka by správně pomohla chlapci vstát, zde je prvek autonomního usuzování. Ale motiv svého činu neznala. Na otázku proč bys pomohla chlapci vstát? Mlčí, po chvíli odpoví: „Nevím.“ Zde se nejedná o autonomní usuzování.

c) Zastání x posmívání

Analýza a vyvození prvků autonomie: Natálka morálně správně vyhodnotila situaci: „Řekla bych, nedělej to.“ Zde je prvek autonomního usuzování. Ale potom nedokázala říci, proč by se tak zachovala. Mlčí, po chvíli odpoví: „Nevím.“ Motiv svého usuzování nezná. Zde se nejedná o autonomní usuzování.

d) Štědrý x lakomý

Analýza a vyvození prvků autonomie: Natálka by se o čokoládu rozdělila a morálně správně vyhodnotila, že se chce rozdělit s kamarádem. Podle mého mínění se zde jedná o autonomní usuzování.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Analýza a vyvození prvků autonomie: Natálka by chlapce ze skupiny neodehnala: „Neodehněla bych ho,“ to je morálně správné rozhodnutí. Ale neví, proč by se tak zachovala. Ví, že ten, co je sám, je smutný – projevuje empatii. Natálka nezná motivaci svého chování, ale zase se zamýšlí nad pocity druhého. Projevila empatii, v tom je její usuzování autonomní.

Závěrečná otázka: Natálko, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů? „Něco bylo těžké a něco zase ne. Třeba s tím vstáváním klukovi, bylo těžké.“

DAVID, 6 let

David se choval sebevědomě, odpovídal s jistotou a zájmem. Díval se mi do očí a byl velmi klidný.

a) Úcta x neúcta

Analýza a vyvození prvků autonomie: David vyřešil situaci morálně správným způsobem. Staré paní by podal hůlku. Ví, že staří lidé mají problém s hybností: „...nemůžou se moc sklánět. Pomohl bych jí.“ Motivem jeho morálního usuzování je pomoc druhému. Zde dosahuje úrovně autonomního usuzování.

b) Pomoc x ublížení

Analýza a vyvození prvků autonomie: David by situaci vyřešil pomocí chlapci, kterému podrazili nohy. Jako důvod uvedl: „Mohl by si zlomit třeba kotník.“ Samotnému se to ještě nestalo, ale on by nikomu nohy nepodrazil: „Nikdy takový věci nedělám, to je ubližování a to se nedělá.“ Zde dosahuje úrovně autonomního usuzování.

c) Zastání x posmívání

Analýza a vyvození prvků autonomie: David si nejdříve nevěděl rady s řešením situace. Po upřesnění otázky: „Udělal bys mu rohy?“, odpovídá, že ne a přiznává, že by se mu to trochu líbilo, „...ale já bych to nedělal, ten kluk je mladší.“ Umí vyjádřit svoje pocity, i když si není jistý o jejich správnosti, rozhoduje se sám a ví, že mladší děti máme chránit. Podle mého mínění zde dosahuje úrovně autonomního usuzování.

d) Štědrý x lakomý

Analýza a vyvození prvků autonomie: „Dal bych jí kousek čokolády“ uvádí David. Motiv jeho jednání je slušné chování: „...řekla, prosím.“ Podle mého mínění zde dosahuje úroveň autonomního usuzování.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Analýza a vyvození prvků autonomie: David morálně správně uvedl, že kamarádi se ze hry neodhání, baví se spolu. Umí se také zamyslet nad tím. Jak se cítí odehnaný kamarád: „Je smutný.“ Zde se jedná o autonomní usuzování.

Závěrečná otázka: Davidku, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů? „Ne, bylo to lehké.“

RADEK, 5,9 let

Radek odpovídal klidně a s rozvahou. Bylo vidět, že k řešení situací přistupuje zodpovědně.

a) Úcta x neúcta

Analýza a vyvození prvků autonomie: Radek se rozhoduje morálně správně, hůl staré paní by podal. Zde jsou prvky autonomního usuzování. Za svůj čin ovšem očekává nějakou odměnu: „Protože si myslím, že pak by se mi něčím odvděčila“. Zde se nejedná o autonomní usuzování.

b) Pomoc x ublížení

Analýza a vyvození prvků autonomie: Radek řeší druhou situaci podobně jako tu první. Rozhoduje se morálně správně, pomohl by klukovi vstát, zde jsou prvky autonomního usuzování. Motivem je opět očekávání odměny – odvděčení se, jak uvádí. Podle mého názoru se zde nejedná o autonomní usuzování.

c) Zastání x posmívání

Analýza a vyvození prvků autonomie: Radek by rohy mladšímu chlapci nedělal. Uvědomuje si podstatu morální situace: „...nelíbí se mi na tom to, že si z něho totiž dělají legraci. Mohlo by ho to třeba urazit.“ Dokáže se vcítit do pocitů mladšího chlapce – projevuje empatii. Podle mého názoru se zde jedná o autonomní usuzování.

d) Štědrý x lakomý

Analýza a vyvození prvků autonomie: Radek uvádí: „Na tymhle obrázku bych se asi rozdělil.“ Zde jsou prvky autonomního usuzování. Motivem je očekávání odměny – odvděčení se, jak znovu uvádí. Zde se nejedná o autonomní usuzování.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Analýza a vyvození prvků autonomie: Radek by se zachoval morálně správně: „Hráli byste si, nikoho bych nevyhnal.“ Motivem jeho jednání je Radkem uznávaná hodnota kamarádství: „Protože bych ho měl rád, byl by to můj kamarád.“ Zde se jedná o autonomní usuzování.

Závěrečná otázka: Radečku, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů? „Ani ne, nebylo.“

PAVEL, 5,10 let

Pavel na mě působil z počátku nejistě, později, až získal důvěru, choval se vstřícně.

a) Úcta x neúcta

Analýza a vyvození prvků autonomie: Pavel by hůlku staré paní nepodal. Říká o sobě, že je zlý chlapec, ale hned to popírá a dodává: „Nechtělo by se mi tu hůlku podat.“ Myslím, že zkoušel, jak budu reagovat. V řešení dalších příběhů o sobě již tvrdí, že není zlý. Dle mého názoru se u Pavla autonomní usuzování teprve utváří, takže zde nedosahuje úrovně autonomního usuzování.

b) Pomoc x ublížení

Analýza a vyvození prvků autonomie: Pavel by se zachoval morálně správně: „No, šel bych pomoci.“ Zde jsou prvky autonomního usuzování. Na otázku Proč?, říká: „Nejsem zlý.“ Orientuje se v motivech sám na sebe ne na hodnotu pomoci druhému nebo kamarádství. Vidím zde znaky egocentrismu. Podle mého mínění se zde nejedná o autonomní usuzování.

c) Zastání x posmívání

Analýza a vyvození prvků autonomie: Pavel uvádí: „Nedělal bych rohy, protože by to nebylo hezké.“ Řeší situaci morálně správně. Důvod, motiv, proč by nedělal rohy mladšímu kamarádovi, uvádí: „Protože je mladší a oni si z něho dělají srandu“. Pavel se dokáže vcítit

do pocitů mladšího chlapce a správně je vyhodnotit. Myslím, že zde se jedná o autonomní usuzování.

d) Štědrý x lakomý

Analýza a vyvození prvků autonomie: Pavel by se o čokoládu morálně správně rozdělil. Zde vidím prvky autonomie. Motiv usuzování: „Protože jsem hodnej,“ je orientován sám na sebe. Jedná se egocentrismus. Podle mého mínění se zde nejedná o autonomní usuzování.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Analýza a vyvození prvků autonomie: Pavel by si hrál dohromady. Vyhodnotil tedy situaci morálně správně. A hrál by si dohromady, protože vyhodnotil, že jsou všichni hodní. Dokázal popsat, jak se cítí ten, kterého odehnali: „Je smutný,“ projevuje empatii. Zde se jedná o autonomní usuzování.

Závěrečná otázka: Pavlíku, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů? „Hm, asi nebylo.“

JAKUB, 6 let

Jakub se vyjadřoval zpočátku s obavou, ale od druhé ho příběhu se situace s vyjadřováním zlepšila. Rozzlobil ho třetí příběh, posmívání se mladšímu chlapci. Jakub má mladšího sourozence.

a) Úcta x neúcta

Analýza a vyvození prvků autonomie: Jakub by podal hůlku staré paní. Důvod: „Protože se to má dělat.“ Dále Jakub uvádí, že se to má dělat, protože jsou ti lidi už staří.“ Domnívám se, že se zde jedná o autonomní usuzování.

b) Pomoc x ublížení

Analýza a vyvození prvků autonomie: Jakub by vyřešil příběh morálně správně, pomohl by chlapci vstát. Zde vidím prvky autonomie. Podle Jakubova dalšího vyprávění, kde uvádí důvod řešení příběhu: „Protože se to má dělat. Taťka mi to říká,“ se domnívám, že Jakub řeší situaci na základě jednostranného respektu k otci, který je zdrojem pocitu povinnosti, a plodí u dětí morálku poslušnosti, což charakterizuje heteronomii. Jak uvádí Piaget, Inhelderová (2001, s. 111), zde se nejedná o autonomní usuzování.

c) Zastání x posmívání

Analýza a vyvození prvků autonomie: „To je škaredý, že mu dělá rohy“, říká Jakub na otázku, jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? Jakub odsoudil tedy posmívání. Dokáže se vcítit do pocitů malého chlapce: „Ten malej kluk o tom ani neví.“ Důvodem, proč by nedělal rohy je obava z trestu, jak dále říká: „A pak je potrestá ta učitelka ze školy. Nechci trest.“ Opět zde vidím morálku poslušnosti, jednostranný respekt, cit pro povinnost (Piaget, Inhelderová, 2001). Zde se nejedná o autonomní usuzování.

d) Štědrý x lakomý

Analýza a vyvození prvků autonomie: Jakub vyřešil situaci morálně správně, rozdělil by se o čokoládu. Důvodem je: „Já se chcu rozdělit.“ Vypráví o tom, jak se doma dělí o lentilky s mladším bratrem. Rozhodnutí vychází z jeho vůle a zkušenosti. Usuzuji zde na vzniklou vzájemnost – reciprocitu. Domnívám se, že zde se jedná o autonomní usuzování.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Analýza a vyvození prvků autonomie: „Neodehnal bych ho, abysme byli kamarádi.“ Podle jeho odpovědi usuzuji, že Jakub uznává hodnotu kamarádství. Dokázal se také vžít do pocitů odehnaného chlapce – projevil empatii. Na otázku: „Jak se asi cítí ten odehnaný kluk? Odpovídá: „Že už ho nikdo nechce.“ Domnívám se, že zde se jedná o autonomní usuzování.

Závěrečná otázka: Kubíku, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů. Trochu bylo.

4.2.1 Interpretace výzkumu ověřování autonomní morálky

Tabulka č. 1 Výsledky výzkumu ověřování autonomní morálky u dětí metodou řešení morálních situací

Jméno respondentů	Úcta x neúcta		Pomoc x ublížení		Zastání x posmívání		Štědrý x lakomý		Kamarádství x vy-loučení kamaráda		Věk respondentů
	Jak?	Proč?	Jak?	Proč?	Jak?	Proč?	Jak?	Proč?	Jak?	Proč?	
EVA	A + A	A	A + H	A	A + A	A	A + H	A	A + A	A	5,8
LENKA	A + A	A	A + H	A	A + A	A	A + H	A	A + A	A	5,8
KATKA	A + A	A	A + H	A	A + H	A	A + A	A	A + A	A	5,9
NATÁLKA	A + A	A	A + H	A	A + H	A	A + A	A	A + A	A	6
DAVID	A + A	A	A + A	A	A + A	A	A + A	A	A + A	A	6
RADEK	A + H	A	A + H	A	A + A	A	A + H	A	A + A	A	5,9
PAVEL	H + H	A	A + H	A	A + A	A	A + H	A	A + A	A	5,10
JAKUB	A + A	A	A + H	A	A + H	A	A + A	A	A + A	A	6

A = autonomní usuzování

H = heteronomní usuzování

A + H = autonomní/heteronomní usuzování

Podle analýzy a srovnávání zjištěných dat jsem vyhodnotila, že všichni zúčastnění respondenti dosahují určité míry autonomie v morálním usuzování.

Respondenti řešili morální situace na základě osobní zkušenosti, rozhodující byla inteligence, schopnost vyjádřit myšlenku. Méně rozhodující byl věk respondentů, protože se všichni nachází ve věku od 5 do 6 let.

Odpovědi respondentů na otázku „Jak?“ byly až na jeden případ podobné a dosahovaly úrovně autonomní morálky. V praxi to znamená 39 autonomních odpovědí. „Jak?“ znamenalo, jak bych situaci řešil/la.

Odpovědi respondentů na otázku „Proč?“ byly více rozdílné a celkem 16 x nedosahují úrovně autonomie morálky. „Proč?“ znamenalo, proč bych se zachoval/la tím způsobem. Důvod konání byl pro některé respondenty těžký vyjádřit.

Na obě otázky autonomně odpověděli respondenti celkem 24 x.

Na obě otázky autonomně odpověděl ve všech situacích jeden respondent.

Na obě otázky heteronomně odpověděl pouze v jedné situaci jeden respondent.

4.3 Popis a analýza metod mravní výchovy používaných v praxi

V této podkapitole popisuji a analyzuji vybrané metody mravní výchovy, které používám v praxi. Východiskem je dlouholetá praxe, životní zkušenost a studium odborné literatury.

RITUÁLY

- **Přivítání a loučení:** dítě při příchodu a odchodu přistoupí k učitelce, podá jí ruku a přivítá se, či rozloučí. Přitom učíme děti, aby se podívaly paní učitelce přímo do očí. Učitelka se na dítě usměje, případně připomene nějakou informaci, domácí úkol. „A nezapomeň všem doma zazpívat novou písničku, co jsi se dnes naučil“.
Dítě se učí určité povinnosti, slušnému chování, základům správné komunikace. Učitelka má přehled kdo přišel do mateřské školy, snáze si vybaví, kdo se rozloučil a odešel již domů.
- **Vyprávění příběhů:** před odpočinkem na lehátkách, učitelka dětem pravidelně každý den vypráví nebo předčítá pohádky, příběhy, starším dětem také bajky. Děti mají oblíbené pohádky nebo jen pasáže z těchto pohádek a rády je poslouchají opakovaně. Huberová (1998, s. 36) uvádí, že děti by v určitých obdobích poslouchaly stejné příběhy stále dokola. Tuto skutečnost připisuje k rituálu vývojovému, opakování trvá tak dlouho, dokud se problém nevyřeší. „Vezměme si příklad „Jeníčka

a Mařenky“: Malá Marie miluje tuto pohádku nadevše. Zůstává její nejmilejší pohádkou, i když už dávno chodí do školy. Proč? Mariin otec byl alkoholik a často tloukl ženu i dítě. Dívka se ho velice bála, ale zároveň ho měla ráda. Scéna, ve které otec děti opět láskyplně vítá, byla pro ni nejkrásnějším místem v pohádce, proto je chtěla vždy znovu slyšet. To jí dodávalo síly, aby lépe přestála ošklivé scény s otcem.“⁷²

- Pěkným rituálem, který používám od začátku školního roku je **vítání kamarádů v kroužku na koberci**: děti i paní učitelka sedí v tureckém sedu, paní učitelka pohladí dítě po pravé straně a řekne: „Ahoj, Pavlíku“, podívá se na něj a usměje se. Potom pohladí dítě po své levé ruce a řekne: „Ahoj, Eliško“, podívá se na ni a usměje se. Dále pokračuje stejným způsobem dítě sedící po pravé ruce učitelky. Rituál probíhá tak dlouho, dokud se nevystřídají všichni v kroužku. Nakonec si děti zapívají a jednoduchým pohybem vyjádří písničku: „Ahoj, ahoj, tak už jsme se tu sešli, ahoj, ahoj, tak už jsme všichni tu. Rukama si zatleskáme, nohama si zadužeme, zadečkem si zavrtíme a potom se pohladíme. Proč? Protože se máme rádi a jsme všichni kamarádi. Ahoj, ahoj, tak už jsme všichni tu.“ Děti se na vítání v kroužku těší a vyžadují ho. Může se stát, že v průběhu roku starší děti tento rituál začnou kazit, ruší ostatní, nepěkně zpívají. To je pro mne signál, že tento rituál přestanu zařazovat.
- Dalšími rituály jsou: oslavy narozenin a svátků, režim dne v mateřské škole, přání dobré chuti před obědem, ukolébavka před odpočinkem na lehátku, signál úklidu hraček, který provede vždy vybrané dítě.

Dítě se pomocí rituálu může lépe vyrovnávat se strachem, pomáhají při socializaci, a, jak dále uvádí Huberová (1998, s. 47), pomáhají posilovat sebedůvěru, vyřešit oidipovskou otázku, respektovat hranice. Svobodová (2007, s. 75) dodává, že některé rituály jsou samy o sobě morální normou, která se při opakování zvnitřňuje.

---

⁷²KAUFMANNOVÁ – HUBEROVÁ, G. *Děti potřebují rituály*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998, s. 36.

KOMUNITNÍ KRUH

Komunitní - komunita, tedy společenství. Jedná se metodu, která se mi zpočátku zdála být složitá. Bylo pro mě těžké dodržet pravidlo - nezasahovat dětem do hovoru. Z počátku se z komunitního kruhu stával spíše diskusní. Proto jsem si opatřila pravidla komunitního kruhu a měla je stále na očích. Další riziko fungování komunitního kruhu je, pokud děti netvoří komunitu – společenství, kde se cítí bezpečně, důvěřují učitelce i ostatním dětem ve třídě. Právě navození důvěry a pocitu bezpečí je podmínkou pro sociální rozvoj a upřímná sdělení dětí. „*Důvěra se vytváří tam, kde máme možnost poznávat jeden druhého a něco se o něm dozvídat. Informace budují důvěru.*“⁷³ A opět zde platí pravidla pyramidy Maslowa o uspokojování lidských potřeb.

Informace o komunitním kruhu, která zde uvádím, máme vložena formou přílohy v TVP. Děti se v komunitním kruhu schází po dopolední svačině a to nejméně dvakrát týdně, podle situace i vícekrát. Pravidelně tomu bývá každé pondělí, kdy si pomocí této metody sdělujeme své kladné nebo záporné zážitky z prožitého víkendu a v pátek, kdy hodnotíme naši práci za celý týden, co se nám podařilo, nepodařilo a proč. Podle potřeby zařadím komunitní kruh i v týdně. Komunitní kruh má svoje čtyři přesně daná pravidla: 1. Mluví ten, kdo má v ruce nějaký malý předmět (my používáme masážního ježka), který je putovní. Děti jej mačkají, válejí v dlaních a tato činnost jim pomáhá oprostít se od případné trémy. Říkáme si, že nám pomůže si vzpomenout. 2. Kdo nechce, nemluví, předá ježka dalšímu dítěti. Nezapojit se do hovoru je právo dítěte a nesmí ho k tomu nikdo nutit, ani ho za to kárat. Tato skutečnost navozuje u dítěte pocit bezpečí a dítě se může soustředit na činnost. 3. Respektujeme mluvčího a máme úctu k tomu, co říká. To znamená, že mluví jen ten, kdo má putovní předmět, ostatní poslouchají. Ale ani po skončení komunitního kruhu nesmí děti ani dospělí hodnotit či kritizovat, co řekli ostatní. 4. Dodržujeme diskrétnost, tedy o čem jsme si povídali v komunitním kruhu, o tom před nikým nemluvíme. Ani ve školce, doma nebo jinde. Je to jen mezi námi.

Děti si postupně tuto metodu velice oblíbí a těší se na ni. Komunitní kruh učí děti naslouchat druhým, vyjadřovat svůj názor, nebát se hovořit s ostatními dětmi i dospělým, učí se orientaci v čase. Dítě se stává sebevědomější, více si věří, zdokonaluje se schopnost vyja-

---

⁷³KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J.; NEVOLOVÁ, D.; KOPŘIVOVÁ, T. *respektovat a být respektován*. Kroměříž : Spirála, 2008. s. 244.

dřování. Otázky volím z oblasti pocitů, možného chování, jednání a z oblasti sebehodnocení. Nikdy neřešíme konkrétní problém konkrétního dítěte ve třídě přímo. Nesmí se stát, že bychom dítě v komunitním kruhu soudili. Příklady otázek (vždy v 1. nebo 3. osobě): co se nám líbilo či nelíbilo o víkendu?, co se nám podařilo (nepodařilo) splnit za úkol v tomto týdnu a proč?, co uděláme, když vidíme, že někdo porušuje pravidlo?, co se může stát, když někdo poruší pravidlo?, co můžeme udělat, když si s někým chceme hrát a on nechce?

METODA POŽADAVKU

Požadavek má být smysluplným z hlediska dětí, ne dospělých. Přiměřený věku, individuálním možnostem, situaci, jak uvádím v kapitole 2.3.2.

Pokud je činnost nabízená dětem smysluplná, to znamená, že děti zjistí, že se něčemu naučily, že jejich snažení má význam, samy se k činnosti vrací a opakují ji nebo ji zpracují při hře. Například požadavek skládat své oblečení, požadavek uklidit hračky. Příklad z praxe: před odpoledním odpočinkem na lehátku mají děti splnit požadavek složit si oblečení na lavičky v ložnici. Mám vyzkoušeno, že pouhé vyslovení požadavku není u malých dětí moc účinné. Proto k metodě požadavku přidávám **metodu vysvětlování a praktické činnosti**. Posadili jsme se na koberec do kroužku, který používáme pro povídání i vysvětlování. Děti, dnes si ukážeme, co můžeme dělat s oblečením. Naučíme se ho otáčet na líc a skládat. Potřebovala bych, abyste mi ze šatny přinesly kalhoty, punčocháče, tričko, ponožky a můžeme si sem přinést i legíny, ty jsou teď moderní, že holky? Domluvíme se, kdo oblečení donese. Většinou jsou to děti mladší, které mají v šatně na svém místě připraveno náhradní oblečení. Starší děti mohou mladším dětem pomoci, zde jen upozorním, na způsob jak: mladší děti by měly o pomoc požádat, není samozřejmostí, že za mladší děti pracují děti starší. Ale protože skládání oblečení se učíme hned na začátku školního roku, vyzvu starší děti sama, aby mladším kamarádům pomohly. Při této činnosti, je možné rozvíjet v dětech prosociální chování, podpořit hodnotu kamarádství. Oblečení si pojmenujeme a dáme doprostřed koberce. Následuje praktická část, učíme se oblečení skládat, otáčet, rovnat. Kdo chce, může si vyzkoušet i oblékání a vysvlékání. Kdo potřebuje pomoci, požádá učitelku nebo staršího kamaráda.

Před odpoledním odpočinkem zopakují požadavek a připomenou, že zároveň kontrolujeme, jestli nemáme mokré rukávy z umývárny nebo promáčené punčocháče či ponožky

z vycházky, pokud ano, dáme je na topení usušit. Alenka můj požadavek stále neplnila. Oblečení nebylo obrácené na líc, leželo pod lavičkou na zemi. Při vstávání Alenka strávila spoustu času s hledáním jedné z ponožek, jindy měla mokré rukávy od trička. Trvalo to delší dobu, než se polepšila a zjistila, že můj požadavek je smysluplný. **Smysluplnost** přispěla k nastolení **vnitřní motivace** k udržování oblečení v pořádku. Na počátku byl požadavek, který byl smysluplný, důslednost při jeho dodržování, odpovídající individuální možnosti dítěte a v tomto případě i spolupráce s matkou (které se nelíbilo, že je Alenka poslední u svačiny a má mokré rukávky u trička) a nastolení vnitřní motivace - takové jsem zvolila metody.

MOTIVACE

Motivaci rozlišujeme na vnější a vnitřní. Vnější motivace, to jsou příkazy, zákazy, tedy činnosti, které děláme, protože musíme nebo abychom dostali odměnu. Jsou to vnější impulzy, které když pominou, přestaneme činnost provádět. Nemá pro nás smysl, není smysluplná. Motivace vnitřní je založena na přesvědčení, že činnosti, které děláme, jsou správné a potřebné (Kopřiva, 2008, s. 180-181).

*„Pro větší porozumění motivaci dětí i dospělých mějme na mysli, že **vnitřní motivace má silné zdroje v základních lidských potřebách a také ve zvnitřněných hodnotách.**“⁷⁴*

Příklad z praxe: když začínáme ve třídě s dětmi zpracovávat novou tematickou část, učitelka vnese prvotní impulz, tedy téma. Pro příklad uvádím tematickou část pod názvem: JAK SE CÍTÍM, JAK SE CÍTÍŠ. Vezmu velký arch papíru a napíši téma doprostřed. Vyzvu děti, aby přemýšlely, co bychom mohli k tématu vybrat za činnosti. Dávám jim doplňující otázky, kterými je motivuji správným směrem: **Kdy se cítíte dobře?** Možné odpovědi: když nikdo nekřičí, když si můžu hrát, když běhám, já ráda poslouchám pohádky – to je mi dobře. Doplňující otázky: Bylo by vám dobře, kdyby ve třídě někdo běhal mezi hračkami?, křičel při hře?, používal škaredá slova? Proč by vám nebylo dobře? Možné odpovědi: mohli by mi rozbít stavbu, boleli by mě uši. Vyvození činností: budeme se chovat podle pravidel, a pokud je někdo poruší, upozorníme ho na to.

---

⁷⁴KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J.; NEVOLOVÁ, D.; KOPŘIVOVA, T. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž : Spirála, 2008. s. 180.

Co ve školce rádi děláte? Možné odpovědi: hraju si, já ráda zpívám, maluji, cvičím, já rád plním úkoly. Vyvození činností: to všechno můžeme dělat, a abychom se u toho dobře cítili, budeme si u toho pomáhat a snažit se dokončit společně započatou práci

Co můžeme udělat pro ostatní, aby se dobře cítili? Čím uděláme radost kamarádovi? Možné odpovědi: Tím, že na něj budu hodný, já myslím, že když mu něco dám, budu si s ním hrát. Vyvození činnosti: pokusíme se zjistit, co by kamarádovi udělalo radost a bude-li to v našich silách, tak mu jeho přání splníme. Povyprávíme si o tom v komunitním kruhu.

Postupně se dostaneme ke konkrétním činnostem, které by děti rády dělaly: vybereme nějakou novou písničku, kterou se naučíme a budeme ji rytmizovat a pohybem vyjadřovat tempo hudby, vybereme novou básničku, pohybovou hru, kterou budeme hrát každý den před pobytem venku, zvolíme pracovní listy, výtvarnou a pracovní činnost. Činnosti učitelka postupně zapisuje do bublin, kolem zvoleného tématu. Postupně, děti spolu s učitelkou, vytvoří mapu činností ke zvolenému tématu.

Vytvoření mapy činností je velmi důležitým prvkem motivace dětí. Plní jednu, ze čtyř podmínek vnitřní motivace, a to podmínku **svobodné volby** (Kopřiva, 2008, s. 184).

„Mít možnost rozhodnout o tom, zda něco dělat, jakým způsobem, kdy nebo s kým, je třetí podmínkou udržení vnitřní motivace.“⁷⁵ První podmínkou udržení vnitřní motivace je **smysluplnost**, o které píše v metodě požadavku. Druhou podmínkou je **spolupráce**. Člověk je společenská bytost a spolupráce tam, kde je spolupráce možná a smysluplná, uspokojuje naše základní potřeby a ty jsou zdrojem vnitřní motivace. Poslední podmínkou je **zpětná vazba**. Jsou to informace o našem snažení o výsledcích naší činnosti, o správnosti postupu. Pokud se nám informací nedostává, může se naše vnitřní motivace tlumit. Okamžitá zpětná vazba nám naopak pomáhá u namáhavé nebo nezáživné činnosti vytrvat a dokončit ji. Kopřiva (2008, s. 185) tyto podmínky obecně nazývá tři S + jedno Z.

Takto vyvozené a sepsané činnosti dětmi spolu s učitelkou jsou vodítkem a motivačním prostředkem pro výchovně vzdělávací práci ve třídě i při pobytu venku. Děti si hlídají dodržování domluvených činností a samy upozorňují na jejich plnění. Menší zájem o činnosti

---

⁷⁵KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J.; NEVOLOVÁ, D.; KOPŘIVOVÁ, T. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž : Spirála, 2008. s. 184.

je u dětí, které při vytváření mapy nebyly přítomny v mateřské škole. Některé děti jsou ambiciózní, iniciativní, vnitřně motivované z rodinného prostředí a velice rychle si opatří potřebné informace o tom co, proč a jak budeme dělat. Jiné děti jen přihlíží a do činností se zapojují až další den nebo se nezapojí vůbec.

RESPEKT A KOMUNIKACE jako dva principy mravní výchovy

V teoretické části v podkapitole 2.3.1 a 2.3.2 se zabývám respektem přirozených lidských potřeb jednotlivce v celku společnosti a světa a rozvíjením komunikace a spolupráce podle KPZ v mateřské škole.

Nyní bych chtěla k oběma principům přidat praktické poznatky.

RESPEKT

Každé dítě je individualita, osobnost. Stejně jako dospělý člověk, tak i dítě potřebuje v jednání s ostatními cítit respekt, úctu a uznání.

Rozbitá sklenice a vylitý čaj, talíř a vysypané jídlo na zemi. To jsou běžné situace u malých dětí v mateřské škole. Jak takové situace řešit? Pro učitelku je důležité zachovat klid a poradit dítěti, jak má pomoci vzniklou nehodu odstranit. Mnohdy jen samotná nehoda je pro děti stresující situací, vylekají se a začnou plakat. Patrně čekají hněv a výčitky ze strany učitelky, kuchařky nebo uklízečky. „Za dveřmi je kbelík a hadr, přines je, prosím, ať můžeme ten vylitý čaj utřít. Chceš pomoci nebo to zvládneš sám?“ Pokud jsou na zemi i střepy z rozbitého nádobí, je nejlepším řešením, aby dítě požádalo o pomoc uklízečku. Dítě se učí řešit vzniklé situace a zažívá bezpodmínečné přijetí, respektem se učí respektu - dáváme dítěti správný vzor chování a zároveň dochází k uspokojování jeho potřeby sebeúcty. Dítě cítí, že je máme rádi, i když udělalo něco nepatřičného. Jak se cítíme, je pro nás velice důležité. Někdo si možná myslí, že je to každého věc, že je to jeho problém. Takový pohled je ovšem hodně neuvážený. Pocity se odráží na našem chování. A to, jakým způsobem se chováme, už jiným lidem jedno nebude (Kopřiva, 2008, s. 16). Důležitou podmínkou respektujícího chování je, aby se tímto způsobem chovali nejen pedagogové, ale i provozní a správní zaměstnanci školy.

KOMUNIKACE

Za jednu z nejdůležitějších metod práce je v našem ŠVP PV uvedena metoda kooperativní komunikace.

Znaky kooperativní komunikace z ŠVP PV mateřské školy Jedovnice:

- projevovat empatii
- popisovat činnosti, situace, vyhýbat se obecnému hodnocení (ty jsi šikovný, hodný), používat: to se ti povedlo, vidím, že jsi postavil (tzv. já – výroky)
- používat zpětnou vazbu na místo trestů, pochval a odměn
- využívat formu pozitivního sdělení (nepoužívat zápory)
- ponechat dětem možnost pocítit následek svého konání
- ponechat prostor k vyjádření, nepředkládat konečná řešení
- podporovat samostatnost dětí možnostmi výběru, vrácením otázek.

Z uvedených znaků vyplývá, že komunikace je základem pro jakékoli soužití lidí. Slova mají velkou sílu. Učitelka mateřské školy musí mít na mysli, že některé děti berou sdělení učitelky velice vážně, bezmezně jí věří. Z kooperativní komunikace vychází některé metody mravní výchovy, které dále popisují.

EMPATICKÝ PŘÍSTUP

Příklad z praxe: dítě ráno přichází s pláčem do mateřské školy. Jeníku, ty jsi smutný, povíš mi proč? - Chci mámu. - Je ti smutno po mamince, hm, tomu rozumím. Máš maminku rád a chtěl bys být s ní. Mně někdy také bývá smutno. Tak víš co, mohli bychom namalovat mamince nějaký obrázek, aby věděla, že jsi na ní myslel, a že ji máš rád, co říkáš? Dám dítěti na výběr, pokud na můj plán nepřistoupí, zeptám se, co by mu udělalo radost, co by rád ve školce dělal. Většinou se domluvíme, dítě pomocí činnosti zapomene na ranní přírodu s pláčem. Avšak stává se, zejména na začátku školního roku, kdy dítě nemá ještě vybudovanou důvěru k učitelce, že se mi nepodaří dítě hned uklidnit. Většinou pak pomůže nějaká maličkost, dítě se uklidní a je schopno vnímat podněty z okolí, zapojit se dohry, činností nebo jen pozorovat a zvykat si na kolektiv.

Je důležité vědět, že dítě má právo cítit se tak, jak se cítí. Že ono je ten, kdo s tím může něco udělat a učitelka je tam pro něj, nabízí mu svoji podporu. (Kopřiva, 2008, s. 97).

Empatii jako jeden ze znaků kooperativní komunikace používám v praxi denně.

JÁ – VÝROK je podobný empatií, řekla bych, že je s empatií spojen. V praxi jej používám na popis toho, co cítím nebo popisují emoce těch druhých. Děti poruší dané pravidlo chování, rozhazují kostky po koberci a moje reakce může být: Myslela jsem, že jsme se domluvili, jak budeme zacházet s hračkami? Ale vidím, že to ještě všichni nevíme. Pojd'te za mnou, ať si to zopakujeme. Následuje rozhovor, kde rozebíráme vyvozené pravidlo chování. Pravidla opakuji se všemi dětmi. V roce 2008, kdy se mi do rukou dostaly publikace Respektovat a být respektován a Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání jsem si vytvořila slovník já – výroků, které mně pomohly a dodnes pomáhají hovořit o tom, co prožívám a popsat, co prožívají a potřebují druzí. Slovník mi pomohl rozšířit slovní zásobu v oblasti vyjádření emocí, přání, očekávání. Některé zde uvádím:

- Vůbec se mi nelíbí a hodně mi vadí, když se děti perou.
- Vidím, že jsi namaloval maminku, i když se ti ze začátku moc nechtělo.
- To je dobře, že ses do toho také pustil. Vážím si toho, když někdo dělá věc, do které se mu moc nechce. Když budeš potřebovat, pomůžu ti.
- Děti, potřebuji teď chvílku ticha, protože vám chci něco vyprávět.
- Je mi skoro do pláče, když vidím, že nám tu stavbu někdo rozbil.
- Mám strach, že zraníš kamaráda, je to nebezpečné, co děláš.
- To jsi asi docela zklamaný, myslel jsi, že tu stavbu dokončíš.
- Podařilo se ti úkol zvládnout bez chyby, ale vidím, že by ses mohl polepšit ve vykreslování.
- Už se opravdu zlobím.

TREST

Profesor Zdeněk Matějček, o trestech říká: „ *Trestem můžeme někoho přimět, aby dělal, co chceme, nebo nedělal, co nechceme. Mechanismus, kterým toho dosáhneme je však založen na strachu, nikoliv na osvojování morálních hodnot.*“⁷⁶

---

⁷⁶KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J.; NEVOLOVÁ, D.; KOPŘIVOVÁ, T. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž : Spirála, 2008. s. 137.

Uvedu příklad z praxe, kdy dochází k trestu: Matěj přelomil korkovou podložku pro zatloukání hřebíků. Podložka byla součástí nové hry. – Matěji, jak to, že jsi podložku zlomil, je dost silná. – Já jsem nechtěl, zkoušel jsem, jak je silná. – Aha, ale teď nemáme podložku a děti si nemohou hrát. Zkusíš navrhnout nějaké řešení, jak bys to mohl napravit? – Matěj nevěděl, ale slíbil mi, že o tom bude přemýšlet. Chlapec měl 6 let, patřil k nejstarším dětem ve třídě, zvolila jsem proto tento způsob nápravy. Druhý den přinesl lepidlo od tatínka na zalepení podložky. Podložku jsme zkusili slepit, ale nepodařilo se to, znovu se rozlomila. Důležité ovšem bylo Matějovo morální poučení z celého příběhu. Matěj přemýšlel o nápravě, doma se přiznal tatínkovi, co udělal, spolu vymysleli řešení a sám se podílel na opravě podložky. Matěj nesl důsledky svého nesprávného jednání. Zkušenost pro další život, jak podobné situace řešit nebo se jim vyhnout. V návaznosti na tuto příhodu jsme si s dětmi povídali, z čeho jsou předměty kolem nás vyrobeny a jakou mají tvrdost, co vydrží a co se s nimi stane, až se polámou. Děti povídání zaujalo a postupně jsme se dostali k ekologii. Třídili jsme odpad, chránili přírodu a diskutovali jsme o dalších možnostech, jak ještě můžeme přispět k ochraně naší planety Země.

ODMĚNA

Ve své praxi jsem běžně používala odměny typu malé sladkosti, obrázku, razítka. Pokud se dětem podařilo splnit zadaný úkol nebo se zapojili do jiné činnosti a dokončili ji, bylo pravidlem dostat odměnu. Zlom v tomto způsobu odměňování nastal po účasti na odborném semináři PaedDr. Hany Sedláčkové, inspektorky pro mateřské školy, pod názvem Individualizované předškolní vzdělávání, možnost plánování a organizace. Uvědomila jsem si, že odměny snižují význam dané činnosti a snižují také její hodnotu. Dítě nedělá činnost, protože ji chce dělat, protože je baví, ale pro odměnu samotnou. Pokud nedostane odměnu, činnost nebude vykonávat. Odměna slouží jako vnější motivace. Odměna tedy snižuje osvojování morálních hodnot stejně jako trest. Jeden příklad jak mohou děti pocítit – prožít důsledky splnění požadavku bez slíbené odměny: ve třídě zazněl zvuk zvonečku, signál pro úklid hraček. Děti se daly hned do práce a herna byla za chvíli uklizena. – Vidím, že jste dnes uklidili velice rychle a pěkně. Rychleji než jsem předpokládala. Před odchodem na vycházku nám ještě zbývá nějaký čas. Můžeme si vybrat, co budeme dělat. Pojd'te, do-

mluvíme se. „*Alternativou k pochvalám jsou komunikační dovednosti zpětná vazba a oceňování.*“⁷⁷

HRA

Uvedené hry jsou součástí mého portfolia her pro děti předškolního věku. Na ukázkou jsem vybrala hru s příběhem, o mamince a mlád'átku, která je svým průběhem klidnější. Další hrou je tanec Labada je to hra rušná, děti ji milují, ovšem slabým místem je častější porušování pravidel. Pokud děti pravidla poruší, hru ukončím. Honičky s vysvobozením jsou velice oblíbené. Hry s pohybem se snažím zařazovat do programu denně před odchodem na pobyt venku.

- **Hra maminka a mlád'átko**

Pomůcky: šátky na uvázání přes oči dětí, později, když děti znají pravidla hry, stačí, když děti oči zavrou, můžeme použít obrázky zvířat, které si děti zavěsí na krk

Popis hry: Hra probíhá ve dvojicích. Děti se domluví, kdo z dvojice bude maminka a kdo mlád'átko. Domluví se také, jakou mluví řečí. Například: kočičí, kozí, medvědí. Dvojice se nám představí: já jsem kočka a já jsem kotě; já jsem koza a já jsem kůzle, já jsem medvědice a já jsem medvěd.

Učitelka krátkým příběhem motivuje děti: když se narodí malé mlád'átko, je ještě hloupé, musí se všemu teprve učit. Snadno se může stát, že se ztratí. Když se ztratí ve dne, je to problém, ale když se ztratí v noci, tak to je mnohem horší. Proč? V noci je tma. A my si to teď vyzkoušíme. Zavážeme jedné dvojici oči a kamarádi – dvě další děti je odvedou, co nejdál od sebe. Tam je nechají. Dvojice má za úkol se pomocí domluvené řeči najít.

Co je třeba vědět: nejdříve hraje jedna dvojice, později se přidávají další dvojice, hra je náročnější. Děti, které nehrají, se mohou nudit, učitelka přidává motivující pokřik (například: výborně!), když se dvojice zvířat najde.

Co se děti učí ve vztahu k morálce: domlouvat se, kamarádkým vztahům, respektovat hrající děti.

---

⁷⁷KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J.; NEVOLOVÁ, D.; KOPŘIVOVÁ, T. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž : Spirála, 2008. s. 155.

- **Tancujeme Labada**

Pomůcky: žádné

Popis hry: Děti stojí vedle sebe v kruhu a drží se za ruce. Jakmile začneme zpívat, kruh se začne otáčet směrem doleva křížením pravé nohy přes levou – to je u prvního zpěvu. Při opakování děti kříží levou nohu přes pravou a kruh se otáčí doprava.

Tancujeme labada, labada, labada,

Tancujeme labada, laba, laba, da. (text opakujeme)

Děti, naučím vás hru, která je jenom pro opravdové kamarády. Jak se k sobě kamarádi chovají? – Neublížíjí si, pomáhají si, jsou na sebe hodní.

Učitelka se dětí zeptá: Děti za co jste se držely? Byly to ruce? Děti odpoví podle pravdy: Byly? Byla to ramena? – Nebyla. – Správně nebyla. – Tak teď se chytíme za ramena a zpíváme a tančíme labada.

Učitelka po každé vyjmenuje všechny části těla, za které se děti již držely, a přidává další část těla. Například: Ruce byly? – Byly. – Ramena byla? – Byla. A co uši, byly? – Nebyly.

Můžeme se držet za bradu, hlavu, lokty, ukazováčky, ne však kolena.

Co je třeba vědět: důležitým momentem je navození pocitu bezpečí před hrou. Upozorním děti, že hra nesmí nikomu působit bolest. Pokud to bude někomu bolet, hru zastavíme. Domluvíme si, že zavolá „au“. Hru je vhodné zařadit až je kolektiv dětí ve třídě stmelový.

Co se děti učí ve vztahu k morálce: hra prohlubuje kamarádké vztahy mezi dětmi, sounáležitost skupiny, ohleduplnost.

- **Honičky s vysvobozením**

Pomůcky: žádné, v případě honičky s čarodějem je potřeba kouzelná hůlka

Popis hry: Děti běhají na volném prostoru podle stanovených pravidel. Například: učitelka pustí hudbu. Jedno dítě je Honič a honí děti, ty před ním utíkají. Koho plácne, dřepne a zůstane tam. Po vypnutí hudby se děti zastaví a Honič si sedne na zem kousek od dětí, děti nehoní, protože nehraje hudba. Chycené děti je možné vysvobodit, když se dva kamarádi spojí, vezmou se za ruce a společně pomohou chycenému kamarádovi vstát, je vysvobozen a může se vrátit do hry. Učitelka upozorňuje děti: Teď je čas pomoci. Nebojte se, Honič odpočívá. Děti neví, kdy znovu začne hudba hrát, a v tom je napětí až dramatičnost hry.

Co je třeba vědět: **je možné měnit motivační prvky hry**

1. obměna: děti proměním například na motýlky a budou poletovat na louce. Dotykem se jim setrou křídélka a motýlek nemůže létat. Vysvobodit ho mohou dva motýlci, kteří spojí křídélka - oběruce do stříšky nad poraněným motýlkem - přiloží léčivou bylinu. Motýlek je uzdraven a může létat.

Učitelka musí hlídat, aby některé z dětí nezůstalo chycené moc dlouho. Děti, vidím, že Jareček už se těší na vysvobození.

2. obměna: Na čaroděje. Čarodějem je učitelka, promění děti na nějaké zvíře (hada, kočku, zajíce). „Čáry máry čaruju, na zajíce vás maluju. Ať jste všichni zajíci.“ Děti se za zvuku hudby pohybují pohybem daného zvířete – plazi se jako had, skáčou zaječími skoky. Po vypnutí hudby řekne učitelka jméno dítěte a ten se stává predátorem a děti honí opět za zvuku hudby, ale tentokrát již děti běhají. Kdo je chycen, dřepne a zůstane tam. Hudba se vypne, predátor spí. Má zavázané oči šátkem a chycené dítě může vysvobodit odvážný kamarád, který se úplně neslyšně přiblíží a chyceného kamaráda se dotkne. Pokud ale predátor něco uslyší, řekne: „Já tě slyším.“ A odvážný kamarád se vrací na svoje místo. O vysvobození se může pokusit někdo jiný.

Co je třeba vědět: platí pravidlo, že nikoho nesmí plácnutí bolet a nikomu se nesmí nic stát. I běhání má svoje pravidla.

Co se děti učí ve vztahu k morálce: odvaze, brát na sebe odpovědnost, vyjádřit sympatie k druhým, udělat něco pro druhého bez očekávané odměny, hra podporuje zdravé klima třídy.

Po každé hře se děti ptám, co se dnes naučily.

PROŽITKOVÉ UČENÍ

Stejně jako pohybové hry mají svoje pravidla, tak i ostatní činnosti v kolektivu dětí ve třídě mají svoje stanovená pravidla. Jsou to základní pravidla, které děti znají pod názvy: srdíčkové, pusinkové, košťátkové, želvičkové, kapičkové, kytičkové a měsíčkové pravidlo. Každé pravidlo má svůj obrázek - symbol a pomocí tohoto symbolu si děti pravidlo pamatují a připomínají. Účelem je vytvoření obrázkového schéma pravidel chování, ve kterém se děti samy orientují. Co pravidla znamenají ve smyslu chování se podle nich?

Srdíčkové pravidlo: máme se rádi, chováme se k sobě hezky, protože jsme kamarádi.

Pusinkové pravidlo: pusinky máme na hezká slovy, umíme pozdravit, prosím i poděkovat.

Košťátkové pravidlo: hračky si posobě vždy uklidíme, ve třídě i na zahradě.

Kapičkové pravidlo: v umývárně šetříme vodou, pouštíme jen tolik vody, kolik nám stačí a ruce si důkladně utíráme.

Želvičkové pravidlo: po školce se pohybujeme pomalu. Běháme, skáče a dovádíme na zahradě nebo tělocvičně.

Měsíčkové pravidlo: nerušíme se při odpočinku. Jsme tiše, když posloucháme pohádku.

Myslím si, že názvy pravidel chování ve třídě budou mít i jiné mateřské školy stanoveny podobně nebo dokonce stejně. Rozdílnost vidím ve způsobu předávání pravidel dětem, jejich vyvození a ztvárnění. Pravidla chování učím děti metodou prožitkového učení.

Pro příklad z praxe si vyberu vyvození a uvádění do života skupiny srdíčkové pravidlo:

Pravidla začínám s dětmi vytvářet většinou od poloviny měsíce září **metodou prožitkového učení.**

Vždy vycházím z konkrétní situace, která nastala ve třídě. Může to být hádka dětí o hračku, pláč jako důsledek fyzického ublížení dítěti druhým dítětem, nepřijetí do hry, slovní výhrůžky a podobně. Sedneme si s dětmi do kroužku a povídáme si o nastalé situaci. Děti mají prostor pro vyjádření svých názorů. Zařazuji komunitní kruh pro vyjádření svých pocitů, emocí. Ukáži dětem obrázek srdíčka. - Co myslíte, děti, co znamená takové srdíčko? - Máme někoho rádi, dáváme ho mamince k svátku, učitelka může doplnit a máme se rádi, chováme se k sobě hezky, protože jsme kamarádi. - Jak to vypadá, když se k sobě chováme hezky? Volím pozitivní formulace otázek, ale můžeme si povprávět také o tom, co nám kamarád dělat nesmí. Na naše povídání navazuje prosociální hra.

- **Hra Škrhola**

Pomůcky: starý klobouk, který smí používat jen Škrhola

Motivace ke hře - Učitelka vypravuje příběh: Děti znáte Škrholu? Neznáte? Tak to já vám o něm budu vypravovat. V jedné mateřské škole měli ve třídě kluka, který dětem stále ubližoval a říkal jim špatné věci. Všechny děti se jej bály. Jednoho dne Škrhola chyběl. Nepřišel do školky. Asi byl nemocný. Děti i paní učitelka si hned všimly, jak je ve třídě příjemně. Nikdo si neubližuje ani neříká druhým špatné věci. Všichni se na Škrholu domluvili, aby jim neubližoval. Když nám bude jakkoliv ubližovat, postavíme se mu a řek-

neme: „Tak tohle mi nadělej!“ Řekneme to pěkně nahlas s důrazem. Děti chcete si to také vyzkoušet?

Popis hry: děti sedí vedle sebe v kruhu. Jedno dítě, Škrhola, má na hlavě klobouk a chodí vně po kruhu. Postupně se zastavuje u jednotlivých dětí, naklání se nad ně se slovy: Maru, já tě kousnu, Radku, já tě bouchnu, Alenko, já tě shodím a podobně. Oslovené dítě se postaví, dá si ruku v bok a rázně mu odpoví: „Tak tohle mi nedělej!“ Odpověď musí být rázná a dostatečně hlasitá.

Co je třeba vědět: hru pro mladší děti (3-4 leté) hrajeme s loutkou Škrhola. Dítě s loutkou chodí kolem dětí sedících v kruhu a říká: Chodím kolem sem a tam, co já komu udělám. U koho se zastaví, tomu řekne: Leni, můžu tě kousnout?, Radku, můžu tě bouchnout? A podobně. V dalším je hra stejná jako pro děti starší (5-6 leté).

Co se děti učí ve vztahu k morálce: učí se bránit zlu, nenechat si líbit to, co jim není příjemné, učí se říci ne a slyšet ne, Škrhola zjistí, že mu to neprojde.

Děti, co jste se dnes naučily? – Co máme říci, když nám někdo ubližuje. Ano, teď už si umíte poradit.

Po zkušenostech z praxe mohu říci, že děti si hru oblíbí. A, co je hlavní, opravdu funguje jako návod při zvládání situací, kdy jim někdo ubližuje.

Pravidlo utváříme a dodržujeme podle těchto pravidel: má dávat smysl, má být pochopitelné, děti jej mají mít možnost zažít, má mít svůj znak – symbol, má být umístěno na viditelném místě v herně, pravidlo je diskutované dětmi, platí domluva, co se stane, když někdo pravidlo poruší, pravidla platí pro děti i pro dospělé.

Naučit se používat pravidla vede děti k utváření morálních hodnot, chovat se tak, jak je vyžadované a přijatelné. Pravidla bezesporu přispívají k vytváření pocitu bezpečí.

Dalším druhem hry je spontánní hra. Je to pro děti přirozená činnost, je to také jedna z metod, kterou máme v našem ŠVP PV označenou jako jednu z nejdůležitějších. Spolu s kooperativní komunikací, prožitkovým učením a sociálním učením tvoří soubor metod, na které bychom neměli ve výchovně vzdělávací činnosti u dětí zapomínat.

Osobnost učitelky se ukrývá v každé metodě mravní výchovy. Protože učitelka je ten kdo předává dětem hodnoty, učí je, jak se mají chovat. Svým chováním a jednáním je dětem vzorem a na to by měla stále myslet.

4.4 Závěr výzkumu

Cílem práce bylo analyzovat ŠVP PV v mateřské škole Jedovnice, zjistit zapracování principů a metod mravní výchovy v tomto dokumentu. Dále jsem si kladla za cíl ověřit dosažení autonomní morálky u dětí předškolního věku metodou řešení morálních situací. Třetím cílem bylo popsat a analyzovat vybrané metody mravní výchovy, které používám v praxi.

První otázka zněla: Jsou metody mravní výchovy dostatečně zapracovány do ŠVP PV v mateřské škole Jedovnice?

Metody mravní výchovy jsou podle výsledků analýzy velice dobře zapracovány do neformálního i do formálního kurikula ŠVP PV. Z analýzy dokumentu dále vyplývá, že nejvíce používanou metodou mravní výchovy je vzor učitelky, prožitkové učení, hra a sociální učení. Toto zjištění z části koresponduje s informací o důležitých metodách a formách práce, které jsou popsány v ŠVP PV, kde je v kapitole VI. uvedeno, že za důležité metody a formy práce je považováno prožitkové učení, hra, sociální učení a kooperativní komunikace. Rozdílem je metoda vzor učitelky, která v důležitých metodách dokumentu školy není uvedena.

Nad formální i neformálním kurikulem jsou dva integrující principy respekt k přirozeným lidským potřebám a rozvíjení komunikace a spolupráce.

Odborníci na předškolní vzdělávání uvádí, a já se k tomu názoru plně přikláním, že předpokladem pro rozvoj osobnosti dětí, je zajištění bezpečného prostředí, jistoty a stálosti, pravidel, řádu a teprve potom je možné dítě vzdělávat. Tento poznatek je zapracován do ŠVP PV mateřské školy Jedovnice jako jeden z integrujících principů. Jedná se o respekt k přirozeným lidským potřebám podle A. Maslowa. Druhým integrujícím principem je komunikace a spolupráce.

Kooperativní komunikace je uvedena jako důležitá metoda v ŠVP PV, a jak jsem již uvedla, jejími znaky je například projevovat empatii, používat zpětnou vazbu namísto trestů, pochval a odměn.

Domnívám se, že všechny tyto znaky se váží k osobnosti učitelky, k tomu, jakým způsobem má jednat, jak se má chovat, jak má přistupovat k výchovně vzdělávacímu procesu dětí, jak se má chovat k dětem samotným. Z toho tedy usuzuji, že i když metoda vzoru učitelky není přímo uvedena v důležitých metodách ŠVP PV, je zde přesto z části zapra-

cována.

V hodnocení zpracování metod mravní výchovy v ŠVP PV mateřské školy Jedovnice jsem vycházela ze dvou principů a dvanácti podmínek neformálního kurikula a z obsahu uvedených kompetencí a návrhu činností formálního kurikula. Při vyhodnocení důležitosti metod mravní výchovy jsem se snažila o objektivní přístup. Slabé místo vidím v tom, že výběr metod je velmi subjektivní. Každá učitelka se při výběru rozhoduje podle své osobnosti a konkrétní situace ve třídě.

Druhá otázka zněla: Dokáže dítě v předškolním období posoudit morální situace autonomně, tedy na základě vnitřního morálního vědomí?

Z rozhovorů vyplynulo, že všichni zúčastnění respondenti dosahují jisté míry autonomie morálního usuzování podle teorie J. Piageta.

Osm respondentů ve věku 5 – 6 let řešilo pět morálních situací zobrazených na dvojicích obrázků. Ke každému obrázku jsem si připravila dvě základní otázky: první se dotazovala, jak by situaci řešili oni sami a druhá otázka se vztahovala k motivu jejich řešení situace. Respondenti se rozhodovali na základě vlastní zkušenosti, inteligence a věku. Odpovědi respondentů na otázku „Jak?“ byly až na jeden případ podobné a ve 39 případech dosahovaly úrovně autonomní morálky.

Odpovědi respondentů na otázku „Proč?“ byly rozdílné a celkem 24 x dosahovaly úrovně autonomní morálky. Motiv konání byl tedy pro respondenty těžký stanovit celkem 16 x.

Nejtěžší situací k řešení byl druhý příběh, kdy respondenti měli říci, proč by pomohli/nepomohli chlapci vstát. Z osmi zúčastněných zde prokázal autonomní uvažování jeden respondent. Naopak nejjednodušší situací k řešení bylo rozhodnout, proč vyloučit/nevyloučit kamaráda ze hry. Zde všech osm respondentů prokázalo prvky autonomního usuzování.

Pouze jeden respondent dosahuje autonomní morální usuzování ve všech situacích u obou základních otázek.

Jak již uvádím, respondenti prokázali určitou míru autonomie morálního usuzování, nedosahují však autonomní morálky tak, jak ji popisuje J. Piaget.

ZÁVĚR

Pěstovat již v malých dětech morální hodnoty bezesporu patří do dnešní výchovy, ať tato výchova probíhá v rodině nebo v mateřské škole.

V teoretické části bakalářské práce charakterizuji předškolní období. Zabývám se socializací dítěte, rozlišuji vliv prostředí na výchovu v rodině a v mateřské škole. Popisuji morální vývoj, tak jak jej ve svých teoriích zpracovali J. Piaget a L. Kohlberg. Zdůrazňuji také, jak je povolání učitele zodpovědné, vyžaduje svědomitou práci a pedagogické nadšení. Správný učitel svým osobním příkladem přispívá u dětí k vytváření hodnot, které v průběhu jeho života přejdou ke správným životním postojům.

Důležitou součástí zpracování mé práce bylo studium odborné literatury a dokumentu ŠVP PV. Studium mělo pro mne význam v práci i v osobním životě. Utřídila jsem si svůj žebříček hodnot a zamyslela jsem se nad svou prací učitelky, zda je pro děti přínosem a moje osobnost tím správným morálním vzorem. Mám velice ráda svoji práci, při které vycházím z tradičních hodnot jako je poctivost, pravdomluvnost, čestnost, tolerantnost, láska k lidem a ochota naslouchat a pomoci.

Domnívám se, že čas, který věnujeme vytváření pravidel a morálních návyků u dětí, se nám dospělým v budoucnosti několikrát vrátí. Získané morální návyky bývají většinou trvalé. Pokud se od nich jedinec odkloní, nemá problém se k nim v pozdějším věku opět vrátit. Aneb, jak se říká „co s v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš.“ V tomto spatřuji přínos pro sociální pedagogiku. Děti získají návyk, udrží si jej a budou jej předávat dál. Podle mého názoru se jedná o předcházení patologickým jevům již v předškolním období.

Morální výchova je nedělitelnou součástí výchovy v mateřské škole. Moje tvrzení prokazuje výzkum této bakalářské práce, který potvrdil dostatečné zapracování metod mravní výchovy v ŠVP PV mateřské školy Jedovnice. Jedná se sice o interní dokument, který je ovšem zpracován podle modelového programu pro předškolní vzdělávání. Lze proto usuzovat, že i v ostatních mateřských školách, které pracují podle KPZ, jsou hodnoty morálky nedílnou součástí výchovy.

Součástí analýzy dokumentu ŠVP PV je popis a analýza metod mravní výchovy, které jsem získala dlouholetou praxí s dětmi předškolního věku, studiem odborné literatury a v neposlední řadě životní zkušeností. A právě v této části mé práce shledávám přínos

pro praxi začínajících učitelek a ostatních pedagogických pracovníků, kteří se zabývají výchovou dětí předškolního věku.

V praktické části jsem dále ověřovala, zda dokáže dítě v předškolním období posoudit morální situace autonomně, tedy na základě vnitřního morálního vědomí. Vycházela jsem ze známé teorie morálního vývoje J. Piageta. Prokázalo se, že všichni respondenti dosahují jisté míry autonomie morálního usuzování. Děti dokázaly projevit empatii, úctu, znají hodnotu kamarádství, odsoudily posmívání se mladším dětem, chtějí se rozdělit s jiným dítětem. Problém některým činí vyjádřit motiv svého jednání. Děti se rozhodovaly na základě vlastní zkušenosti, inteligence a věku. Úroveň zkušeností i inteligence byla rozdílná, věk byl u všech shodný 5 – 6 let. Jak již uvádím, respondenti prokázali určitou míru autonomie morálního usuzování, nedosahují však plně autonomní morálky podle bodů, které uvádím v podkapitole 4.2, a které popisují morální autonomní chování dle Jeana Piageta.

Na můj výzkum je možné navázat a dále jej obohatit zkoumáním jiného prostředí než školního, které bezesporu ovlivňuje utváření morálních vlastností dětí. Je to prostředí v rodině, které je prvotním místem výchovného působení a další významnou oblastí jsou nadstandardní aktivity, jinými slovy zájmové kroužky. Již v úvodu bakalářské práce se zmiňuji o roli a významu nadstandardních aktivit v dnešní době. Zde bych jen chtěla doplnit, že děti tráví v těchto aktivitách svůj volný čas. Otázkou je, zda se skutečně jedná o volný čas, nebo jen další formu organizované činnosti a jaký vliv to má na utváření osobnosti a morálních vlastností dětí.

Bakalářská práce může sloužit také jako teoretické východisko všem, kteří chtějí nabýt povědomí o morálce.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Metody citování literatury a strukturování bibliografických záznamů podle mezinárodních norem ISO 690 a ISO 690-2.

EYRE, L. *Jak naučit děti hodnotám / Linda a Richard Eyrovi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 160 s. ISBN 80-7178-360-9.

HAVLÍNOVÁ, M. et al. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole - rozšířený a aktualizovaný modelový program (dokument a metodika)*. 2. vyd. Praha : Portál, 2006. 224 s. ISBN 80-7367-061-5.

HAZUKOVÁ, H.; LIETAVCOVÁ, M.; ŠTEFÁNKOVÁ, H.; VÁCHOVÁ, A.; VÁŇOVÁ, H. *Rozvíjíme rozumové schopnosti dětí*. Praha : Raabe s.r.o., 2014. 168. s. ISBN 978-80-7496-169-4.

HAZUKOVÁ, H.; PEHELOVÁ, M.; RAUCHOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, E. *Objevujeme s dětmi kulturu a společnost*. Praha : Raabe s.r.o., 2014. 120. s. ISBN 978-80-7496-165-6.

HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*. Praha : Portál, 1997. 176 s. ISBN 80-7178-154-1.

HELUS, Z. *Vyznat se v dětech*. 2. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 216 s. 14-186-87.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

JERÁBKOVÁ, B. *Mateřská škola jako životní prostor I*. Brno : Masarykova univerzita, 1993. 232 s. ISBN 80-210-0830-X.

JŮZL, M. et. al. *Metody sociálně výchovné práce*. Brno : Institut mezioborových studií, 2012. 90 s. ISBN 978-80-87182-31-4.

KAPUCIÁNOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, E.; ŠTEFÁNKOVÁ, Z.; VÁCHOVÁ, A.; *Pomáháme dětem s orientací v dnešním světě*. Praha : Raabe, s. r. o., 2014. 112 s. ISBN 978-80-7496-164-9.

KAST – ZAHN, A. *Jak naučit děti pravidlům*. Brno : Computer Press, a. s., 2008. 184 s. ISBN 978-80-251-2042-2.

KAUFMANNOVÁ – HUBERTOVIÁ, G. *Děti potřebují rituály*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. 96 s. ISBN 80-7178-203-3.

KEŘKOVÁ, A.; PALATINOVÁ, A. *Mravní výchova v mateřské škole – dílčí metodická příručka k programu výchovné práce pro mateřské školy*. Praha : Naše vojsko, 1989.

KOLLÁRIKOVÁ, Z.; PUPALA, B. (eds). *Předškolní a primární pedagogika = Předškol - ská a elementárna pedagogika*. Praha : Portál, 2001. 456 s. ISBN 80-7178-585-7.

KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 56 s. 45-0029/6.

KOPŘIVA, P.; NOVÁČKOVÁ, J.; NEVOLOVÁ, D.; KOPŘIVOVÁ, T. *respektovat a být respektován*. Kroměříž : Spirála, 2008. 288 s. ISBN 978-80-904030-0-0.

KOŤÁTKOVÁ, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha : Grada Publishing, 2005. 184 s. ISBN 80-247-0852-3.

KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*. Brno : rektorát Masarykovy univerzity, 1990. 50 s. ISBN 80-210-0183-6.

LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie. 2., aktualizované vydání*. Praha : Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.

MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 2012. 144 s. ISBN 978-80-262-0202-8.

NEČEJEVOVÁ, V. G. a kol. *Mravní výchova dětí předškolního věku*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1976. 216 s. ISBN 14-545-76.

PFEFFER, S. *Rozvíjíme emoce dětí : praktická příručka pro mateřské školy*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 112 s. ISBN 80-7178-764-7.

PIAGET, J.; INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. 3. vyd. Praha : Portál, 2001. 143 s. ISBN 80-7178-608-X.

PRCHAL, J. *Vychováváme děti*. 2. vyd. Praha : nakladatelství ROH, 1976. 248 s. 505/21/865.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník / Průcha. Walterová, Mareš*. Praha : Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-252-1.

SEDLÁČKOVÁ, H.; SYSLOVÁ, Z.; ŠTĚPÁNKOVÁ, L. *Hodnocení výsledků předškolního vzdělávání*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012. 152. s. ISBN 978-80-7357-8848.

SMOLÍKOVÁ, K. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 2004*. Praha :

TAURIS, 48 s.

SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha : Raabe, s. r. o., 2007. 134 s. ISBN: 80-86307-39-5.

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Slovník dětského světa aneb Rozumíme si?*. Praha : Mladá fronta, 2006. 128 s. ISBN 80-204-1513-0.

ŠULOVÁ, L. Repetitorium vybraných poznatků vývojové psychologie. In MERTIN, V.; GILLERNOVÁ, I. (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha : Portál, 2010. 248 s. ISBN 978-80-7367-627-8.

ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. Vyd 2. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha : Portál, 2014. 384 s. ISBN 978-80-262-0644-6 (váz).

TYRLÍK, M. *Morální jednání*. Brno : Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně, 2004. 136 s. ISBN 80-210-3535-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha : Karolinum, 2010. 358 s. ISBN 978-80-246-0841-9.

MATEŘSKÁ ŠKOLA JEDOVNICE. *ŠVP PV – Putování časem*. 2013. Č.j. MŠ 108/2013 – ČŠ.

Asociace záchranného kruhu. *Desková hra – Osobní bezpečí*.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ŠVP PV Školní vzdělávací program předškolního vzdělávání.

RVP PV Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání.

KPZ Kurikulum podpory zdraví.

Tzv. Tak zvaný

TVP Třídní vzdělávací plán.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1

Výsledky výzkumu ověřování autonomní morálky u dětí metodou řešení morálních situací

SEZNAM PŘÍLOH

ŠVP PV

OBRÁZKY K MORÁLNÍM SITUACÍM

PŘEPIS ROZHOVORŮ

PŘÍLOHA P I: ŠVP PV

MATEŘSKÁ ŠKOLA JEDOVNICE, OKRES BLANSKO
se sídlem Havlíčkovo náměstí 224, 679 06 Jedovnice, IČ: 62072889

tel.: 516 442 124, mobil: 722686637, e-mail: msjedovnice@centrum.cz, internet: www.msjedovnice.cz

ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY JEDOVNICE ZPRACOVANÝ PODLE KURIKULA PODPORY ZDRAVÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

NÁZEV – “PUTOVÁNÍ ČASEM”

VYDALA ŘEDITELKA MATEŘSKÉ ŠKOLY JITKA KUČEROVÁ
AKTUALIZACE: K 01. 09. 2013

IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE:

Mateřská škola Jedovnice, okres Blansko se sídlem Havlíčkovo náměstí 224,
679 06 Jedovnice

tel.: 516 442 124, mobil: 722686637

e-mail: msjedovnice@centrum.cz

internet: www.msjedovnice.cz

číslo organizace: 1022

IČ: 62072889

ČÚ: 19-4772710297/0100

Zřizovatel: Městys Jedovnice, Havlíčkovo náměstí 71, 679 06 Jedovnice

Jméno ředitelky: Jitka Kučerová

Platnost dokumentu: od školního roku 2013/2014 do šk. r. 2015/2016

Zpracoval kolektiv pedagogických pracovníků MŠ Jedovnice podle modelového programu
“Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole“ (Portál 2006)

Na jeho zpracování se podílely: Dostálová Alena, Jachanová Alena, Klimešová Lucie,
Křivanová Monika, Kučerová Jitka, Pavlů Karla, Petrželová Jitka, Zouharová Dana

Projednáno na pedagogické poradě dne 12. 07. 2013

Č.j.: MŠ 108/2013-ČŠ

I. CHARAKTERISTIKA ŠKOLY

O NÁS

Jsme příspěvková organizace s právní subjektivitou.

Počet tříd: 4

Kapacita: třídy – 102 dětí, školní jídelna – 170 strážníků

Jedovnice patří do Moravského krasu, a tak přestože škola leží uprostřed městyse, žijeme v pěkném přírodním prostředí, které charakterizuje zejména rybník Olšovec a rybník Dymák s přilehlými lesy a krasovými oblastmi. Tohoto hojně využíváme k vycházkám do blízkého i vzdálenějšího okolí.

Areál mateřské školy tvoří dvě oddělené budovy, školní dvůr, kotelna a vlastní školní kuchyně. Obě budovy školy jsou jednopodlažní.

Součástí areálu mateřské školy je prostorná zahrada, kterou plně využíváme k pobytu venku, sezónním činnostem, pořádání akcí pro rodiče a děti. Je vybavena aktivními hracími prvky, které jsou vyrobeny z přírodního materiálu - akátového dřeva, ale především splňují bezpečnostní požadavky pro děti předškolního věku. Je zde malý svah, který v zimních měsících využíváme zejména k zimním sportům. Vydlážděný prostor je vhodný pro jízdu na koloběžkách, kolech či odrážedlech. Vedle stojí trampolína, která je dětmi velmi oblíbená. Součástí zahrady jsou ovocné stromy, různé keře i jehličnaté a listnaté dřeviny. To vše dohromady vytváří přírodní prostředí vhodné pro realizaci výchovně - vzdělávací činnosti zaměřené na zdravý životní styl a ochranu naší přírody.

Přímo v budově mateřské školy pracuje speciální pedagog – logoped, který zajišťuje individuální logopedickou péči.

Od roku 2008 působí při mateřské škole Klub rodičů, který vznikl, za účelem zlepšení činnosti v oblasti materiální, zájmové, hospodářské prostřednictvím finančních darů či osobních aktivit členů sdružení.

Více informací o naší mateřské škole naleznete na internetových stránkách www.msjedovnice.cz.

PERSONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ:

V mateřské škole pracuje 8 pedagogických pracovníků, 3 kuchařky, 2 uklízečky, 1 domovník a 1 účetní

Škola je po personální stránce plně zabezpečena.

Pedagogové se sebevzdělávají, ke svému dalšímu vzdělávání přistupují aktivně. Ředitelka podporuje profesionalizaci pracovního týmu, sleduje udržení a další růst profesních kompetencí všech pedagogů (včetně svojí osoby), vytváří podmínky pro jejich další systematické vzdělávání. Služby pedagogů jsou organizovány tak, aby při všech činnostech byla pro děti zajištěna optimální péče. Pedagogové mají pozitivní postoj ke zdravému životnímu stylu, ke zdraví a snaží se být dětem vzorem.

Jednají, chovají se a pracují v souladu se společenskými pravidly, pedagogickými a metodickými zásadami výchovy a vzdělávání předškolních dětí.

II. CHARAKTERISTIKA VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU PODPORA ZDRAVÍ V MATEŘSKÉ ŠKOLE

FILOZOFIE

Své nezastupitelné poslání ve výchově a vzdělávání dětí má rodina, ze které dítě pochází. Ze zkušeností víme, že sociální prostředí rodin se liší. Mnohdy není rodina schopna zajistit pestré a vyvážené množství podnětů k rovnoměrnému vývoji dítěte.

Zde nastupuje úloha mateřské školy, aby svým nezaujatým postojem vytvářela všem dětem podnětné prostředí, které maximálně přizpůsobuje vývojovým, fyziologickým, sociálním a emocionálním potřebám dětí předškolního věku. Usiluje tak o srovnání sociálních rozdílů v rodinách.

Naše mateřská škola, která pracuje podle modelového programu podpory zdraví, respektuje a uspokojuje obecné lidské potřeby dítěte a jejich individuální a vývojové podmíněné projevy.

Jsme si vědomy, že předškolní období je pro dítě nejvýznamnější etapou jeho života. Víme, že většinu toho, co v tomto věku prožije, je trvalé. Jeho rané zkušenosti se časem zhodnotí a najdou svá uplatnění.

Naším mottem se tedy stal název knihy od amerického spisovatele Roberta Fulghuma:

*“Všechno, co opravdu potřebuju znát, jsem se naučil
v mateřské školce.”*

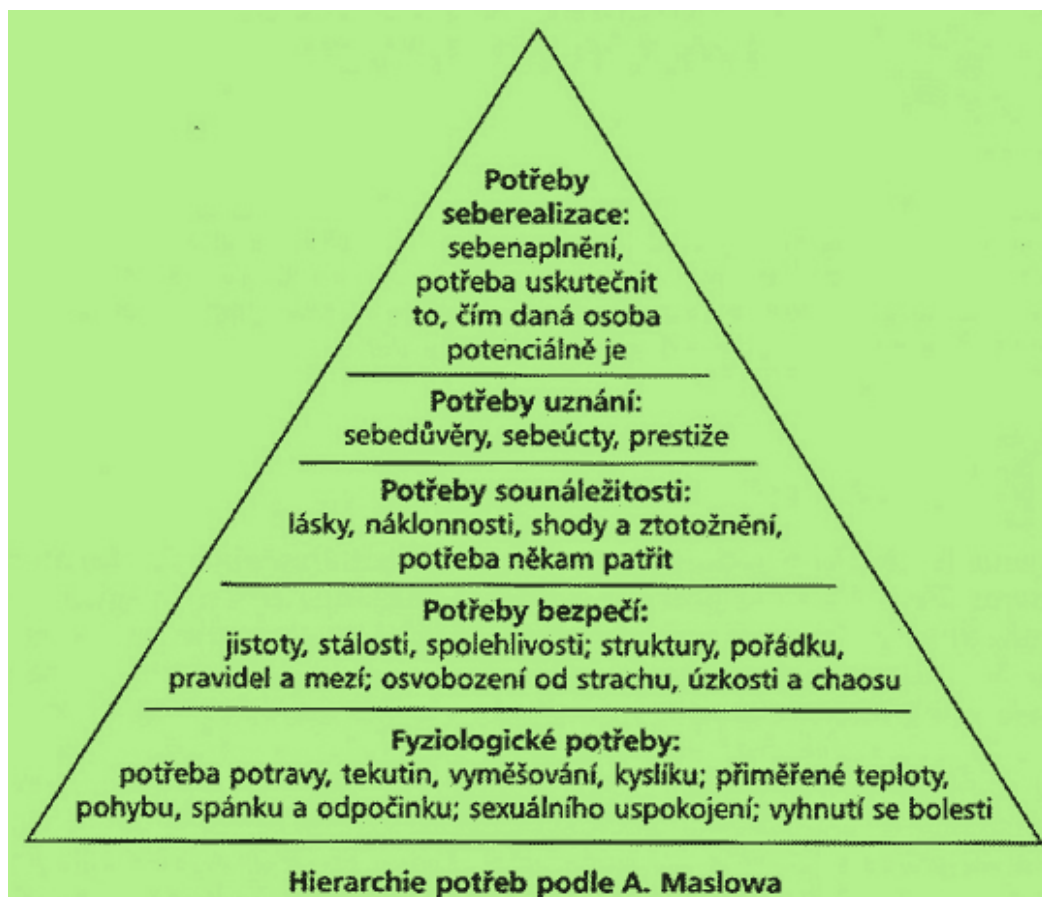
ZÁMĚR ŠKOLY

Naším záměrem je uspokojování přirozených potřeb dětí a rozvíjení jejich osobnosti po stránce citové, rozumové, tělesné a duševní. Cíleně vést děti k osvojování pravidel chování, životních hodnot, mezilidských vztahů a vytvářet, tak základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání.

Programem podpory zdraví se prolínají dva důležité vzájemně se doplňující principy:

- **Respekt k přirozeným lidským potřebám**

MODEL PŘIROZENÝCH LIDSKÝCH POTŘEB A. MASLOWA

Vycházíme z modelu Maslowovo třídění lidských potřeb, které se hodí na každého člověka v každém věku; je univerzální. Podle znázorněné hierarchie potřeb (na obr. směrem zdola nahoru) můžeme přistupovat jak k dítěti, tak k jeho rodičům nebo k učitelce mateřské školy, k příslušníku naší kultury stejně jako kultury afroamerické. Pro školu vyplývá velká odpovědnost - vytvořit podmínky nezbytné pro komplexní uspokojování potřeb všech zúčastněných, které se individuálně liší.

- **Rozvíjení komunikace a spolupráce**

Chceme, aby v naší mateřské škole vládlo příjemné prostředí, aby se stala místem, kde se děti i dospělí rádi setkávají, učí se vzájemné komunikaci a spolupráci, respektu a toleranci. Je třeba mít stanovená pravidla soužití a komunikovat o důvodech jejich dodržování tak, aby dítě chápalo jejich význam a později v životě se dokázalo uplatnit v kontextu společnosti a světa.

III. PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ – NEFORMÁLNÍ ČÁST

Jedná se o soubor všeho, co se ve škole odehrává, co působí mimo přímo plánované vzdělávání, a co spoluvytváří školu jako celek (prostředí pro výchovně-vzdělávací činnost, vztahy uvnitř školy a vztahy s dalšími partnery školy).

Kvalita těchto podmínek má zásadní význam pro naplnění cílů obsahu vzdělávání a ovlivňuje procesy a další činnosti v mateřské škole. Proto tyto podmínky dětem poskytujeme závazně a denně.

Řadíme sem všechny spontánní činnosti předškolního věku. Některé cíle a záměry nelze splnit jinak než tím, že si je dítě v daném ohledu přímo „zažije“.

1. Respekt k přirozeným lidským potřebám

Základní podmínkou pro vzdělávání dětí předškolního věku je naplňování jejich potřeb.

Požadavek uspokojovat většinu každodenních potřeb dítěte se přenáší z domova do prostoru mateřské školy. Základní fyziologické potřeby naplňujeme v souladu s hygienickými předpisy, dítě může kdykoliv použít toaletu a podle potřeby se napít. Snažíme se vytvořit pro dítě bezpečné a klidné prostředí, podpořit jeho seberealizaci, má možnost hrát si podle své nálady. Poskytnutím konkrétní zpětné vazby podporujeme zdravé sebevědomí dítěte.

Dlouhodobý cíl:

budeme respektovat potřebu odlišné doby spánku a respektovat individuální tempo dětí.

- *Vytvořit podmínky pro klidové činnosti dětí v prostoru třídy tak, aby nerušily spící kamarády*
- *Vytvořit dětem prostor a čas pro dokončení započaté činnosti*

2. Rozvíjení komunikace a spolupráce

Ke zdravému vývoji a ke zdravému životu člověk potřebuje komunikovat. Proto vytváříme podmínky pro komunikaci mezi dospělým a dítětem a také mezi dětmi navzájem. Podporujeme rozvoj řečových schopností, vedeme děti k umění vést dialog. Učíme děti schopnosti porozumět, jednat společně s ostatními a samostatně se rozhodovat. Vytváříme prostor pro řešení konfliktů formou komunikace v mezích dohodnutých pravidel.

Dlouhodobý cíl:

budeme se snažit o to, aby děti vykaly dospělému, dbaly na hygienu hlasu, nepřekřikovaly se, aby se s žádostí o pomoc obracely k dospělému nebo starším dětem.

- *Opravovat děti při kontaktu s dospělým (vykání, oslovení)*
- *Uplatňovat nonverbální komunikaci, využívat zvukové signály a být řečovým vzorem při hygieně hlasu*
- *Při praktických činnostech (sebeobsluha) vést děti k žádosti o pomoc staršího kamaráda*

3. Učitelka podporující zdraví

Životní styl a chování, které podporuje zdraví je vytvořen již v předškolním věku. Naši snahou je vytvořit takové prostředí, ve kterém se budou cítit děti, rodiče, ale i ostatní zaměstnanci příjemně. Máme pozitivní postoj ke zdravému životnímu stylu a ke zdraví.

Snažíme se být dětem v tomto vzoru. Zajišťujeme dětem hygienické, bezpečné a zdravé prostředí.

Dlouhodobý cíl:

budeme se snažit být dítěti partnerem, který je přijímá nepodmíněně, vede je k poznání, nepředkládá hotové informace. Budeme si opatřovat od rodičů zpětnou vazbu o kvalitě své práce, denně provádět pozorování dětí písemnou formou záznamu, budeme dítěti pozitivním vzorem zdravého životního stylu

- *Ke konci roku si opatřovat zpětnou vazbu pomocí dotazníků pro rodiče*
- *Pozorovat děti zejména při hře a v režimových momentech dne, pozorování písemně zaznamenat*
- *Svým zdravím podporujícím chováním poskytovat dětem i rodičům vzorce napodobování*

4. Věkově smíšené třídy

Přirozeným sociálním prostředím dítěte jsou věkově smíšené třídy, které mu umožňují různé činnosti. V různých situacích má dítě možnost domlouvat se a dorozumívat se se svými kamarády. Děti zde mají přirozené prostředí pro socializaci, získávají základ pravidel soužití pro další život. Formují se **základy** společensky významných postojů a schopností jako je souhra, soucit, součinnost, soucítění, spolupráce, solidarita, vzájemnost, které se mnohdy projeví až v dospělém věku. Při rozdělování dětí do tříd přihlížíme k pohlavnímu i věkovému rovnoměrnému rozložení, ale také k přání rodičů a dětí, týkajícího se zařazení sourozenců nebo kamarádů do jedné třídy. Děti také obvykle docházejí do téže třídy po celou dobu docházky do mateřské školy. Na děti klademe nároky, přiměřené jejich věku a předpokladům.

Dlouhodobý cíl:

budeme diferencovat nároky na dítě dle jeho mentálního, ne kalendářního, věku, budeme systematicky vytvářet podmínky pro rozvoj každého dítěte s využitím možností, které dávají věkově smíšené třídy (děti se učí od dětí), dítě bude mít možnost navštěvovat jednu třídu po dobu docházky do MŠ

- *Na základě diagnostiky pracovat s dětmi*
- *Vytvářet prostor pro předávání zkušeností mezi dětmi navzájem*

5. Rytmický řád života a dne

Mateřská škola má za úkol zabezpečit rytmičtý a pravidelný řád dne, který dokáže uspokojit individuální a vývojové potřeby dětí a přispět k pozitivní atmosféře třídy. Tuto pravidelnost zajišťujeme rozdělením dne, kde je jak možnost odpočinku, tak fyzické aktivity s dostatkem příjmu tekutin a přiměřených intervalů mezi jídly. Ve třídách jsou vytvořeny pravidelné rituály. Rodiče mohou využít adaptační režim se svým dítětem.

Dlouhodobý cíl:

dodržovat uspořádání a pravidelnost denního rytmu a řádu, v případě potřeby přizpůsobit činnosti aktuální situaci.

- *Prizpůsobit činnosti aktuálnímu stavu (počasí, roční doba, aj.)*
- *Řešit výdej oběda v I. budově dle aktuálního počtu dětí*

6. Tělesná pohoda a volný pohyb

Mateřská škola podporující zdraví posiluje organismus a zlepšuje pohybové dovednosti dětí především pestrou nabídkou pohybových aktivit a dostatkem volného pohybu, což je pro zdraví velmi důležité.

Zabezpečujeme během celého dne spontánní pohybové aktivity dětí jak ve třídě, tak při každodenních vycházkách a pobytu na školní zahradě. K zlepšení pohybových dovedností přispívá možnost cvičení v tělocvičně, kterou mateřská škola disponuje.

Dlouhodobý cíl: dbát na bezpečný pohyb dětí ve třídě, škole, venku, neodcházet ze třídy bez domluvy s paní učitelkou, zaměřit se na správné držení těla, psychomotorická, relaxační, dechová cvičení a otužování vzduchem

- *Zajistit zahradu novými hygienickými a bezpečnostně nezávadnými herními prvky*
- *Především u mladších dětí dbát na vytvoření stereotypu domluvy s učitelkou před odchodem ze třídy (příklad starších dětí)*
- *Zařazovat po rušných činnostech relaxační a dechová cvičení*
- *Systematicky zařazovat psychomotorické činnosti a jógové cviky*
- *Zajistit optimální teplotu ve třídě a dle potřeby větrat častěji v kratších časových úsecích*

7. Zdravá výživa

Jsme si vědomi, že zdravá výživa člověka je něco víc než pouhá potrava. Vytváří subjektivní pocit pohody a podílí se na stavu současného i budoucího zdraví. Je základním předpokladem pro zdravý tělesný a duševní vývoj. V naší mateřské škole se snažíme u dětí vytvořit správné stravovací návyky, nabízet a motivovat děti, aby ochutnávaly jídlo, které neznají nebo je nemají rády, ale je pro ně zdravé. Děti si mohou říkat o velikost porce, na jídlo mají dostatek času. Po celý den jsou k dispozici termosy s nápoji.

Dlouhodobý cíl: dodržovat pitný režim, učitelka je v pitném režimu příkladem dětem, říkat si o velikost porce, přídavek, nabízet a motivovat děti, aby ochutnávaly jídlo, které neznají nebo je nemají rády, ale je pro ně zdravé

- *Při pobytu venku upřednostňovat pitnou vodu před sladkými nápoji z domova*
- *Vést děti k samostatné komunikaci při vydávání obědů – domluva o velikosti porce*
- *V odpoledních hodinách v I. budově mít ve třídě k dispozici pitnou vodu*
- *Při každém jídle dítě alespoň ochutná připravenou stravu*

8. Spontánní hra

Hra je pro děti předškolního věku hlavní činností a tím je v jeho rozvoji nezastupitelná. V prostorách tříd máme vytvořeny herní koutky. Ve třídě Kapříků a Hastrmánků, kde herna slouží zároveň i jako ložnice, jsou některé hrací koutky dočasně vytvořeny přenosnými

paravány. Hračky jsou dětem volně přístupné. V každé třídě je vytvořen koutek pro výtvarné a pracovní činnosti.

Dlouhodobý cíl: ponechat dětem dostatek času a prostoru pro hru, využívat hru k pozorování dítěte (diagnostika)

- *Vytvořit ve třídě prostor pro ponechání rozehrané hry, stavby, výtvořů aj.*
- *Cíleně pozorovat děti při hře*

9. Podnětné věcné prostředí

Kvalita věcného prostředí MŠ má vliv na pohodu, chování a prožívání všech, jichž se týká. Prostředí v naší škole se snažíme organizovat tak, aby bylo vnímáno jako zabydlené, útulné a harmonické.

Jednotlivé třídy mají odpovídající vybavení (nový nábytek ve třídách Žabiček a Kapříků, upravený nábytek ve třídách Kačenky a Hastrmánci), aby měly děti samostatný přístup ke všem hračkám. Třídy jsou rozděleny do herních koutků. Sedací nábytek má nastavitelnou výšku. Zahrada je částečně vybavena novými bezpečnými hracími prvky pro děti.

Dlouhodobý cíl: zajišťovat vyhovující, estetické a hygienické věcné prostředí pro všechny děti a zaměstnance MŠ, které je bude významně pozitivně ovlivňovat, a budou se v něm cítit dobře

- *Upravit školní zahradu, dle projektu zahrada v přírodním stylu*
- *Rozšířit prostor třídy Žabek probouráním stěny ze třídy do ložnice*
- *Provést celkovou rekonstrukci umývárny a WC ve třídách Žabek a Kačenek*
- *Zkvalitnit světelné podmínky – nová elektroinstalace v I. budově MŠ*
- *Nákup nových stolečků a židlí do jídelny*
- *Nákup nových lehátek do I. budovy*

10. Bezpečné sociální prostředí

Sociální klima v naší mateřské škole se vytváří na základě vzájemné spolupráce, komunikace a empatie. V mateřské škole vládne dobrá spolupráce mezi zaměstnanci navzájem, mezi zaměstnanci a vedením, stejně tak mezi naší školou a provozovatelem mateřské školy. V dětském kolektivu máme ve všech třídách vytvořena společně dohodnutá pravidla chování, pomocí kterých řešíme vzniklé problémy. Respektujeme individuální zvláštnosti dětí. Rodiče mají možnost, kdykoliv vstoupit do jednotlivých tříd a setrvat tam se svými dětmi.

Dlouhodobý cíl: zbavovat děti ostychu z činnosti a obav z chyb, místo pochval a trestů poskytnout dětem věcnou zpětnou vazbu o jejich chování a činnostech, spolu s dítětem hledat řešení tak, aby pocítilo a uvědomilo si následky svého chování a společně si stanovit pravidla, přijmout je a dodržovat

- *Plnění úkolů předkládat dětem dopředu formou domluvených grafických znaků*
- *Využívat v diskusních a komunitních kruzích formu hodnocení a sebehodnocení*

- *Používat konkrétní slovní ohodnocení, vyhýbat se zavedeným slovním frázím*
- *Využívat pravidla k uvědomění si následků svého chování*
- *Při tvorbě pravidel budeme vycházet z aktuální situace a problému. Snažit se pravidla společně přijmout a při jejich dodržování uplatňovat zpětnou vazbu*

11. Participativní a týmové řízení

Naše mateřská škola se snaží o vytvoření sociálně zdravého prostředí. Je to proces dlouhodobý a na jeho realizaci se spoluúčastní všichni ti, kteří život školy ovlivňují.

Snažíme se o vytvoření takového prostoru, který umožňuje tvořivost a samostatnost při rozhodování i realizaci svých nápadů každému spolupracovníkovi a poskytuje mu pocit respektu, důvěry a bezpečí.

V kolektivu pracovníků mateřské školy jsme si navzájem rovnocennými partnery. Snažíme se konstruktivně spolupracovat a různou měrou se podílíme na řešení společných úkolů. Život školy bereme jako důležitou součást svého života.

Dlouhodobý cíl: vytvořit tým zaměstnanců, který aktivně a spolehlivě plní úkoly a dokáže vzájemně spolupracovat

- *Více zapojovat provozní zaměstnance do akcí MŠ*
- *Vzdělávat se a využívat své poznatky v praxi*

12. Partnerské vztahy s rodiči

Rodinnou výchovu chápeme jako základ, na kterém dál škola staví a rodiče vnímáme jako naše partnery.

Vztahy mateřské školy k rodičům podmiňují úspěšnost výchovně-vzdělávací práce. Snažíme se pěstovat si vztahy s rodinami dětí na principech vzájemné tolerance, otevřené komunikaci a vstřícnosti. Pracujeme na rozvoji vzájemných vztahů s rodiči a zvyšování podílu rodičů na životě školy. Organizujeme rodičovská setkání, akce určené pro rodiny dětí, osvětovou činnost, rodiče mají možnost konzultace svých názorů o svém dítěti (konzultační hodiny) a každoročně si od rodičů zajišťujeme zpětnou vazbu formou dotazníku.

Dlouhodobý cíl: spolupracovat s rodiči a využívat jejich znalostí a profesních dovedností, které mohou dětem rozšířit poznatky z různých oblastí; nabízet rodičům odbornou literaturu o výchově; získávat informace vstupním dotazníkem, osobním pohovorem

- *Zvát do MŠ rodiče, jejichž profese souvisí s probíraným tématem nebo je pro děti atraktivní*
- *Průběžně doplňovat nabídku odborné literatury pro rodiče*
- *Zajistit vyplněné vstupní dotazníky od rodičů před nástupem dítěte do MŠ, tak aby mohla paní učitelka k dítěti individuálně přistupovat*
- *V průběhu roku pořádat konzultační hodiny pro rodiče*
- *Spolupracovat s rodiči při organizování prodeje na vánočním jarmarku*

13. Splupráce MŠ a ZŠ

Naším cílem je vytvářet co možná nejlepší podmínky pro nestresující, plynulý přechod dětí z Mateřské školy do 1. ročníku Základní školy, bez adaptačních potíží. Spolupráce začíná dobrou informovaností o dětech mezi mateřskou školou, rodiči a základní školou.

Dlouhodobý cíl: usilovat o spolupráci se ZŠ a zajisti tak podmínky pro nestresující plynulý přechod dětí z MŠ do 1. ročníku ZŠ

- *Ve spolupráci s učitelkami ze ZŠ organizovat edukačně-stimulační skupinky*
- *S dětmi předškolního věku uskutečnit návštěvu v 1. třídě ZŠ tak, aby předškoláci poznali prostředí ZŠ a věděli, jak probíhá vyučovací hodina*
- *Uskutečnit vzájemné předání dárků mezi předškoláky a dětmi z 1. třídy ZŠ*
- *Organizovat pro rodiče dětí předškolního věku besedu s odborníkem na téma „ Školní zralost, školní úspěšnost “ a besedu se zástupci ZŠ*
- *Předat rodičům informace o zápisu do ZŠ*

14. Začlenění MŠ do života obce

Naše mateřská škola je součástí městyse. Svými aktivitami se podílí na jeho životě a rozvoji. Kvalita vztahů uvnitř školy i vztahů s rodiči se odráží na celkovém sociálním klima obce. Respektujeme městys jako zřizovatele a spolupracujeme s ním. Posilujeme kulturní a společenské tradice v obci. Uplatňujeme otevřenou a vstřícnou komunikaci při zajišťování plynulého chodu školy a řešení různých situací, či případných problémů. O naší práci s dětmi informujeme veřejnost.

Dlouhodobý cíl: seznamovat děti s historií obce, pověstmi, zajímavými obyvateli, významnými místy a pamětihodnostmi městyse

- *Spolupracovat na základě aktuálně probíraného tématu s dětmi, s významnými obyvateli z obce*
- *Účastnit se na významných událostech obce*
- *Seznamovat zástupce obce s dokumentací školy*
- *Informovat veřejnost o dění v MŠ prostřednictvím videožurnálu, textžurnálu a vydáváním článků v místním zpravodaji*
- *Vést neformální dokumentaci a fotodokumentaci života školy, kroniku školy a vytvářet vlastní kalendář*
- *Navštěvovat místní spoluobčany v DPS a navázat s nimi spolupráci při pořádání akcí školy.*

IV. VZDĚLÁVACÍ OBSAH – FORMÁLNÍ ČÁST

Motto: „Všechno, co opravdu potřebuju znát, jsem se naučil v mateřské škole“

(R. Fulghum)

Formální kurikulum je systematické a promyšlené plánování činností, které učitelka připravuje pro rozvoj jednotlivých dětí na základě jejich dobrého poznání.

Všechna témata školního vzdělávacího programu jsou vzájemně propojena a uspořádaná do pěti integrovaných celků. Jejich průběžné naplňování směřuje k dosahování dílčích cílů, které jsou základem pro postupné budování **kompetencí klíčových**.

Podtéma: „Poznáváme sami sebe“

Obsah:

Čas událostí a činností spojených s uvědomováním a prožíváním své identity a osobních rolí, které dítě prožívá a se kterými se setkává nebo může setkávat v budoucnu.

Podtéma zahrnuje následující sdružené ukazatele dosaženého vzdělání a k nim přiřazené kompetence:

Všímá si problémů ve svém okolí, hledá a navrhuje jejich řešení. Řeší problémy v mezích pravidel. Pokud si neví rady, požádá o pomoc

3/2 Ví, že když řešení problémů přesahuje jeho síly, má se obrátit o pomoc na osobu ze svého nejbližšího okolí.

3/5 K problémům přistupuje aktivně, organizuje své činnosti, nečeká, že jeho problémy bude řešit někdo jiný.

3/6 Řeší jednoduché problémy, má představu o tom, že většinu problémů může řešit více způsoby.

5/8 Dovede požádat o pomoc, když je v nouzi.

Dává najevo společensky přijatelným způsobem svoje city. Pojmenovává pocity svoje i druhých. Raduje se s druhými, utěšuje je

5/2 Snaží se ovládat intenzitu emocí, které by škodily jemu nebo okolí.

5/4 Chápe, že lidé mají různé pocity, emoce a city, dovede je rozpoznávat a pojmenovat.

Provádí činnosti na úrovni odpovídající školní zralosti

3/3 Rozvíjí své poznávací funkce a dovednosti.

3/4 Umí se citově vyrovnat s novými situacemi v rámci běžného života dítěte svého věku.

3/7 Nemá obavu ze změny, přijímá ji jako běžnou součást života.

4/5 Dovede vyvinout úsilí, pokud chápe smysl své činnosti, vytrvá u ní, dokončuje ji.

5/9 Dovede zvládnout jednoduché zátěže a překážky.

Příklady tematických částí

KDE JSEM SE TU VZAL

-budeme si povídat o tom, jak jsme přišli na svět

-prohlédneme si rodinné fotografie

-budeme poznávat různá stádia lidského života

-budeme využívat encyklopedie a obrázkové knihy s danou tematikou

-budeme mapovat lidské tělo

BUDU ŠKOLÁKEM

-budeme se připravovat na roli školáka

-budeme se připravovat na zápis do ZŠ

-navštívíme prostory ZŠ

-zahrajeme si na školu

- naučíme se básničky a písničky, pokusíme se převyprávět krátké příběhy
- budeme trénovat cvičení na nářadí

JAK SE CÍTÍM, JAK SE CÍTÍŠ

- budeme si opakovat způsob řešení konfliktů pomocí pravidel
- budeme se snažit dokončit společně započatou práci, pomáhat si
- budeme si všimnout, zda vše kolem nás je v pořádku, pokud ne, snažit se o nápravu
- zjistíme, čím uděláme radost kamarádům
- budeme si uvědomovat, co se nám daří a co už umíme
- společně si vyzdobíme školku
- budeme rytmizovat a pohybem vyjadřovat tempo hudby

CO VÍME O SVĚTĚ KOLEM NÁS

- budeme se seznamovat s dny v týdnu, měsíci v roce, s ročním obdobím
- budeme pozorovat okolí a povídat si o tom, co nás zaujalo
- budeme rozlišovat předměty podle jejich vlastností
- zaměříme se na prostorovou orientaci
- budeme provádět experimenty, jednoduché pokusy a využívat různé materiály

HLEDÁME KOUZLA KOLEM SEBE

- vytvoříme si vánoční atmosféru ve třídě
- budeme poslouchat a zpívat koledy
- budeme naslouchat vánočním příběhům
- budeme si všimnout změn a událostí spojených s vánoční dobou
- zkusíme vyjádřit své touhy a přání
- připravíme dárky pro své blízké
- navštívíme divadelní představení

Podtéma: „Rosteme a žijeme zdravě“

Obsah:

Čas her, činností a událostí, které jsou spojené s vytvářením zdravého životního stylu, pečováním o tělesnou i duševní pohodu a osvojením zdravých životních návyků.

Podtéma zahrnuje následující sdružené ukazatele dosaženého vzdělání a k nim přiřazené kompetence:

Zajímá se o věci související se zdravím. Popisuje, jak se chovat při úrazu a onemocnění. Při hrách a dalších činnostech využívá zkušenosti s ošetřováním. Přijímá následky svého i nesprávného chování.

1/2 Vnímá, že člověk může mít potíže se zdravím tělesným, ale také duševním a že tyto potíže spolu mohou souviset.

2/1 Vnímá, že všechno na světě má vztah ke zdraví, buď ho podporuje, nebo poškozuje.

2/4 Chápe, že když je člověk nemocný (krátkodobě, dlouhodobě, akutně, chronicky), nemůže dělat řadu věcí, které dělá rád a které patří k jeho životu.

4/4 V běžných životních situacích předvídá následky a přijímá konkrétní důsledky svých činů, svého chování.

Označuje činnosti, které poškozují zdraví, a látky poškozující zdraví (alkohol, cigarety, drogy). Dokáže říct ne

1/6 Má vytvořenou představu o pojmu závislost a o věcech, které ničí zdraví a zkracují život člověka (cigarety, alkohol, drogy, hry na automatech).

Vyhledává a neodmítá činnosti spojené s pohybem. Odpočívá, kdýž je unavené

1/3 Rozumí tomu, že způsob, jakým se člověk chová a žije, má špatný nebo dobrý vliv na jeho zdraví.

5/3 Chápe, že tělesná aktivita, zdravá výživa, spánek a odpočinek přispívají k dobré náladě a spokojenosti.

Pojmenovává části těla a jejich funkci, své pohlaví, svoje vlastnosti. Používá smysly, vyjadřuje svoje potřeby

1/1 Má základní poznatky o lidském těle a jeho hlavních funkcích.

4/2 Dovede označit svoje potřeby (tělesné, psychické, sociální, etické) a přizpůsobit jim své chování.

5/1 Poznáváním sebe sama vytváří pravdivý obraz o sobě, své identitě, vlastnostech (temperament), sklonech a schopnostech.

Neodmítá jídla zdravé výživy, dodržuje pitný režim

2/3 Chápe, že zdraví není samozřejmost a musí je chránit.

2/6 Má vytvořenou představu o zdravé životosprávě.

Příklady tematických částí:

POZNÁVÁME SVOJE TĚLO

- budeme zjišťovat funkce orgánů v našem těle a povídat si jak je chránit před poškozením
- budeme se učit správně pojmenovávat části těla
- seznámíme se s maketou lidského těla
- budeme si povídat o tom, co je pro nás příjemné, i o tom, co nás trápí na těle i na duši.

CO VIDÍME, SLYŠÍME.....

- budeme pracovat s encyklopediemi
- budeme poznávat správné názvy a vlastnosti našich smyslů a vnímat jimi svět kolem nás
- budeme hrát hry na posílení smyslového vnímání

CO NÁM POMÁHÁ BÝT ZDRAVÍ

- připomeneme si zásady zdravé výživy
- budeme si vyprávět o zkušenostech s úrazem a nemocí
- budeme využívat relaxační a dechová cvičení
- společně se budeme snažit vytvářet příjemné a harmonické prostředí

CHCEME ŽÍT ZDRAVĚ

- budeme poznávat léčivou moc bylinek
- budeme rozlišovat potraviny, na ty které zdraví prospívají a na ty, které jsou zdraví neprospěšné
- připomeneme si co je pro naše zdraví důležité (pití, pohyb, pobyt v přírodě, dobré vztahy, pohoda)
- pokusíme se připravit z potravin zdravé výživy jednoduché pokrmy
- budeme si upevňovat správný úchop tužky a správné a bezpečné zacházení s nůžkami

SPORTUJEME, NA BACILY VYZRAJEME

- budeme sportovat na zahradě
- budeme hrát pohybové a taneční hry
- budeme si stavět překážkové dráhy
- budeme si uvědomovat a protahovat jednotlivé části těla, jeho správné držení
- budeme využívat prostorů tělocvičny
- budeme se otužovat vzduchem, vodou a sluncem

SETKÁVÁME SE PO PRÁZDNINÁCH

- budeme upevňovat hygienické a společenské návyky
- budeme si vytvářet pravidla chování ve skupině
- budeme pozorovat proměny přírody v čase
- budeme si povídat o tom, co jsme prožili a co nás čeká
- budeme procvičovat ruce, učit se správně držet tužku, vyrábět a vystříhovat
- budeme hospodárně zacházet s materiály a učit se šetrně zacházet s věcmi, které používáme

Neodmítá jídla zdravé výživy, dodržuje pitný režim

- 2/3 Chápe, že zdraví není samozřejmost a musí je chránit.
 2/6 Má vytvořenou představu o zdravé životosprávě.

Příklady tematických částí:

POZNÁVÁME SVOJE TĚLO

- budeme zjišťovat funkce orgánů v našem těle a povídat si jak je chránit před poškozením
- budeme se učit správně pojmenovávat části těla
- seznámíme se s maketou lidského těla
- budeme si povídat o tom, co je pro nás příjemné, i o tom, co nás trápí na těle i na duši.

CO VIDÍME, SLYŠÍME.....

- budeme pracovat s encyklopediemi
- budeme poznávat správné názvy a vlastnosti našich smyslů a vnímat jimi svět kolem nás
- budeme hrát hry na posílení smyslového vnímání

CO NÁM POMÁHÁ BÝT ZDRAVÍ

- připomeneme si zásady zdravé výživy
- budeme si vyprávět o zkušenostech s úrazem a nemocí
- budeme využívat relaxační a dechová cvičení
- společně se budeme snažit vytvářet příjemné a harmonické prostředí

CHCEME ŽÍT ZDRAVĚ

- budeme poznávat léčivou moc bylinek
- budeme rozlišovat potraviny, na ty které zdraví prospívají a na ty, které jsou zdraví neprospěšné
- připomeneme si co je pro naše zdraví důležité (pití, pohyb, pobyt v přírodě, dobré vztahy, pohoda)
- pokúsíme se připravit z potravin zdravé výživy jednoduché pokrmy
- budeme si upevňovat správný úchop tužky a správné a bezpečné zacházení s nůžkami

SPORTUJEME, NA BACILY VYZRAJEME

- budeme sportovat na zahradě
- budeme hrát pohybové a taneční hry
- budeme si stavět překážkové dráhy
- budeme si uvědomovat a protahovat jednotlivé části těla, jeho správné držení
- budeme využívat prostorů tělocvičny
- budeme se otužovat vzduchem, vodou a sluncem

SETKÁVÁME SE PO PRÁZDNINÁCH

- budeme upevňovat hygienické a společenské návyky
- budeme si vytvářet pravidla chování ve skupině
- budeme pozorovat proměny přírody v čase
- budeme si povídat o tom, co jsme prožili a co nás čeká
- budeme procvičovat ruce, učit se správně držet tužku, vyrábět a vystříhovat
- budeme hospodárně zacházet s materiály a učit se šetrně zacházet s věcmi, které používáme

Podtéma: „Objevujeme a zkoumáme“

Obsah:

Čas událostí a činností spojené s objevováním světa, zkoumáním živé a neživé přírody, jejich změn, zákonitostí a souvislostí.

Podtéma zahrnuje následující sdružené ukazatele dosaženého vzdělání a k nim přiřazené kompetence:

Rozlišuje, co přírodě prospívá a co jí škodí. Chová se k ní ohleduplně, chrání ji a nepoškozuje

- 1/4 Rozlišuje lidské aktivity na ty, které mohou zdraví člověka, přírody podporovat, a ty, které mohou zdraví poškodit.
- 2/2 Rozlišuje dobro a zlo a dovede obě etické kategorie vidět i ve vztahu ke zdraví.
- 2/5 Podporuje konkrétními činnostmi vlastní zdraví i zdraví ostatních, přírody.
- 7/7 Prožívá vztah k přírodě, sounáležitost s přírodou neživou i živou.
- 7/8 Ochraňuje přírodu, cítí k ní odpovědnost a úmyslně ji nepoškozuje.

Pojmenovává vlastnosti živé a neživé přírody, její vývoj. Zkoumá vzájemné vazby mezi přírodním a společenským prostředím. Ptá se na to, čemu nerozumí

- 1/5 Má zájem pochopit jevy kolem sebe v jejich souvislostech, dovede se ptát.
- 7/6 Má zájem pochopit jevy kolem sebe, ptá se.

Příklady tematických částí

VNÍMÁME KRÁSU KOLEM SEBE

- budeme pozorovat přírodu v průběhu roku
- budeme si všímat rozmanitosti přírody (barvy, tvary aj.)
- z přírodnin budeme vytvářet dvou - i trojrozměrné výtvary
- budeme se učit chovat šetrně k přírodě a dodržovat pravidla chování v přírodě
- pokúsíme se třídít různé druhy odpadu ve třídě a zdůvodníme si proč
- budeme si všímat, co přírodě prospívá a co přírodě škodí

TĚŠÍME SE NA ČAS POHÁDEK A PŘEKVAPENÍ

- budeme poznávat, jak lidé žili dříve
- společně s rodiči budeme připravovat vánoční jarmark
- budeme se seznamovat se zlatým fondem dětské literatury
- budeme dětem předávat tradiční morální hodnoty
- připravíme oslavu vánočních svátků
- budeme dramatizovat známé pohádkové příběhy
- připomeneme si pověsti a legendy adventního a vánočního času
- dárkem a koledou potěšíme naše spoluobčany v DPS
- budeme se snažit chovat k sobě vstřícně, pomáhat si a spolupracovat

ZKOUMÁME A VYUŽÍVÁME DARY PŘÍRODY

- podnikneme vycházky do různých přírodních ekosystémů
- budeme sbírat přírodniny, zkoumat je, tvořit z nich a využívat je ke hře
- nové informace budeme vyhledávat v atlasech a encyklopediích
- budeme využívat dětskou lupu, mikroskop
- budeme rozeznávat ovoce od zeleniny
- blíže budeme poznávat některé ekosystémy

VÍTÁME ČÁPA

- připomeneme si jarní lidové zvyky
- budeme experimentovat se semeny a rostlinami
- společně s rodiči přivítáme jaro (pálení čarodějnic, velikonoční dílny, staročeské hry)
- budeme se zabývat způsobem života domácích zvířat a jejich mláďat
- budeme pozorovat chování čápa na našem komíně
- budeme se snažit pomáhat tam, kde je třeba (přírodě, rodičům, kamarádům)

CESTUJEME DO MINULOSTI

- budeme se seznamovat se způsobem života v dřívějších dobách (pravěk, starověk, středověk)
- postavíme si historické stavby z různých materiálů
- uspořádáme sportovní dopoledne v duchu rytířských tradic
- budeme využívat pohádky a příběhy, hrát námětové hry

Podtéma: „Spolu nás to baví“

Obsah:

Čas her, událostí a činností, které jsou spojené s řešením vzniklých situací, s respektováním a vnímáním druhého člověka, komunikací a spoluprací s ním.

Podtéma zahrnuje následující sdružené ukazatele dosaženého vzdělání a k nim přiřazené kompetence:

Navazuje kontakty, dodržuje pravidla společenského chování, upozorňuje na jejich porušování

6/1 Má vytvořené základní návyky společenského chování.

Sděluje své zážitky, aktivně naslouchá, vyjadřuje svůj názor, domlouvá se s ostatními, neprosazuje se na úkor druhých

4/6 Umí vyjádřit, co se mu líbí, co ne, vysvětlit proč.

5/5 Dovede sdělovat události a příhody, které se mu staly.

5/6 Komunikuje, dokáže se dohodnout i v případě problémové situace.

6/2 Je ochotno vysvětlovat svůj názor i naslouchat druhým.

6/3 Dovede se vyjádřit a domluvit s dětmi a dospělými.

Podílí se na vytváření pravidel společného soužití, snaží se je dodržovat. Označuje, které pravidlo bylo porušeno, upozorňuje i ostatní na jeho porušení

5/7 Má zvnitřněnou potřebu řádu, aktivně se podílí na tvorbě pravidel.

6/6 Chápe, že svým chováním a skutky nemá omezovat druhého, dbá pravidel soužití.

6/7 Uvědomuje si, že svým chováním může spoluvytvářet prostředí pohody.

7/4 Uvědomuje si, že každý má nějaká práva a povinnosti.

Pomáhá a nabízí svoji pomoc druhým. Aktivně se zapojuje do péče o nejbližší prostředí

6/4 Je schopno elementární spolupráce ve dvojici, ve skupině dětí.

6/5 Chová se vstřícně a nabízí pomoc tam, kde vidí, že je třeba.

7/3 Chová se vstřícně a je ochotně pomoci tam, kde je třeba. Zvládá jednoduché činnosti v péči o nejbližší prostředí a potřeby druhých.

Příklady tematických částí

ZAČÍNÁME SPOLEČNĚ

-budeme si vyprávět zážitky z prázdnin, nakreslíme obrázky

-budeme se učit využívat různé způsoby komunikace

-připomeneme si jak řešit konflikty

-společně budeme vytvářet pravidla soužití a snažit se o jejich dodržování

-budeme pomáhat novým dětem seznámit se s tím, jak to chodí v naší školce

MÁME RÁDI SVŮJ DOMOV

- budeme vyprávět o tom, co kdo z rodiny doma dělá a prohlížet si rodinná alba
- Zjistíme, kdo je důležitý pro chod naší obce a pozveme jej k nám
- budeme se učit znát celé své jméno i jméno svých rodičů a místo bydliště
- seznámíme se s historií obce
- budeme pracovat s mapou
- budeme si povídat o událostech v obci a pozorovat přípravy na ně

VYTVÁŘÍME TŘÍDU PLNOU POHODY

- připravíme se na příchod sv. Mikuláše s družinou
- vyzdobíme si třídu i prostory školky
- budeme si povídat u adventního věnce
- připravíme program a pohoštění na vánoční setkání s rodiči
- nazdobíme si stromeček sobě i zvířátkům
- přichystáme překvapení pro bývalé zaměstnance MŠ a spoluobčany z DPS
- připomeneme si slušné chování v různém prostředí (kostel, divadlo, besídka, na návštěvě, aj.)

Podtéma: „Poznáváme okolní svět“

Obsah:

Čas událostí a činností, které jsou spojené s poznáváním světa kolem nás a společenských jevů zaměřených na blízké i vzdálenější okolí. Pozorování jejich podstaty i dopadů na prostředí a obyvatele, které v něm žijí.

Podtéma zahrnuje následující sdružené ukazatele dosaženého vzdělání a k nim přiřazené kompetence:

Dovede najít podobnosti a rozlišnosti u lidí, respektuje je, neodmítá kontakt s nimi

1/7 Uvědomuje si, že lidé jsou různí a liší se podle řady znaků (pohlaví, věk, jazyk, kultura, etnikum, rasa, náboženství, sociální zázemí, životní úroveň).

7/2 Prožívá vztah k lidem, sounáležitost s různými společenstvími.

7/5 U druhých respektuje a toleruje potřeby a individuálně odlišné způsoby jejich uspokojování.

Dodrží pravidla bezpečného chování v různých situacích

4/3 Odhaduje rizika ohrožující jeho zdraví a bezpečnost.

Orientuje se, pojmenovává věci a jevy v nejbližším prostředí a hledá informace

3/1 Je zvědavý, má touhu poznávat.

7/1 Chce poznávat své okolí, svět.

Příklady tematických částí:

MÁME SE RÁDI S MÁMOU A TÁTOU

-budeme si povídat o tom, kdo patří do rodiny

-budeme zjišťovat povolání svých rodičů

-oslavíme Den matek a MDŽ

-budeme se věnovat tématu „Moje maminka“

-navštívíme s dárkem spoluobčany z DPS

VÍME, KDE ŽIJEME

-budeme v dětech pěstovat lásku k místu bydliště

-budeme poznávat významná místa v obci

-seznámíme se s významnými obyvateli a představiteli obce

-budeme podnikat vycházky a výlety do blízkého a vzdálenějšího okolí

-seznámíme se s historií, symboly, pověstmi a tradicemi obce

-seznámíme se se symboly, pověstmi a tradicemi naší vlasti, přiblížíme si naše hlavní město

-budeme pracovat s mapou a encyklopediemi

-budeme si vyprávět o našich tradičních jídlech a slavnostech

-budeme navštěvovat místo bydliště našich kamarádů, orientovat se v obci
PUTUJEME PO ZEMĚKOULI

- budeme si vyprávět zážitky z cest do zahraničí
- budeme si hravou formou přibližovat světadíly
- budeme pracovat s globusem, atlasem a encyklopediemi
- seznamovat se s flórou a faunou na zeměkouli

DOKÁŽEME SI PORADIT

- budeme se učit pravidla bezpečnosti v dopravním provozu
- budeme zvažovat situace z hlediska bezpečí (cizí lidé, příroda, životní styl, přístroje v domácnosti)
- budeme poslouchat dětské příběhy ze souborů preventivní výchovy
- budeme si stavět z konstruktivních stavebnic

POZNÁVÁME, CO VYKOUZLÍ PŘÍRODA

- budeme sledovat počasí v různých ročních obdobích
- budeme si všimát přírodních změn
- budeme určovat charakteristické znaky ročních dob
- společně budeme zkoumat různé ekosystémy

OBJEVUJEME MOUDROST V KNIHÁCH

- navštívíme místní knihovnu
- seznámíme se s autory a ilustrátory dětských knih
- vytvoříme si knihu
- představíme kamarádům svou oblíbenou knihu
- budeme hrát divadlo
- budeme sdělovat své pocity z přečteného textu

UŽÍVÁME SI SLUNÍČKA

- budeme poznávat jaro všemi smysly
- budeme hrát jarní lidové hry
- budeme si více všimát prvních jarních znaků přírody
- budeme se připravovat a účastnit se akcí školky
- budeme tancem, písní a kresbou vyjadřovat pocity z jara
- společně vyzdobíme mateřskou školu
- oslavíme společně velikonoce ve školce

V. ORGANIZACE VZDĚLÁVÁNÍ

VNITŘNÍ USPOŘÁDÁNÍ ŠKOLY A TŘÍD

Mateřská škola má dvě oddělené budovy.

Budovy jsou označeny římskými číslicemi I. a II.

Budova I. má vchod z Havlíčkova náměstí. Z vestibulu je vchod do šaten. Prosklenými dveřmi se dostaneme na chodbu, ze které vpravo můžeme vstoupit do přípravný obědů, jídelny pro děti a tělocvičny. Vlevo je učebna ZUŠ Jedovnice a toalety.

Prostorným schodištěm stoupáme do 1. podlaží. Zde je třída Žabek a Kačenek MŠ, kabinet pro paní učitelky, logopedická učebna a dětské toalety.

Za dřevěnou brankou je ukryto schodiště vedoucí na půdu.

Budova II. má vchod od pošty, z ulice Zahradní. Z vestibulu je vchod do kanceláře vedoucí stravování a na toalety. V přízemí leží třída Kapříků a přilehlá šatna.

Schodiště nás zavede do podlaží, kde se vlevo nachází šatna učitelek a toalety. Vpravo třída Hastmánek, opět s přilehlou šatnou. Obě třídy mají prosklená okna do šaten i na toalety dětí, takže učitelka má neustále přehled o všech dětech. Součástí budovy II. je školní kuchyně se zázemím pro kuchařky, ředitelna a obě třídy mají přípravný jídla.

Všechny třídy jsou heterogenní (smíšené). Děti jsou zařazovány do tříd s ohledem na kamarádké a sourozenecké vztahy. Pokud nastane situace možné integrace, úzce spolupracujeme s příslušným Speciálně pedagogickým centrem. Dítě v mateřské škole vzděláváme podle individuálního plánu, sestaveného na základě odborného vyšetření. Cíle a záměry předškolního vzdělávání jsou pro vzdělávání všech dětí společné. Proto individuální plány pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami vychází z RVP PV. Na základě doporučení ze SPC zajišťujeme na MŠ asistenta pedagoga.

Třídy jsou barevně pozitivně vymalovány a dobře materiálně vybaveny. Hračky a didaktické pomůcky si jednotlivé třídy dle potřeby půjčují – vyměňují. Ve třídách jsou vytvořeny hrací koutky, děti si pomocí paravánů tvoří své vlastní. Nábytek odpovídá velikosti dětí a je rozestavěn v prostoru tak, že tvoří místo pro přehledné uložení hraček do kontejnerů a polic. Pro pohybové aktivity jsou ve třídách k dispozici tělovýchovná náčiní a ve školní tělocvičně i nářadí.

Dětem jsou nabízeny zájmové aktivity v oblasti výtvarné, divadelní, pohybové a jazykové.

Předškoláci mají možnost společně s rodiči navštěvovat edukačně – stimulační skupinky a zúčastnit se besedy pod vedením speciálního pedagoga na téma Školní zralost, školní úspěšnost.

REŽIM DNE

Režim dne je stanoven rámcově a je přizpůsobován momentálním situacím a potřebám dětí:

6:30 - mateřská škola se otevírá, děti se scházejí v jedné ze tříd

7:30 – děti se rozcházejí do svých tříd, kde si vybírají podle zájmu hru, nepřímo řízenou nebo spontánní činnost

8:30 – podává se postupná svačina, kdo nesvačí nebo má již po svačině, pokračuje v započaté činnosti

9:00 – svačina končí, děti pokračují ve hře, dokončují individuální a skupinové činnosti, probíhají frontální činnosti řízené učitelkou, komunitní kruh, výchovně vzdělávací chvílky aj.

9:45 – jdeme se oblékat na pobyt venku,

pobyt venku, kdy se snažíme maximálně využívat školní zahradu, pokud není vhodné počasí, jdeme na vycházku do okolí mateřské školy

12:00 – obědváme

12:45 – děti jdou odpočívat, poslechnou si pohádku a následuje klid na postýlkách

13:30 – děti, které neusnuly, vstávají a hrají si tak, aby nerušily spící kamarády,

postupné vstávání dětí

14:30 – 15:00 – podává se svačina,

probíhají hry a pohybové aktivity do odchodu dětí domů, v teplejších měsících odcházíme na školní zahradu

16:30 – ukončení provozu mateřské školy

V mateřské škole máme vytvořeny tradice, které jsou začleněny do průběhu vzdělávání:

- Divadelní vystoupení dětí z dramatického kroužku
- KMK (Kamarádi Moravského krasu) – vycházka za skřítkem Podzimníčkem, Dýňování, Tříkrálový průvod, Den otců se staročeskými hrami, péče o zvířátka v zimě a jiné
- Mikulášská nadílka
- Vánoční jarmark
- Vánoční dílny a besídky pro rodiče s dětmi
- Návštěva 1. třídy v ZŠ
- Velikonoční dílny pro rodiče s dětmi
- Oslava Dne matek
- Sportovní dopoledne
- Cesta za sladkým pokladem
- Masopustní karneval
- Návštěva spoluobčanů z DPS
- Školní výlet
- Slavnostní rozloučení s pasováním do řad školáků

VI. PRAVIDLA PRO TVORBU A HODONOCENÍ TVP

ZPŮSOB PLÁNOVÁNÍ

- TVP (třídní vzdělávací program) musí být zpracován písemnou formou
- TVP je v průběhu celého roku tvořen postupně (začíná plánováním první tematické části na začátku školního roku a je dokončen učitelkami na konci školního roku)
- TČ (tematické části) jsou v průběhu roku vybírány individuálně v každé ze tříd; učitelky na třídě společně plánují, ze kterého podtématu budou realizovány, a které kompetence v nich budou naplňovány; vychází z aktuálních událostí a jevů kolem nás a vzdělávacích potřeb dětí
- základem plánování jsou situace, které se objevují ve třídě, nebo je tam učitelka cíleně vnáší
- učitelky mohou přijímat nápady, návrhy od kolegyň, rodičů, dětí
- plán dotváříme společně s dětmi, předkládáme jej jako problém k řešení
- preferujeme spontánní činnosti
- dodržujeme 12 podmínek a dvě zásady “Podpory zdraví v MŠ”
- TČ musí být logicky svázány s podtématy ŠVP
- TČ jsou pro celou mateřskou školu závazné
- uspořádání jednotlivých podtémat není dáno časem, ale obsahem, netvoří plynulou řadu, TČ do podtémat ŠVP vstupují střídavě, v průběhu roku několikrát a opakovaně
- časové období realizace TČ je odvozeno od náročnosti tématu, zájmu dětí; časový plán TČ je orientační, volný, přizpůsobitelný; přibližně trvá 4 – 6 týdnů
- v jednotlivých třídách si učitelky společně naplánují konkrétní činnosti a zapiší plán TČ na jednotlivé archy papíru formátu A3, které jsou pak nedílnou součástí Třídního vzdělávacího plánu uloženého ve třídách

Všechny činnosti jsou plánovány a realizovány tak, aby vytvářely možnosti zapojení pro všechny děti.

KRITÉRIA PRO TVORBU TČ

- mají mít určitý vzdělávací obsah
- mají být pojítkem mezi dílčími podtématy
- mají vycházet z aktuálních situací a potřeb dětí
- mají být dětem srozumitelné
- mají přispět k rozvoji hodnot a postojů dětí
- mají brát ohled na celistvost poznání, na komplexnost působení
- mají motivovat děti k poznávání, preferovat prožitkové učení
- mají umožnit dětem možnost ovlivnit průběh činností
- mají umožnit dětem samostatně se vyjadřovat, uplatňovat, a tím posilovat své sebevědomí
- mají dodržovat podmínku smysluplnosti, aktuálnosti, přiměřenosti
- mají být zpracovávány dětmi ve spontánní hře

OBSAHOVÁ NÁPLŇ TŘÍDNÍHO KURIKULA

- stručná charakteristika skupiny dětí, pro kterou je určeno
- východiska, cíle vycházející z minulých analýz a evaluace
- soustava tematických celků zpracovaných v příslušných formulářích a jejich evaluace
- evaluace třídního kurikula se závěry pro další práci

VYHODNOCOVÁNÍ JEDNOTLIVÝCH TEMATICKÝCH ČÁSTÍ

Vyhodnocujeme záznamem do formuláře hodnotícího listu:

- naplnění podmínek pro splnění stanovených kompetencí
- co děti nejvíce zaujalo (prožitkové učení, komunikace)
- co se učily
- co se povedlo x nepovedlo
- závěry pro další činnost

VYHODNOCENÍ TVP

Vyhodnocujeme dle manuálu pro hodnocení TVP:

- složení třídy
- výsledky vzdělávání
- výsledky dětí, které budou předškoláky
- úroveň vzdělávacího procesu
- podmínky vzdělávání
- vyhodnocení, jak se daří naplňovat cíle (úkoly), které si MŠ stanovila
- návrhy
- DVPP

FORMY A METODY, PROSTŘEDKY PLNĚNÍ CÍLŮ

- řízené individuální činnosti
- řízené skupinové činnosti
- řízené frontální činnosti
- prožitkové učení
- sociální učení
- kooperativní učení
- kooperativní komunikace
- vzor učitelky
- komunitní, diskusní kruh
- integrovaný přístup
- hra (spontánní, pohybová, námětová, tvořivá, dramatická, prosociální a jiné)
- pozorování
- experiment
- psychomotorická cvičení
- výlety

- práce s encyklopediemi
- rituály
- požadavek
- vysvětlování
- praktické činnosti

Za důležité metody a formy práce považujeme kooperativní komunikaci, prožitkové učení, hru a sociální učení:

Znaky kooperativní komunikace:

- projevovat empatii
- popisovat činnosti, situace, vyhýbat se obecnému hodnocení (ty jsi šikovný, hodný), používat: to se ti povedlo, vidím, že jsi postavil (tzv. Já - výroky)
- používat zpětnou vazbu na místo trestů, pochval a odměn
- využívat formu pozitivního sdělení (nepoužívat zápory)
- ponechat dětem možnost pocítit následek svého konání
- ponechat prostor k vyjádření, nepředkládat konečná řešení
- podporovat samostatnost dětí možnostmi výběru, vracením otázek

Znaky prožitkového učení:

- spontaneita (vlastní puzení k činnosti)
- objevnost (pronikání do reality)
- komunikativnost (verbální i neverbální složka)
- prostor pro aktivitu a tvořivost
- konkrétní činnosti: manipulace, experimentování a hra
- celost (účast všech smyslů a obou zrakových hemisfér)

Znaky sociálního učení:

- věkově smíšené třídy
- mladší děti se učí požádat o pomoc starší děti
- starší děti se učí pomáhat mladším
- přirozená nápodoba

VII. EVALUACE

Evaluace je proces plánovaný systematicky, řízený cíleně, jehož cílem je posuzování sledovaných jevů za účelem dalšího rozvoje školy.

Techniky sběru dat pro hodnocení:

- rozhovor
- dotazník
- analýza dokumentů
- analýza výsledků činností dětí (pracovní listy, kresba)
- testování
- pozorování
- hospitace

VNITŘNÍ EVALUACE

Oblasti vnitřní evaluace, časové rozvržení, zodpovědnost a nástroje hodnocení

Hodnocení podmínek vzdělávání

- po ukončení každé tematické části, **zda byly vytvořené podmínky dostačující k naplňování stanovených kompetencí u dětí**
kdo: všechny pedagogické pracovnice
jak: do formuláře hodnotícího listu TČ
- 1x ročně vyhodnotí, **jak se daří naplňovat cíle pro zlepšení podmínek vzdělávání stanovených v ročním plánu**
kdo: všechny pedagogické pracovnice
jak: do formuláře pro vyhodnocení TVP
- průběžná **kontrola podmínek pro zajištění bezpečnosti a zdraví dětí**
kdo: preventiva BOZP, uklízečky, domovník,
jak: formou běžných kontrol, písemný záznam provádí 1x za 3 měsíce nebo okamžitě dle zjištěného nedostatku do předtištěného formuláře kontrol
- 1x za 3 roky hodnotí **podmínky dle dotazníků INDI MŠ** (hodnocení principů a zásad podpory zdraví)
kdo: všichni pracovníci
jak: zápisem do formuláře – tabulky INDI

Hodnocení procesů vzdělávání

- denně bez písemného záznamu **zamyšlení nad volbou použitých metod a forem práce, zda byly účinné**
kdo: všechny pedagogické pracovnice
jak: rozhovorem s kolegyní na třídě
- po skončení tematické části hodnotí **účinnost použitých metod a forem práce** (partnerská komunikace uč. + dítě a prožitkové učení)
kdo: všechny pedagogické pracovnice
jak: písemně do formuláře hodnotícího listu TČ
- 1x ročně písemně **sebehodnocení své pedagogické činnosti** pomocí evaluačních indikátorů INDI MŠ vztahující se k plánování Z č. 1 Učitelka podporující zdraví, ale také ostatní indikátory, které obsahují položky týkající se projevu učitelky
kdo: všechny pedagogické pracovnice
jak: do tabulky INDI a do formuláře hodnocení TVP – dle kritérií stanovených v ročním plánu

Hodnocení výsledků vzdělávání

- **průběžné vedení portfolia dítěte**
kdo: všechny pedagogické pracovnice
jak: zakládání prací dítěte (pracovní listy, významné kresby označené datem vzniku, případně komentářem učitelky zakládáme alespoň 2x ročně
- **průběžné sledování vývoje dětí**
kdo: všechny učitelky
jak: záměrné a nahodilé pozorování učitelkou, v souvislosti s realizovanou tematickou částí (pozorování provádíme denně v průběhu celého dne, poznámky zapisujeme do sešitu; obsahují: jméno, datum, sdělení, zejména pozitivní informace), nejméně 1x měsíčně písemný záznam o každém dítěti, zápis do formuláře Rok v MŠ 3x ročně
- **vstupní diagnostika předškoláka**
kdo: všechny pedagogické pracovnice
jak: pomocí publikace Předcházíme poruchám učení - Sindelárová, B., do konce října
- **vyhodnocení úrovně školní zralosti** u předškoláků (do poloviny měsíce ledna), projednání s rodiči, případný návrh na odklad školní docházky
kdo: všechny učitelky
jak: pomocí publikace Předcházíme poruchám učení - Sindelárová, B., analýza výsledků činnosti dětí

- **výstupní diagnostika předškoláka**
 kdo: všechny pedagogické pracovnice
 jak: pomocí publikace Předcházíme poruchám učení - Sindelárová, B., do konce června

- 1x ročně hodnotí učitelky, na základě záznamů o dětech, naplňování kompetencí podle ukazatelů dosaženého vzdělání, **úroveň dovedností a vědomostí u dětí odcházejících do základní školy, a hodnocení naplnění cílů Individuálních vzdělávacích plánů pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami**
 kdo: všechny učitelky
 jak: písemně do formuláře pro vyhodnocení TVP

- **pravidelné hospitace**
 kdo: ředitelka, pedagogické pracovnice
 jak: plán a zaměření stanoven v ročním plánu školy

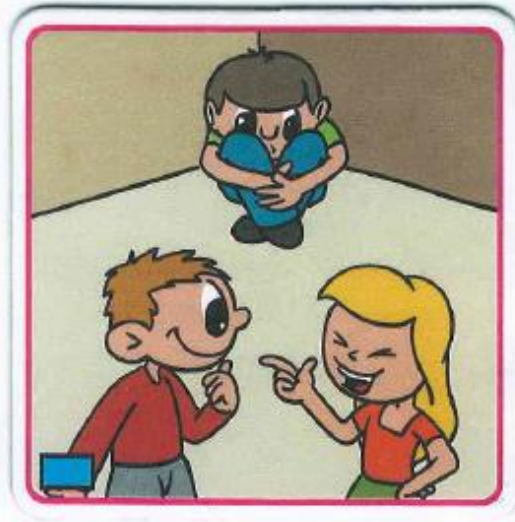
VLASTNÍ HODNOCENÍ ŠKOLY ZPRACOVÁVÁ ŘEDITELKA ŠKOLY 1x ZA TŘI ROKY

Východiska:

- záznamy o dětech, portfolio
- evaluace třídního kurikula
- autoevaluace učitelek
- závěry z hospitací
- rozhovor
- dotazník
- vnější hodnocení (ČŠI, zřizovatel, HS, KÚ JmK aj.)

PŘÍLOHA P2: POBRÁZKY K MORÁLNÍM SITUACÍM

PŘÍLOHA P3: PŘEPIS ROZHOVORŮ

EVA, 5,8 let

Eva je velice pečlivá předškoláčka, je kamarádká a k zadaným úkolům přistupovala velmi svědomitě. Stále se na mě usmívala.

a) Úcta x neúcta

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Pomohla bych jí, podala bych hůl. – Proč bys hůl staré paní podala? – Aby se nemusela takto skrčit a podat to (vypráví o zážitku v obchodě, vždy podrží starým lidem vstupní „dvířka“ a potom spěchá za maminkou nakupovat).

b) Pomoc x ublížení

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Pomohla bych mu vstát. – Proč bys mu pomohla vstát? – Aby tam nemusel ležet zbytečně.

c) Zastání x posmívání

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Dlouho mlčí, – nevím. – A co je správně a co je špatně? – Eva ukazuje na obrázek ublížení: to je špatně. – A proč je na tomto obrázku špatné chování? - Protože ta holčička chce, aby už mu to nedělal, ty rohy. - Proč? – Protože se to nedělá. – Víš, proč se to nedělá? – Protože by se ten chlapeček mohl cítit smutně.

d) Štědrý x lakomý

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Kdyby mě někdo poprosil, hnedka bych mu kousek čokolády dala. Já totiž čokoládu moc ráda nemám. – Aha a co máš ráda? – Nejradši mám gumové medvídky. – Evi, rozdělila by ses o gumové medvídky? – Ano. – Proč? – Protože jsem hodná.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Nelíbí se mi, že ho odehnali, já bych nikoho tak neodehnala. – Proč bys nikoho neodehnala? – Protože tam jsou kamarádi a tady už nejsou. – Jak se asi ten odehnaný chlapec cítí? – Smutně a opuštěně.

Závěrečná otázka: Evičko, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů. – Bylo a nejtěžší bylo s těma rohami. My totiž někdy s mamkou děláme tatkoví rohy a tatka se tomu směje, ale ten chlapeček se nesmál.

LENKA, 5,8 let

Lenka se chovala neklidně, stále poposedávala na židli. Ptala jsem se jí, zda je vše v pořádku, jestli něco nepotřebuje. Odpověděla, že nepotřebuje, ale že se už těší, co jí budu vyprávět.

a) Úcta x neúcta

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Že jí to podám. – Proč bys hůlku staré paní podala? – Protože je to správné. – Co je správné? – Já nevím. – Proč by se měla hůlka té staré paní podat? – Protože je ta paní stará, kdyby se ohla, tak by spadla. Ony ty hůlky mají, aby se mohly opřít.

b) Pomoc x ublížení

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Že mu pomůžu vstát. - Proč bys mu pomohla vstát? – Protože je to správné. – Co je na tom správné? – To já právě nevím, lehčí bylo tam to. Toto nevím. – Je to pro tebe těžké, že? – Hm. – To nevadí.

c) Zastání x posmívání

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – To já nevím. Udělala bys tomu klukovi rohy nebo neudělala? – Asi neudělala, protože to je posmívání. (vypráví příhodu, kdy se jí její starší sestra posmívá a ubližuje a jí se to nelíbí). – Ty víš, jaké to je, že? – Hm.

d) Štědrý x lakomý

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Rozdělila, protože je to správné (vypráví o tom, že ona se moc dělit nemusí, protože sestra nemá ráda čokoládu). – Proč je to správné, se rozdělit? – Maminka mně to tak říká.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Hrála bych si se všema. – Proč by sis hrála se všema? – Když někdo někoho vyhání, tak by byl smutný.

Závěrečná otázka: Leničko, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů. Jó, bylo. Něco ještě nevím.

KATKA, 5,9 let

Nesměle a tiše odpovídá, dívá se bokem. Soustředí se na odpovědi.

a) Úcta x neúcta

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Podala bych babičce hůlku, aby se nemusela ohýbat. – Proč si myslíš, že jí ohýbání vadí? – Bolí jí záda jako moji babičku, taky bolí záda. – A ty babičce pomáháš? – Pomáhám. – Jak jí pomáháš. – Když něco potřebuje, třeba s nádobím.

b) Pomoc x ublížení

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Pomohla bych mu vstát. – Proč bys mu pomohla vstát? – Kroutí hlavou, že neví, nevím. – To nevadí.

c) Zastání x posmívání

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Nevím. – Co oni vlastně dělají tomu malému klukovi? – Rohy. – Ano, rohy. Asi si z něj dělají... – Srandu. – Katuško, je to správné nebo nesprávné? – Nesprávné. – Víš proč je to nesprávné? – Protože se to nesmí.

d) Štědrý x lakomý

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Rozdělila bych se. – A proč by ses rozdělila? – Aby jí to nebylo líto (vypráví příhodu s mladším bratrem, který je na ni zlý i když mu ona pomáhá). – Katy a dala bys kousek čokolády i bráškovu nebo ne, když ti tak ubližuje. – Dala. Já nejsem lakomá.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Hrála bysem si s něma společně. – Proč by sis s nimi hrála společně? – Aby nebyli smutní.

Závěrečná otázka: Katuško, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů. Trochu bylo.

NATÁLKA, 6 LET

Natálka byla trošku neklidná i přesto, že chodí do třídy, ve které vyučují, takže se spolu každý den vídáme. Její neklid mohl být způsoben tím, že je velice ambiciózní, v kolektivu je vůdčí osobností a nemá ráda neúspěch.

a) Úcta x neúcta

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Podala. – Proč bys hůlku podala? – Aby se nemusela ohýbat, je stará.

b) Pomoc x ublížení

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Pomohla bych klukovi. – proč bys mu pomohla? – Mlčí, po chvíli odpoví: nevím.

c) Zastání x posmívání

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Řekla bych, nedělej to. – Proč bys mu to řekla? – Nevím. Je to správné dělat mladšímu kamarádovi rohy? – Mlčí a kouká se do země, nevím.

d) Štědrý x lakomý

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Dala bych čokoládu. – Proč bys dala kousek čokolády? – Abych se rozdělila. – Proč se chceš rozdělit. – No, s kamarádem.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Jak by ses zachovala ty, v tomto příběhu? – Neodháněla bych ho. – Proč bys ho neodháněla? – Mlčí. – Jak se asi cítí tady ten, co ho odehnali? – Je sám. – A jak se asi cítí? – Smutně.

Závěrečná otázka: Natálko, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů. Něco bylo těžké a něco zase ne. Třeba s tím vstáváním klukovi, bylo těžké.

DAVID, 6 LET

David se choval sebevědomě, odpovídal s jistotou a zájmem. Díval se mi do očí a byl velmi klidný.

a) Úcta x neúcta

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Podal bych jí hůlku. - Proč bys jí hůlku podal? - Protože je stará. A staří lidé se nemůžou moc sklánět. Pomohl bych jí.

b) Pomoc x ublížení

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Já bych mu pomohl vstát. – Proč bys mu pomohl vstát? – Mohl by si zlomit třeba kotník. Stalo se ti někdy, že by ti někdo podrazil nohy? – Ne. – A ty jsi někomu nohy podrazil? – Nikdy takový věci nedělám, to je ubližování a to se nedělá.

c) Zastání x posmívání

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Mlčí. – Udělal bys mu rohy? – Ne. – Proč ne. Protože nechci. Trošku by se mně to líbilo, ale já bych to nedělal. Ten kluk je mladší.

d) Štědrý x lakomý

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Dal bych jí kousek čokolády. - Proč? – Protože řekla prosím.

Kamarádství x vyloučení kamaráda

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Já bych ho neodehnal. - Proč bys ho neodehnal? – Už by se se mnou nekamošil, radši bych se s ním bavil. Kámoši si to nedělají. – Jak se asi cítí ten, co ho odehnal? – Je smutný.

Závěrečná otázka: Davide, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů. – Ne, bylo to lehké.

RADEK, 5,9 LET

Radek odpovídal klidně a s rozvahou. Bylo vidět, že k řešení situací přistupuje zodpovědně.

a) Úcta x neúcta

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Já bych se nejdřív zamyslel, ale raději bych jí podal. – Proč bys jí hůlku podal? – Protože si myslím, že pak by se mi něčím odvděčila.

b) Pomoc x ublížení

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Udělal bych to, že bych taky začal pomáhat. – Proč bys klukovi pomohl? – Protože bych chtěl, aby se mi taky něčím odvděčil.

c) Zastání x posmívání

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Já bych se ani nezasmál, ani nemračil a měl bych pusku rovnou. - A zachoval by ses jako tento kluk a dělal rohy tomu mladšímu? – Ne. - Proč ne? – Protože vypadá divně s těma rohama a nelíbí se mi na tom to, že si z něho totiž dělají legraci. Mohlo by ho to třeba urazit.

d) Štědrý x lakomý

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Na tymhle obrázku bych se asi rozdělil. Proč by ses rozdělil? – Protože by se mi taky mohl něčím odvděčit. – A máš ještě nějaký jiný důvod, proč by ses rozdělil? – Ne.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Hráli bysme si, nikoho bych nevyhnal. – Proč bys nikoho nevyhnal? – Protože bych ho měl rád, byl by to můj kamarád.

Radečku, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů. Ani ne, nebylo.

PAVEL, 5,10 LET

Pavel na mě působil z počátku nejistě, později, až získal důvěru, choval se vstřícně.

a) Úcta x neúcta

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Že bych šel kolem té paní jenom. – Nechal bys tu hůlku ležet? – Hm. – Proč bys ji nepodal té staré paní? – Protože jsem zlý chlapec?

A jsi zlý chlapec? – Ne. – Tak proč bys to tak udělal? – Nechtělo by se mi tu hůlku podat.

b) Pomoc x ublížení

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – No, šel bych pomoci. – Proč bys šel pomoci? – Protože nejsem zlý.

c) Zastání x posmívání

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Nedělal bych rohy. Proč bys nedělal rohy? – Protože by to nebylo hezké. – Nebylo by to hezké? Pro koho by to nebylo hezké? – Pro chlapce. – Pro toho mladšího? - Hm. Nelíbilo by se mu to. – Proč by se mu to nelíbilo? – Protože je mladší a oni si z něho dělají srandu. - Proto by se mu to nelíbilo? – Jo, to se nedělá.

d) Štědrý x lakomý

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Rozdělil bych se, protože jsem hodnej.

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Hrál by sem si dohromady. Proč by sis hrál dohromady? – Protože jsou hodní. – A jaký je ten, co ho odehnali? – Je smutný.

Závěrečná otázka: Pavlíku, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů? „Hm, asi nebylo.“

JAKUB, 6 let

Jakub se vyjadřoval zpočátku s obavou, ale od druhého příběhu se situace s vyjadřováním zlepšila. Rozzlobil ho třetí příběh, posmívání se mladšímu chlapci. Jakub má mladšího sourozence.

a) Úcta x neúcta

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Podal bych. – Co bys podal? – Tu hůlku. – A proč bys ji podal? – Protože to se má dělat. – Víš, proč se to má dělat? – Jo, protože ti lidi už jsou staří, tak jim to podat.

b) Pomoc x ublížení

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Já bych mu pomohl na nohy. – A proč bys mu pomohl na nohy? – Protože se to má dělat. Tat'ka mi to říká. – Co ti tat'ka říká? – Že mám kámošům pomáhat. (Jakub vypráví příběh o tom, že má nové kolo a kdyby mu někdo podrazil na tom kole nohy, kolo by se mu rozbilo a on by to potom řekl tat'kovi).

c) Zastání x posmívání

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – To je škaredý, že mu dělá rohy. - Proč je to škaredé? - Protože ten malej kluk vůbec neví, že mu někdo dělá rohy. A pak je potrestá ta paní učitelka ze školy. – Chápu to dobře, ty bys rohy nedělal? – Ne. A proč? - Nechci trest.

d) Štědrý x lakomý

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Dal bych čokoládu. - Proč bys dal čokoládu? – Já se chcu rozdělit (Jakub vypráví příběh o tom, jak se dělí o lentilky s mladším bratrem a on se potom zase rozdělí s ním).

e) Kamarádství x vyloučení kamaráda

Jak by ses zachoval ty, v tomto příběhu? – Neodehnal bych ho, abysme byli kamarádi. – Jak se asi cítí ten odehnaný kluk? – Že už ho nikdo nechce.

Závěrečná otázka: Kubíku, bylo pro tebe těžké pomoci mi s řešením příběhů. „Trochu bylo“.